

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI**

HÜSEYİN SABRİ SOYYİĞİT'İN HAYATI VE TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Gülüzar DOMURCUK

Ankara, 2026

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI**

HÜSEYİN SABRİ SOYYİĞİT'İN HAYATI VE TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Gülüzar DOMURCUK

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Öncel DEMİRDAS**

Ankara, 2026

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI**

HÜSEYİN SABRİ SOYYİĞİT'İN HAYATI VE TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

Yüksek Lisans Tezi

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Öncel DEMİRDAŞ**

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

1- Prof. Dr. Vahit GÖKTAŞ

2- Doç. Dr. Öncel DEMİRDAŞ

3- Doç. Dr. Sevim YILMAZ

**Tez Savunması Tarihi
06.02.2026**

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Doç. Dr. Öncel DEMİRDAŞ danışmanlığında hazırladığım “**Hüseyin Sabri Soyyiğit Ve Tasavvufî Görüşleri (Ankara 2026)**” adlı yüksek lisans tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

06.02.2026

Gülüzar DOMURCUK

ÖNSÖZ

Tasavvuf, insana görünenin arkasındaki görünmeyeni görebilme yeteneği kazandırmayı amaçlar. Kadim gelenekten gelen, her kişiyi hıdır, her geceyi kadir bil sözü, bu durumu ifade edebilmektedir. Hakikat âlemindeki her şey gördüklerimizden, duyduklarımızdan ya da şahsi bilgilerimizden ibaret değildir. Tasavvufi öğretiler kişiye, bilgelikte mütevacılığı öğretmeyi hedeflemektedir.

Tasavvufi perspektifte, varlık alanında ortaya çıkan her bir hadise, insanın manevi tekâmülüne işaret eden bir anlam taşır. İnsanın yaşadığı olayları anlamdırma ve bu olayların ardındaki hikmeti kavrama çabası, manevi gelişim sürecinin temel unsurlarındandır. Bu hikmetin zamanında idrak edilmesi, bireyin içsel yolculuğunda karşılaştığı güçlükleri daha bilinçli perspektiften değerlendirmesine imkan sağlamaktadır. Tasavvufi terbiye ise bu süreçte bireye rehberlik eden, yaşanan tecrübelerin ve karşılaşılan imtihanların anlam boyutunu kavramasına katkı sunan önemli bir disiplin olarak değerlendirilmektedir. Nefsin mertebelerini, imtihanları yavaş bir şekilde ya da hayatın manasını daha erken idrak ederek hızlıca aşabilen kimseler, kâmil insan olma yolunda önemli bir mesafe kat edebilmektedirler.

Bir çok mutasavvufa göre tecrübeyle harmanlanmış bilgi, muhatap üzerinde daha güçlü bir etkiye sahip olabilmektedir. Anlatılanlar, yaşananlar olduğunda muhatap kitleye daha çok tesir edebilmektedir. Tasavvuf, görünenin arkasındaki görünmeyeni idrak ettirebilen, tecrübe edilmesi gereken bir hayat serüvenidir. Bu tezimizde, aileden gelen yaşantı ile tasavvufu tecrübe etme fırsatı bulmuş, tasavvufi bir terbiyeden geçmiş, tasavvufu geniş kitlelere anlatmaya çalışmış, İzmir’de tasavvufi terbiye ile birçok kişi yetiştirmiş Hüseyin Sabri Soyyiğit’in hayatını ve tasavvufi görüşlerini ele aldık.

Meslekte ilk atamam İzmir'e gerçekleşti ve görev sürecimde Melmilerle tanışma fırsatı buldum. Onlara karşı bir ilgi duydum. nszn başında bahsettiğim görünenin arkasındaki görünmeyeni görebilme kabiliyetini Melmilerde gözlemledim. Melâmilerin hislerinin çok kuvvetli olduğuna şahit oldum. Tanıdığım Melâmilerin ilham kapıları açıktı. Bu durum ilgimi çekti. Bu tezi yazma sebebim buradan doğdu. Hüseyin Sabri Soyyiğit sohbetlerinde dahi sürekli ilham alan Melâmileriz tabirini kullanmaktadır. Tasavvuf onun yaklaşımına göre, bir yönüyle de ilham kabiliyetini kazandırabilmektedir.

Tezimiz giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın amacı, önemi, yöntemi, kaynakları ve Soyyiğit'in yaşadığı dönemin kendisine ve kendisinin yaşadığı dönemle etkileşimi ele alınmıştır. Birinci bölümde Hüseyin Sabri Soyyiğit'in hayatı, eserleri, melmiliğe geçiş aşamasına kadar ailesinden dolayı Nakşbendilik süreci olduğu için bu süreç genel bir perspektifle aktarılmıştır. Melâmi meşrepte kişinin kendisini detaylı anlatması öncelenen durumlardan olmadığından, hayatının ele alındığı bölümde tasavvufi yönü ve ilmî hayatına dair bilgiler verilmiştir. Bu araştırmada Soyyiğit'in maddi ve bedensel özellikleri ikincil planda bırakılarak, manevi ve ruhsal boyutları merkeze alınmıştır. Röportaj sorularıyla ve Soyyiğit'in kendisinin yazdığı kitaplardaki bilgilerle bu bölüm incelenmiştir. Birinci bölümde eserler kısaca tanıtılmış ve eserlerden bazı bölümler örnek olarak sunulmuştur.

İkinci bölümde, Soyyiğit'in tasavvufi görüşleri incelenmiştir. Seçilen kavramların önce sözlük anlamları verilmiştir. Başka mutasavvıflarda bu kavramların ele alınış biçimi ve sonrasında Soyyiğit'in bu kavramlara getirdiği bakış açısı değerlendirilmiştir . Bazen ilk mutasavvıflar ile benzer manalar kullanılmış olduğu bazen de farklı manalar ve yenilikler getirildiği görülmüştür. Bu çalışmada bunlar aktarılmıştır.

Hüseyin Sabri Soy Yiğit'in hayatı ve tasavvufi görüşleri daha önce çalışılmamıştır. Bu çalışma bir ilk olduğu için, seçilen kavramlar Soy Yiğit'in eserlerinde ve sohbetlerinde üzerinde daha çok durduğu, Tasavvuf anlayışının daha belirgin gösterildiğini düşündüğümüz temel kavramlardır. Bu çalışmada seçilen kavramlar ile alana küçük bir katkı yapmak amaçlanmaktadır. Bu çalışmadan sonra, bu alanda yapılacak çalışmaların farklı kavramlar üzerinden ilerlemesini ümit etmekteyiz.

Bu konuyu çalışmayı nasip eden Rabbime hamdediyorum. Her zorlukta bir kolaylık sağlayan Rabbime karşı sonsuz minnettarım. Bu yolda yanımda olan herkese teşekkürü bir borç bilirim. Yılmadan yola devam ettiğim için kendime teşekkür ediyorum. Bu zorlu süreçte bilgi, deneyim ve rehberliğiyle bana yol gösteren, sabrı ve desteğiyle çalışmamı her aşamasında katkı sağlayan değerli danışmanım Doç. Dr. Öncel DEMİRDAŞ Hocama, duaları ve katkılarıyla destek olan kıymetli Prof. Dr. Vahit GÖKTAŞ Hocama, yüksek lisans serüvenimde yol gösteren Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU Hocama, manevi desteği için Sevede GEDİKLİ arkadaşşıma, tezimi yazma sürecinde desteklerini hissettiğim, haftalık beni takip edip yol gösteren Dr. Öğretim Üyesi Tuğba GÜNAL Hocama, tezimi okuyup katkıda bulunan yüksek lisans sınıf arkadaşım sayın Abdullah SERTKAYA'ya, tezi yazma sürecimde motive eden ve her aşamasında destek veren çok kıymetli arkadaşım Sümeyye ÇAYIRPUNAR'a, manevi olarak hayatıma renk katan Yurda UYANIK, Sevinç TAMAÇ ve Ayşe KAYA hocama, kıymetli aileme, eleştirilerle yol gösteren kıymetli jüri üyelerine, moral ve motive kaynağı tüm arkadaşlarıma ve Hasan Hilmi SOYYİĞİT Hocamıza teşekkür ediyorum. Hüseyin Sabri Soy Yiğit'i ilk kez İzmir'de Asiye AKKAYA teyzeden duymuştum. Kendisi bu konunun çalışılmasında ayrı bir değere sahiptir. Tez sürecinde beni tanıştırdığı kişiler ve verdiği tüm destek için ayrıca teşekkür ediyorum. Bana yaptıkları her türlü destek ve yardım için karşılığını hem dünyada hem de ahirette

Rabbimden en güzel şekilde almaları için dua ediyorum. Hüseyin Sabri Soyyiğit'e
Allah'tan rahmet diliyorum.

Gölüzar DOMURCUK

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ, YÖNTEMİ.....	1
1.1 Araştırmanın Amacı Ve Önemi	1
1.2. Araştırmanın Kapsamı	1
1.3. Araştırmanın Yöntemi	2
1.4. Araştırmanın Kaynakları.....	2
2. HÜSEYİN SABRİ SOYYIĞİT'İN YAŞADIĞI DÖNEME (1932-2022) KISA BİR BAKIŞ.....	3
2.1. Hüseyin Sabri Soyyiğit'in Yaşadığı Dönemin (1932-2022) Kendisine Etkisi	3
2.2. Hüseyin Sabri Soyyiğit'in Yaşadığı Döneme Etkisi.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı.....	7
1.2. Tasavvufa İntisabı.....	10
1.2.1.Silsilesi ve Bazı Örnekler	10
1.2.1.1. Muhammed Nur'ul Arabî	11
1.2.1.2. Ahmet Kumanlıoğlu	13
1.3. Nakşîbendilik ve Hüseyin Sabri Soyyiğit	15
1.4. Melâmilik ve Hüseyin Sabri Soyyiğit.....	18
1.5. Eserleri	25
1.5.1 Sohbetler ve Mektuplar-1.....	25
1.5.2. Sohbetler ve Mektuplar – 2	26
1.5.3. Sohbetler ve Mektuplar- 3.....	27
1.5.4. Akl-ı Selime Hitap	28
1.5.5. Divan	29
1.5.6. Gönülden Gönüle İlâhi Sohbet.....	35

İKİNCİ BÖLÜM

TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

1.1. Tasavvufî Görüşleri	39
1.1.1. Tasavvuf	39
1.1.2. Şerîat	42
1.1.3. Hakikat	44
1.1.4. Tarîkat	46
1.1.5. Melâmet.....	48
1.1.5.1. Muhammedî Melâmet.....	53
1.1.6. Abdest	55
1.1.7. Zikir.....	58
1.1.8. Tevhid	65
1.1.9. Sevgi.....	70
1.1.10. Râbîta	73
1.1.11. Akıl.....	75
1.1.12. İyilik	78
1.1.13. Sabır	80
SONUÇ	82
KAYNAKÇA.....	84
EKLER	90
ÖZET	95
ABSTRACT	96

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA.	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
R.a.	: Radiyallahü anh
S.	: Sayfa
S.a.s.	: Sallahü aleyhi ve sellem
S.s.	: Sayfa Sayısı
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
V.	: Vefat
Vb.	: Ve benzeri
Y.y.	: Yüz yıl

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ, YÖNTEMİ

1.1 Araştırmanın Amacı Ve Önemi

Hüseyin Sabri Soyyiğit, Melâmiliğin son dönem temsilcilerindendir. Araştırmanın amacı, Hüseyin Sabri Soyyiğit'in hayatı ve tasavvufi görüşlerini ele almaktır. Yaşadığı döneme (1932-2022) etkisi ve vefatından sonra da etkilerinin devam ettiğini aktarmak araştırmanın bir diğer hedefidir.

Araştırmanın önemi, Soyyiğit'in Tasavvuf alanında çalışılmamış bir konu olması ve bu çalışma ile Tasavvuf Tarihine bir katkı sağlamasıdır. Günümüz problemlerinden bazıları, insanların birbirine karşı nefret ile bakmaları, sevgide eksiklik, sosyal hayatta birbirini dışlama gibi durumlardır. Melâmiliğin sevgi teorisi bu problemlere bir çözüm olabilmektedir. Melâmiliğin ilkelerinden biri de, herkesin bir olduğu, herkesin hakîkatin farklı bir yönü olduğudur. Bu ilkelerin günümüzün bazı meselelerine karşı toplumda birleştirici rolü olmaktadır. Savaşa ve nefrete karşı olan Soyyiğit, tasavvufî görüşlerinin merkezine sevgiyi yerleştirmiştir. Zikir ile sorunların çözüleceğini dile getirmiştir. Soyyiğit'in Tasavvufi görüşlerinin toplumun psikolojik ve sosyolojik meselelerine çözüm olabileceğini düşünmekteyiz.

1.2. Araştırmanın Kapsamı

Bu araştırmanın kapsamı Hüseyin Sabri Soyyiğit'in hayatı, eserleri ve bazı tasavvufi görüşleridir. Bu tezde ele alınan kavramlar, Soyyiğit'in dijital kayıtlarında ve yazılı eserlerinde diğer kavramlara nazaran daha fazla değindiğini düşündüğümüz kavramlardır. Ayrıca Muhammed-i Melâmet kavramı kendi tasavvuf anlayışına özgü kavram olduğu için bu tezin kapsamına girmiştir. Tezde ele alınan kavramlar şu şekilde sıralanmıştır: Tasavvuf, şeriat, hakikat, tarikat, melâmet, Muhammed-i Melâmet, abdest, zikir, tevhid, sevgi, râbîta, akıl, iyilik, sabır olmak üzere 14 kavramdır. Melâmiliğin

gizlilik ilkesi gereği Soyyiğit'in hayatındaki her olay detaylandırılmamıştır.¹ Aynı şekilde onun tasavvufi tecrübelerine de, gizlilik ilkesi sebebiyle örnekler verilmemiştir. Soyyiğit ilham alan melâmileriz tabirini çok kullanmıştır. Bu sözlerine yer verilmiştir ama aldığı ilhamlara gizlilik ilkesi gereği riyadan uzak durdukları için örnek verilmemiştir. Soyyiğit'in, Melâmilikte örnek şahsiyet olması açısından Melâmilik hakkında bilgi verilmiş ve Nakşîbendilikten Melâmiliğe geçiş yaptığı için geçiş aşaması da araştırmanın kapsamına girmektedir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma nitel araştırma yaklaşımı ile yürütülmüş olup yazılı eserler incelenmiştir. Ayrıca kişisel görüşmeler yapılarak mülakat yöntemine de başvurulmuştur. Araştırmada Soyyiğit'in hayatı ve tasavvufî görüşlerini bütüncül şekilde ortaya koymak amacıyla, ilk olarak Soyyiğit'e ait eserler ve onunla ilgili çeşitli belgeler incelenmiştir. Soyyiğit'in dijital ortamdaki verileri konular bağlamında incelenmiştir.

1.4. Araştırmanın Kaynakları

Bu araştırmada, Soyyiğit'in yazılı eserleri, You Tube sohbetleri, TRT müzik ve TRT 1' kayıtlarında Soyyiğit hakkında geçen bilgiler, ilgili konu ve kavram ile ilgili Tasavvuf Literatürü eserleri, Tasavvufî görüşleri ele alırken ilgili kavramlar bağlamında yapılmış tezler ve yazılmış makaleler başlıca kaynakları oluşturmaktadır.

¹ Melâmilikte gizlilik önemli bir konudur. Melâmiler, halka karşı iyiliklerini gizlemektedirler. Melâmiliğin tanımlarından bir tanesi de, iyiliği belli etmemek, kötülüğü de gizlememektir. Melâmet tanımlarının ortak noktası, riyadan ve şöhretten sakınmaktır. Ali Bolat, *Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmetilik*, İstanbul 2011, s. 15-16; Fatma Nur Yoldaş, *İzmir Ve Çevresinde Melâmilik* (İzmir: Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 6.

2. HÜSEYİN SABRİ SOYYİĞİT'İN YAŞADIĞI DÖNEME (1932-2022) KISA BİR BAKIŞ

2.1. Hüseyin Sabri Soyyiğit'in Yaşadığı Dönemin (1932-2022) Kendisine Etkisi

Kişinin doğup büyüdüğü çevre ve yıllar fikir dünyasında etkili olduğu için biz de tezimizin giriş bölümünde Hüseyin Sabri Soyyiğit'in ilim dünyasının oluşum aşamasında bulunduğu iller ve bölgeler buna ek olarak o yıllarda doğup büyüdüğü Türkiye'nin siyasi dünyasındaki değişimlerine genel bir perspektifle yer vereceğiz. Bir ilim adamının görüşleri ele alınırken onun doğup büyüdüğü ortam; o şahsın fikri arka planını öğrenmemize yardımcı olacaktır, çünkü bir insanı yaşadığı coğrafyadan ayrı düşünmek pek mümkün olamamaktadır.² Karadeniz Bölgesi'nde yetişen birey ile Ege Bölgesi'nde ya da diğer bölgelerde yetişen bireyler arasında bölgenin coğrafyasına bağlı mizaç yönünden değişimlerin olduğu gibi o bölgelerdeki siyasi hayattaki etkiler de bireyin dünyasında değişik roller oynayabilir.³Bu iki bölgeyi örnek verme sebebimiz Soyyiğit'in Karadeniz asıllı olup egde irşat faaliyetleri sürdürmüş olmasıdır.⁴ Örneğin menemen olaylarının tezahür ettiği zamanlarda İzmir Menemen'de irşat faaliyetlerine devam eden Es 'ad Efendi o yıllarda menemendeki ve genel anlamda Türkiye'deki siyasi durumdan dolayı irşat faaliyetine ara verip bir süre evinde inzivaya çekilmiştir.⁵ Buradan da anlaşılmaktadır ki; etki faaliyeti ne kadar geniş olursa olsun bir kişi yaşadığı yıllardan ve yaşadığı bölgenin coğrafyasından ayrı düşünülemez. Biz de Hüseyin Sabri Soyyiğit'in yaşadığı yıllarda siyasi tutumlar eşliğinde irşat faaliyetlerine etkisi, o dönemin siyasi dünyasında irşat faaliyetlerinde bir gerileme, duraksama ya da herhangi bir politika değişikliği olup olmadığına genel bir perspektifle bakacağız.

² Vahit Göktaş, *Mahmut Sami Efendi Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri* (Ankara: Ankara Kalem Neşriyat, 2021), 24.

³ Elife Kılıç, "Eskiçağ Yunan Felsefesi ve İbn Haldun'da Coğrafya ve İnsan İlişkinin İncelenmesi", *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 6/3 (2023), 338-346

⁴ Soyyiğit Trabzon'da doğmuştur. İzmir'de irşat faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Bu sebeple iki bölge hayat hikâyesi için önemlidir. Soyyiğit, meslek hayatına İzmir'de başlamıştır. Dolayısıyla Trabzon'un kültürüyle büyümüştür. Kişisel görüşme, Hasan Hilmi Soyyiğit, 04.11.2024.

⁵ Ethem Cebecioğlu, *Muhammed Es 'ad Erbili (ks)* 3 (Ankara: Ankara Kalem Neşriyat, 2017), 26.

Hüseyin Sabri Soyyiğit, 1932 yılında Trabzon’da doğmuştur. Onun doğum yılları ve eğitim hayatının şekillendiği sıralarda Türkiye’de siyasi durum oldukça değişiklik⁶ arz etmektedir. Osmanlı Devleti’nin yıkım süreci ve ardından 1923 yılında cumhuriyetin ilan edilmesiyle⁷ Türkiye cumhuriyetinin henüz yeni kurulduğu yıllarda doğmuş olup ailesinin Son Osmanlı Dönemi’nde yetişmiş şahıslar olması buna binaen de Soyyiğit’in Cumhuriyet Dönemi yetişen manevi şahsiyetlerden olması tezimizde dikkat verdiğimiz hususlardandır.

O dönemin siyasi durumuyla alakalı hususi eserler ve tezler yazılmış olduğundan detaylı her olayı yazmak yerine, burada tezimizi ilgilendiren kısımlara genel bir perspektifle değineceğiz. Çalıştığımız şahıs o dönemlerin şartıyla yetişmiş manevi bir değerdir. Son Osmanlı Dönemi’ne göre zorlukların olduğu bir dönemde yetişmiştir. Tanzimat Dönemi’nin yeniliklerinden olan ve meşrutiyetle beraber kurulan Meclis-i Meşâyihle beraber sûfilere ve onların çocuklarına geniş alanlar verilmişti. Tekkelerin dışında da irşat faaliyetleri kolay bir şekilde yürütölmekteydi.⁸ Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye siyasetinin dini politikasında Tanzimat Dönemi’nden farklı değişimler mevcuttur. Özellikle de 30 Kasım 1925 yılında tekkelerin kapatılması ve sonrasında ülkenin dini heyecanını, maneviyatını temsil eden irfani geleneğin geri çekildiği yılların başlaması dini hayatı etkilemiştir.⁹

Tekke ve zâviyelerin kapatılması birçok manevi liderin faaliyetlerini durdursa da Soyyiğit’in silsilesinin geldiği Melâmilikte bir duraksama olmamıştır.¹⁰ Bunun sebebi

⁶ Fatma Acun, “Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne Değişme ve Süreklilik” *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (Aralık 1999), 155-167.

⁷ Hamza Eroğlu, “Türkiye Cumhuriyeti’nin Tarihi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 19/56 (2003), 435-456.

⁸ Mustafa Kara, “Cumhuriyet Türkiye’sinde Tarikatlar” *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve kültür*, Ed. Semih Ceyhan (İstanbul: İsam yay. 2015), 96.

⁹ Cebecioğlu, *Muhammed Es ’ad Erbili (ks)* 3, 23.

¹⁰ Kişisel Görüşme, Hasan Hilmi Soyyiğit, 04.11.2024.

herhangi bir tekke içerisinde ya da kılık kıyafet olarak cübbe, sarık, sakal vb. Cumhuriyet Dönemi'nin istemediği durumların Melâmilikte olmaması varsayılabilir.¹¹

1950'li yıllara kadar Türkiye'de çok ciddi kırılmalar olmuştur.¹² “ Ezan Türkçe okutulmuş, dini kurumlar ihmal edilmiş, dine ve dindarlara karşı bir baskı ortamı oluşmuştur, devletin dini İslam'dır, ifadesi anayasadan çıkarılmıştır. Dini konular Diyanet İşleri Başkanlığının denetimine alınmıştır.”¹³ Bu değişiklikler Soyyiğit'in irşat faaliyetlerini engellememiştir. O yine dini hizmetlerini Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde devam ettirmiştir.¹⁴

2.2. Hüseyin Sabri Soyyiğit'in Yaşadığı Döneme Etkisi

Soyyiğit'in yaşadığı döneme etkisinin dijital ortamda nasıl karşılık bulduğu, YouTube platformundaki görünürlüğü üzerinden değerlendirilebilir. Videoların izlenme sayıları, kullanıcı yorumları Soyyiğit'in toplumsal ve kültürel etkisini belirlemektedir. Soyyiğit'in ilâhilerinden bestelenmiş olanlar mevcuttur. Bu ilahileri televizyon kanalında seslendiren sanatçıların olması Soyyiğit'in dönemine bıraktığı etkinin daha somut biçimde gözükmesini sağlamaktadır. Soyyiğit toplumun birçok kesimine hitap etmiştir. Dijital ortamdaki videolarının tıklanma sayısı ve videolara yapılan yorumlar onun etkilediği kesimi göstermektedir.

Videolardan birkaç örnek ele alacağız: Melâmi İlâhileri ve Sohbet adlı video 2020 yılında çekilmiştir ve 16.440 defa tıklanmıştır. 20'den fazla yorum yapılmıştır.¹⁵ 2015 yılında çekilmiş olan Melâmi Sohbeti adlı videosu 71.113 bin defa tıklanmış ve 79 yorum yapılmıştır.¹⁶ 2020 yılında İzmir'de çekilmiş bir videoda

¹¹Kamile Çetin, “ *Klasik Türk Şairlerinde “Melâmet Giysisi”*. Humanitas - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 12/23 (Mart 2024), 110-134.

¹² Nermin Kılıç Akoğlan, “Türkiye’de 1950’li Yıllarda Tüketim Kültürünün Gelişiminin Politik Bağlamları Üzerine Bir Okuma”. *Mülkiye Dergisi* 46/1 (Mart 2022), 225-249.

¹³ Göktaş, *Mahmut Sami Efendi Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, 27.

¹⁴ https://www.tasavvufdernegi.com/modules.php?name=Oz_Gecmisler

¹⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=n-BP4R6CU0&t=165s> Erişim: 8.12.2025.

¹⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=ED3G66oSGjE> Erişim: 8.12.2025.

Soyyigit'i ziyarete gelen bir sanatçının olduğu ve Soy yigit'in sanatçıya hoş geldin dediği videoda yer almıştır. Somut olarak Soy yigit'in etki alanını göstermiş ve ayrıca Soy yigit'in hoşgörüsünü de gözler önüne sermiştir. Sanatçı İhsan Güvenç videoda Soy yigit'in bir eserini seslendirmiştir.¹⁷ Video yaklaşık 8 bin kişi tarafından ziyaret edilmiştir.

Soy yigit'in 'Her yüzden nazarım sen' adlı eseri TRT kanalında İhsan Güvenç tarafından seslendirilmiştir ve YouTube'a yüklenmiştir, video 13 bin tıklanmıştır.¹⁸ Bu videolar aracılığıyla , Soy yigit'in topluma olan etkisi somut bir şekilde anlaşılmaktadır. Türk Televizyonunda ismi ve eseri zikredilen Soy yigit'in etki alanının genişliği anlaşılmaktadır.

Soy yigit'in vefatından sonra, vefatı seneyi devriyesinde anma programları düzenlenmiştir. Yapılan programlarda, toplu şekilde ayakta halka şeklinde kıyam zikir yapılmıştır. Programa bilfiil katılımın yanında online şekilde de katılım olmuştur. Dijital ortamda program yaklaşık olarak 1900 defa tıklanmıştır. Anlaşılmaktadır ki, Soy yigit, yaşadığı yıllarda tasavvufi yönü ile toplumu etkilemiş ve bu etki vefatı sonrasında da devam etmiştir.¹⁹

¹⁷ https://www.youtube.com/watch?v=E_j9ufnuq7g&t=147s Erişim: 8.12.2025.

¹⁸ https://www.youtube.com/watch?v=5Wm4kcJINos&list=RD5Wm4kcJINos&start_radio=1. Erişim: 8.12.2025.

¹⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=fReiLYbMG00> (Erişim, 14.12.2025)

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı

Soyyigit, 1932 yılında Trabzon'un Araklı ilçesinin Tosunlu köyünde doğmuştur. Soyğit'in babası Trabzon'da meşhur bir soya sahiptir. Soyğit'in babası Hacı Muhiddin Efendi, Trabzon'da Nakşibendi şeyhidir. Soyğit'in babası amcasının kızı Fâtıma ile bir izdivaç gerçekleştirmiştir. Babası Muhiddin Efendi'nin amcası o zamanın bir mollahıdır. Anlaşılmaktadır ki Soyğit'in annesi de aynı manevi havadan feyizlenmiş olup bu manevi ortamda yetişmiştir. Soyğit'in annesi Fâtıma Hanım genç yaşta vefat etmiştir. Hacı Muhiddin Efendi Ehl-i Beyt sevgisinden dolayı oğluna Hüseyin ismini de ekleyerek Hüseyin Sabri adını koymuştur.²⁰ Daha sonraları ihvanları arasında "Hacı Baba" lakabına sahip olan Soyğit, şeyhim ithafından çok "Hacı Baba" ithafına mazhar olmaktadır. İnternetteki kayıtlara Hacı Baba lakabıyla kayıt altına alınmaktadır. İhvanları kendisini baba gibi benimsemektedirler.²¹

Hüseyin Sabri Efendi'nin babası, Soyğit'e hem baba hem de hoca olmuştur. İlk İslâmi derslerini babasından öğrenmiştir. Daha sonrasında da İstanbul'da amcası Tefik Efendi'den Hafızlık icazetini almıştır. Amcası Tefik Efendi Soyğit'in kayınpederidir. Soyğit, amcasının kızı ile evlenmiştir. Anne ve babasının evliliği de aynı şekilde amca çocukları şeklindedir. Soyğit, tahsil hayatı boyunca İstanbul, Fatih'te tefsir ve hadis derslerine devam etmiştir. Zamanının büyük âlimlerini bol bol dinleme fırsatı bulmuş olup sonraları memleketi Trabzon'a dönerek o dönemin eski Trabzon Müftüsü Abbas Efendi'den Arapça ve Fıkıh dersleri almıştır.²²

²⁰ Hüseyin Sabri Soyğit, *Hüseyin Sabri Soyğit Divanı*, (İzmir:Tibyan Yayıncılık ve Matbaacılık, 2005), Bkz.X.

²¹ <https://www.youtube.com/watch?v=40EGWQ54bWE>

²² Soyğit, *Divan*, Bkz.X.

Soyyigit, amcasının kızı Saadet Hanım ile 1951 yılında evlenmiştir. Bu izdivaçtan, üçü kız, üçü erkek altı çocuk dünyaya gelmiştir. 1959 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı himayesinde, İzmir'in Karşıyaka ilçesine bağlı Şemikler Merkez Camisi'ne Ramazan vaizi olarak atanmıştır. Burada onun için önemli bir karşılaşma olacak Ahmet Kumanlıoğlu ile tanışmıştır.²³ Soyğit küçük yaşından beri tasavvuf ortamında büyümüştür. Tasavvufa uzak kalmamıştır. Bundan dolayıdır ki; Ahmet Efendi'nin sohbetleri ona yabancı gelmemiştir. Ahmet Efendi'nin sohbetlerinden oldukça feyiz alan Soyğit, sadâkat ve samimiyetle Melâmîlik yoluna bir geçiş yapmıştır. Aile ortamında Nakşîlik gölgesinde yetişen Soyğit, İzmir'de, Ahmet Efendi'ye intisap ederek Melâmî olmuştur.²⁴ Soyğit, Trabzon'da Nakşibendiliğe intisaplıyken, İzmir'de Melâmîliğe intisaplı olmuştur.

19 sene Ahmet Efendi ile bir arada bulunan Soyğit, kısa zamanda Ahmet Efendi'nin takdirini kazanmıştır. Kendisine, ihvana hizmet etme görevini vermiştir. Aynı zamanda Ahmet Efendi, oğlu Hasan Fehmi Hoca'yı da yetiştirme görevini Soyğit'e vermiştir.²⁵

1966 yılında ilk hac görevine giden Soyğit, Ahmet Efendi tarafından gönderildiği için, hac görevinden geldiğinde, Ahmet Efendi tarafından kendisine bir lakap verilmiştir. Hacı Efendi sen artık bu ihvanın Hacı Baba'sısın demiştir. Bundan dolayıdır ki, bundan sonra Soyğit'in ihvanı, Hacı Baba lakabı ile kendisine hitap etmektedir.²⁶

Ahmet Efendi, övgüler dolu sözler söylemekteydi. Soyğit'in, Ahmet Efendi'nin evinin hem Şerîat babası hem de hakikat babası olduğunu dile getirmiştir.

²³ İzmir Melâmîleri tarafından kendisine Ahmet Efendi denilmektedir. İleride ayrı bir başlıkta Ahmet Kumanlıoğlu hakkında bilgi verilmiştir.

²⁴ Soyğit, *Divan*, Bkz. XI.

²⁵ Soyğit, *Divan*, Bkz. XI.

²⁶ Soyğit, *Divan*, Bkz. XI.

Hayattayken, ihvanlarını Soyyiğit'e intisap ettirmiştir. Ahmet Efendi biat işini vefat sonrasına bırakmamıştır. Hayattayken bu görevi teslim etmiştir.²⁷

Nakşîbendilikten, Melâmiliğe geçişte ilk zamanlar zorluk yaşayan Soyyiğit, sonraları ailesi tarafından onay almıştır. İlk etapta, o günkü Melâmiliğin bozuk bir ortam içerisinde olması, şerîat ve abdest kavramlarının o zamanki Melâmilere olmaması, Soyyiğit'in ailesi tarafından eleştirildiği için, tepki almıştı. Soyyiğit'in Melâmiliğe geçişini ailesi onaylamamıştı. Lakin ileriki vakitlerde, babası oğlundaki ilahi feyz ve kemâlâtı müşahade edince, Nakşîbendilikten Melâmiliğe olan geçişi onaylamıştır.²⁸

Soyyigıt, o zamanki şerîatsız ve abdestsiz Melâmilere karşı bir savaş ve mücadele içerisinde tutum sergilemiştir. Şerîatsız ve abdestiz bu yolda gidilemeyeceğini ifade etmiştir. Bu mücadele neticesiyle, Kur'an ve Sünnet rehberliğinde Muhammedî Melâmilik anlayışını ortaya koymuştur.²⁹ Öyle bir mücadeleye girmiştir ki, 1983 yılında, mahkemede, Melâmetin bir hal ilmi ve ahlak manzumesi olduğunu ifade edip mahkemede takdire layık olmuştur.³⁰

1978 yılında Mürşid-i Kâmilî olan Ahmet Efendi vefat edince, aynı birlik ve beraberliği muhafaza etmiştir. Gerek İzmir gerekse Türkiye'nin dört bir yanında irşat faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu irşat faaliyetlerini yurt dışına da geçiren Soyyiğit, Almanya'ya da giderek oradaki Müslüman-Türk kişilere sohbetlerde bulunarak birçok insanı irşat etmiştir.³¹ Soyyiğit, 2022 yılında irşat faaliyetlerine başladığı İzmir'de vefat etmiştir. Kabri Şerifleri İzmir Menemen'dedir.

²⁷ Soyyiğit, *Divan*, Bkz. XI.

²⁸ Soyyiğit, *Divan*, Bkz. XII.

²⁹ Muhammed-i Melâmilik, Soyyiğit'in Tasavvuf anlayışına özgü kavramdır. İkinci bölümde bu kavram ele alınacaktır.

³⁰ Soyyiğit, *Divan*, Bkz. XII.

³¹ Soyyiğit, *Divan*, Bkz. XII.

1.2. Tasavvufa İntisabı

Soyyığit, küçük yaşlardan beri tasavvufî terbiye ile yetişmiştir. Annesinden ve babasından tasavvufî bir soya sahiptir. Babası onun ilk hocasıdır. Babası Soyıığit'e Nakşîbendilik terbiyesi altında ilk tasavvufî eğitimlerini vermiştir. Trabzon'da ve İstanbul'da Nakşîbendilik gölgesinde eğitimlere devam eden Soyıığit, İzmir'de Diyanet İşleri Başkanlığınca vaiz olarak görevlendirilene kadar Nakşîbendilik terbiyesi ile devam etmiştir. Hocası Ahmet Efendi ile karşılaşınca Melâmet görüşlerini zevk etmiştir. Hocasının eğitimine, terbiyesine ve hallerine hayranlık besleyen Soyıığit, Melâmilikten zevk almaya başlayınca Melâmiliğe intisap etmiştir. Nakşîbendilikten Melâmiliğe doğru bir geçiş süreci yaşayan Soyıığit zorluklarla mücadele etmiştir. Öncelikle kendisini ailesine kabullendirmiş. O zamanın Melâmileri gibi şerâttan uzak olmadıklarını bilakis şerâta bağlı Melâmiler olduğunu ailesine göstermiştir.³²

1.2.1.Silsilesi ve Bazı Örnekler

Soyıığit'in Melâmilik silsilesi şu şekildedir: İmam Hâce Muhammed Nur, İmam İbrahimü'l-Kudsi, Seyyid Bedrü'l-Veli, Seyyid Muhammed, Seyyid Yusuf, Seyyid Bedr, Seyyid Yakup, Seyyid Mutahhar, Seyyid Salim, İmam Muhammed, İmam Zeyd, İmam Ali, İmam Hasenü'l-Arizü'l-Ekber, İmam Zeyd, İmam Zeyne'l-Abidin Ali, İmam Seyyid Hüseyin (r.a),İmam Hümam Ali b. Ebu Talib, Seyyidü's-Sakaleyn Muhammed Mustafa (s.a.s) dır.³³ Buradan da anlaşılmaktadır ki Soyıığit'in icazetli olduğu Melâmilik silsilesi, Hz Muhammed'e kadar dayanmaktadır. Biz burada tezimizin kapsam sınırlılıkları açısından sadece son dönem Melâmi şahsiyetlerden bazı örneklerle yetineceğiz.

³² Soyıığit, *Divan*, Bkz. XII.

³³ Abdülbaki Gölpınarlı, *Melâmilik ve Melâmiler* (İstanbul:Devlet matbaası, 1931) 231.

1.2.1.1. Muhammed Nûr'ul Arabî

Üçüncü devre Melâmilerin piri olarak kabul edilen³⁴ ve Soyyiğit'in icazetinin geldiği silsilenin Osmanlı Dönemi'ni şeyhlerinden olan Muhammed Nur'ul Arabî (ö.1887), Osmanlı Devleti'nin yıkılış döneminin görülmeye başladığı, devletin artık sancılı olduğu zaman dilimlerinde yaşamış ve faaliyetlerini sürdürmüştür. Nur'ul Arabî'nin yaşadığı 1813-1887 yıllarında, II. Mahmud, I.Abdülmecid, Abdülaziz, V. Murat ve II. Abdülhamid padişahlar Osmanlı Devleti idaresinde bulunmuştur.³⁵

Muhammed Nur'un lakapları, Avam arasında Arap Hoca, havas arasında ise Seyyid Hoca'dır. Bir diğer lakabı ise, Hz Ali'nin eseri olduğu rivayet edilen Nokta Risâlesi'ni şerh ettiği için Noktacı Hoca olarak bilinmektedir.³⁶ Seyyid Muhammed Nur'un doğum yeri Mısır'ın başkenti Kahire'nin Mahalletü'l-Kübra kasabasıdır. Babası cihetinden Seyyid olup, Hz. Hüseyin soyundan Hz. Ali'ye, dolayısıyla Hz. Muhammed Mustafa'ya (s.a.s) dayanmaktadır. Babası Kudüs civarında zaviyesi olan Seyyid İbrahimü'l-Kudsi'dir.³⁷

Seyyid Muhammed Nur, Kahire'ye gidip 1839'lu yıllarda şeyh Hasan el-Kuveysî'den öğrenim görmüştür. Hocasının yönlendirmesiyle Nakşîbendi tarîkatine intisap etmiştir. Ders aldığı zaman dilimlerinde hocasının emriyle Mekke'ye ders görmeye gitmiştir. Mekke'de, Halvetiyye-i Şabâniyye, Üveysiyye ve Ekberiyye tarîkatlarına intisap etmiştir.³⁸

Nûr'ul Arabî şeyhinin emriyle, Mekke'den ayrılıp Kahire'ye döndü. Şeyh Hasan el-Kuveysîni ile buluştuğunda şeyh ondan, kendisinde artık vehbî ilimlerin inkişaf

³⁴ Gölpınarlı, *Melâmilik ve Melâmiler*, 231-232.

³⁵ Erkan Alagöz, “ *Muhammed Nûru'l-Arabî'nin EL-Envâru'l-Muhammediyye Fi Şerhi Risâleti'l-Vücûd Adlı Eserindeki Tasavvufî Görüşleri*” (Antalya: Antalya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), s.9.

³⁶ Ali Bolat, *Muhammed Nûru'l-Arabî Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, (İstanbul: H Yayınları, 2015), s. 17.

³⁷ <https://melamidusuncesi.com/pir-muhammed-nur-ul-arabi-hazretleri/>

³⁸ <https://www.tasavvufdernegi.com/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=132>

ettiğini ve Rumeli'ye gitmesi gerektiğini söyledi. Böylelikle, İskenderiye'den Antalya'ya geçen Muhammed Nûru'l-Arabî, Anadolu'da bazı şehirleri dolaştıktan sonra Gelibolu'ya ulaşip hemen ardından Selânîk'e geçmiştir (1833). Ardından Serez'e gidip, burada bir medresede üç ay müderrislik yapmıştır. Hemen ardından, bölgedeki Demirhisar, Doyran, Ustrumca ve Koçana kasabalarını ziyaret etmiştir. Koçana'da Üsküp Valisi Hıfzı Paşa'nın yaptırdığı medresede müderris olarak göreve başlamıştır.³⁹ Seyr-ü sülûk için temel olan, “fenâ makamları” olarak isimlendirilen, tevhîd-i ef'âl, tevhîd-i sıfât, tevhîd-i zât makamlarını 1834 yılında Koçana'da müderrirken rüyasında Hz. Peygamber'in kendisine öğrettiğini ve 1837'de Hz. Peygamberin elinden hırka giydiğini, 1843 yılına kadar bu üç makamı zevk etmeye çalıştığını ifade eden Muhammed Nûru'l-Arabî 1839'da Koçana'dan ayrılıp Üsküp'e yerleşti. Burada Nakşibendî-Müceddidî şeyhi Kazanlı Abdulhâlik Efendi'ye intisap etti. 1843 yılında hac görevini yerine getirmek için kalabalık bir kabileyle Üsküp'ten ayrıldı.⁴⁰

Muhammed Nûr'ul Arabî, 1868 yılına kadar Üsküp ve civarında vahdet-i vücûd esasına dayalı kendi seyr-ü sülûk anlayışına göre irşat faaliyetini sürdürmüştür. İrşat faaliyetlerinin ardından zındıklık iddiasıyla İstanbul'a şikâyet edildiğinden Sultan Abdülaziz durumun araştırılmasını istemiştir. Araştırmalar sonucunda iddiaların asılsız olduğu anlaşıncı İstanbul'a davet edilmiştir. Burada camilerde vaaz görevi devlet erkânı tarafından kendisine verilmiştir. İlk Melâmiler ile benzerlikleri de olmakla beraber Muhammed Nûru'l-Arabî üçüncü devre Melâmiliğinin pîri olarak kayıtlara geçmiştir.⁴¹

Melâmîlik Hamdün el-Kassâr, Hacı Bayrâm-ı Velî ve Muhammed Nûru'l-Arabî'ye nispet edilen üç ana kısma ayrılarak incelendiği için, Nûriyye adıyla zikredilen

³⁹ Nihat Azamat, “Muhammed Nûru'l- Arabî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/ 557-560.

⁴⁰ Azamat, “Muhammed Nûru'l- Arabî”, 30/ 557-560.

⁴¹ Yılmaz, Oğuz. “Muhammed Nûru'l-Arabî Hayatı, Eserleri Ve Tasavvufî Görüşleri”. Pamukkale Üniversitesi *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (Mart 2016), 132-138.

ve tezimizin alakadar olduğu son kısım 3. Devre Melâmileri Nakşibendiyye'nin bir koludur.⁴²

Nûr'ul Muhammediye'nin Tarîkatı, İstanbul, ege bölgesi, Rumeli ve Anadolu'nun bazı şehirlerinde yaygınlık göstermiştir. Nakşibendiliğin kurucusu imam Rabbânî (ö.1624), vahdet-i vücûd ve İbn-ül Arabî'ye(ö.1165) muhalifken Seyyid Muhammed Nûr'ul Arabî, İbn-ül Arabî'ye oldukça bağlıdır. İsmindeki Arabî kısmı da bu bağlılıktan gelmektedir.⁴³

Muhammed Nûru'l-Arabî'ye göre tevhid yedi makamdır. Bunların ilk üçüne, tevhid-i ef'âl, tevhid-i sıfât, tevhid-i zât yani fenâ makamları denir. Diğer üçüne cem, hazretü'l-cem, cemul-cem yani bekâ makamları denir. Yedinci makam ise ahadiyyetü'l-cem yani makâm-ı Muhammedî'dir.⁴⁴

1.2.1.2. Ahmet Kumanlıoğlu

Ahmet Kumanlıoğlu tezimizin kapsamı açısından önemli bir şahsiyettir. Soyyiğit'e Melâmilik icazetini hocası Kumanlıoğlu vermiştir. Kumanlıoğlu'nun icazet silsilesini aktarmak tezimizin kapsamı açısından gereklidir. Çünkü Soyyiğit icazetini Kumanlıoğlu'ndan almıştır. İzmir'de iki farklı Melâmi grup bulunmaktadır. İki Melâmi grubun da silsilesi Muhammed Nûr'ul-Arabî'ye dayanmaktadır. Gruplardan biri, Hacı Salih Rif'at Efendi vasıtasıyla diğeri de, Hacı Maksut Efendi vasıtasıyla silsilesini Muhammed Nûr'ul-Arabî'ye dayandırmaktadır. Soyyiğit ve Kumanlıoğlu'nun bulunduğu grubun silsilesi Hacı Salih Rif'at Efendi'ye dayanmaktadır. Silsile sırasıyla şu şekildedir:⁴⁵

Muhammed Nûr'ul- Arabî (v. 1887)

Salih Rıfat Efendi (v. 1908)

⁴² Gölpınarlı, *Melâmilik ve Melâmiler*, 241.

⁴³ Azamat, “Muhammed Nûr'ul-Arabî”, 30/ 557-560.

⁴⁴ Azamat, “*Muhammed Nur'ul- Arabi*”, 30/ 557-560.

⁴⁵ Yoldaş, *İzmir ve Çevresinde Melâmilik*, 44.

Hacı Ali Rahmi Efendi (?)

Hasan Fehmi Tezdoğan (v. 1951)

Ahmet Kumanlıoğlu (v. 1978)

Hüseyin Sabri Soyyiğit (v. 2022)

Kumanlıoğlu'nun hayatına genel olarak bakıp Soyyiğit'e olan etkisinden bahsetmek istiyoruz. 1921- 1978 yılları arası yaşayan Kumanlıoğlu, İzmir Menemen'de doğmuştur. Kumanlıoğlu'nun babası da annesi de Menemenli değildir. Babası Manisa'dan Menemen'e; annesi ise Filibe'den Menemen'e göç eden Hacı İmam sülalesindendir. Kumanlıoğlu'nun babası Hacı Kamil Bey, tarihte geçen bir Türk boyu olan Kuman'lardan olduğu için Efendi Hazretlerine sonradan Kumanlıoğlu soyadı verilmiştir.⁴⁶ Dini hayatına gelecek olursak, aileden gelen bir tasavvufi veçhesi olmakla beraber asıl tasavvufi etkilenmeyi askerlik yıllarında görmüştür. İstanbul, Eminönü'nde askerlik yaptığı yıllarda Hüseyini Tarikatının şeyhlerinden Seyyid İsmetullah Efendi'yi tanır ve dergâhına katılıp sevilen bir müridi olur. Askerlik dönüşü ise, babasının da şeyhi olan Hasan Fehmi Hazretlerinden İlm-i Tevhid-i tahsil eder, çocukluğundan beri hiçbir kötü alışkanlığı olmayan Kumanlıoğlu, şeyhini yine mest eder. Bunun akabinde Kumanlıoğlu, şeyhi tarafından yetiştirilmiştir. Şeyhine, yerine kimi bırakacaksın diye sorulduğunda o da Menemen'de kitapçı Ahmet var, onu yetiştiriyorum, onu tebrik edebilirsiniz şimdiden demiştir.⁴⁷ Böylelikle Kumanlıoğlu'nun, Melâmi veçhede bu şekilde yol aldığı görülmüştür. Kumanlıoğlu şeyhine ve sohbetlerine edep içerisinde olduğu, Karşıyaka'da olan sohbetlere, Menemen'den tren ya da otobüsle gitmeyi kendine yakıştırmayıp yürüyerek gidip geldiği belirtilmektedir.⁴⁸

⁴⁶ <http://meksav.org/index.php/tr/publications/ahmet-kumanlioglu/hayati>

⁴⁷ <http://meksav.org/index.php/tr/publications/ahmet-kumanlioglu/hayati>

⁴⁸ <https://www.tasavvufdernegi.com/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=136>

Ahmet Kumanlıoğlu icazeti alınca kendisi de halifelerini yetiştirmeye başladı. Halifelerinden birisi de tezimizin konusu olan Hüseyin Sabri Soyyiğit'tir. 1967 yılında kendi oğlu Hasan Fehmi Kumanlıoğlu 'nu halifesi Soyyiğit'e intisap ettirmiştir. Kumanlıoğlu, Soyyiğit için "Hacı Baba" lakabını ilk veren kişidir. Halifesi olan Soyyiğit'i hac görevi için gönderdikten sonra artık sen bu ihvanın Hacı Baba'sısın demiştir. Anlaşılmaktadır ki, "Hacı Baba" lakabı Hac görevi sonrasında verilmiştir. Ahmet Efendi'nin, Soyyiğit'e methiyelerde de bulunduğu kayıtlara geçmiştir şöyle ki: "Hacı Efendi! Sen bu hakikati kavramasaydın ben muvaffak olamazdım ve dolayısıyla bu tarif ve telkinden vazgeçerdim."⁴⁹ diyerek Soyyiğit'in Melâmilikteki ehemmiyetini vurguladığı anlaşılmaktadır.

Kumanlıoğlu, vefat etmeden önce ihvan arasında herhangi bir tefrikaya yer vermemek için halifelerini ve özellikle yerine bırakacağı halifesini tayin etmiştir. Bizzat kendisi yerine görev üstlenecek beş zatı muhteremi tayin ettiği kaynaklara geçmiştir. Bu kişiler; Hüseyin Sabri Soyyiğit, oğlu Hasan Fehmi Kumanlıoğlu ve damadı Kemal Aydın, İzmir Karşıyaka'da, Hafız Ahmet Soyyiğit İstanbul'da ve Yaşar İlaslan Konya'da görevlendirilmişlerdir. Kumanlıoğlu, vuslatından sonra aynı hizmetin Hüseyin Sabri Efendi tarafından yürütüleceğini beyan etmiştir. Vefatından sonra diğer bölgeler merkeze bağlı kalmış olup ihvan arasında bir ayrılık yaşanmamıştır. İzmir, İstanbul, Konya, Denizli, Adana, Balıkesir, Bursa, Trabzon, Merzifon, Ankara ve diğer bölgelerde bulunan ihvanlar arasında merkeze bağlı birlik sağlanmıştır.⁵⁰

1.3. Nakşibendilik ve Hüseyin Sabri Soyyiğit

Nakşibendilik İslam dünyasında Kâdiriyye'den sonra en çok yayılmış bir tarîkattır. Nakşîliğin pîri Bahâeddin Nakşibend (ö. 1389) olup tarîkatın isimlendirilmesi de buradan gelir. Nakşibendiliğin Türkistan, Anadolu ve Hindistan'a kadar uzanan

⁴⁹ <https://www.tasavvufdernegi.com/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=136>

⁵⁰ <https://www.tasavvufdernegi.com/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=136>

çizgide en yaygın tarikat halini almasında Bahaeddin Nakşibend'in rolü çok büyüktür. Bahaeddin Nakşibend küçüklüğünden beri tasavvufî ortamda büyümüştür.⁵¹ Nakşibendiyye Tarikatı II. yüzyılda Orta Asya'nın merkezi Buhara'da Hâcegân Tarikatı olarak doğmuştur. Bu tarikatın daha sonraki yıllarda ismi değişmiştir. Hâcegân Tarikatı yerine Nakşibendiyye ismini almıştır. Nakşibendiyyenin diğer tarikatlardan farklı yönü, silsileyi Hz Ebubekir'e dayandırmalarıdır. Diğer tarikatlar, silsilelerini Hz. Ali'ye dayandırır ve cehri zikri tercih eder. Nakşibendiyye ise cehri zikir yerine hafi zikri tercih etmektedir.⁵² Hâcegân denilen tarikatın silsilesi Hâce Yusuf el-Hemedânî ile başlatılmıştır. Bahaeddin Nakşibend'in kılık kıyafet yönünden melâmet anlayışı içerisinde. Bu sebeple müritlerine de belli bir tarzda giyinmeyi emretmezdi. Keçeden bir takkesinin olduğu bu takkeyi de bir fakire verdiği kaynaklarda yer almıştır. Bahaddin Nakşibend'in Kerametler üzerinden gösterişlere değil de istikamet ehli olmaya önem verdiği öne çıkmaktadır.⁵³ Nakşibendiliğin ilkeleri ile Melâmiliğin ilkeleri arasında benzerlik vardır.⁵⁴ Melâmiliğin düşünce yapısından birçok Tasavvuf ekolü etkilenmiştir. Melâmet düşüncesinden en fazla etkilenen tarikatlardan biri de Nakşibendiliktir.⁵⁵ Bu yüzden Melâmilik ile Nakşibendilik arasında benzer noktalar mevcuttur. Kınayanın kınamasından korkmamak, sıradan bir insan gibi davranmak, manevi hali gizlemek, cehri zikir yerine kalbi zikri tercih etmek, tekke kurmaktan gösterişli türbe inşa etmekten uzak durmak, hizmet ehli fedakâr ve cömert olmak, çalışıp el emeği ile geçinmek gibi benzer özellikler mevcuttur.⁵⁶ Nakşibendiliğin pîri Bahâddin Nakşibend manevi hali gizlemeyi tercih etmektedir. Bu özelliği ile Melâmî düşünce ile benzerliği anlaşılmaktadır. Sohbetlerinde okuduğu şu beyitte bu düşünce farkedilmektedir:

⁵¹ Hasan Kamil Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2022), 291.

⁵² Necdet Tosun, *Bahâeddin Nakşibend Hayatı, Görüşleri, Tarikatı* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 13.

⁵³ Abdurrezzak Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar* (Bursa: Bursa Akademi, 2022), 321.

⁵⁴ Hamid Algar, "Nakşibendi'ye", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 2006), 32/ 342-343.

⁵⁵ Necdet Tosun, *Bahâddin Nakşibend Hayatı, Görüşleri, Tarikatı*, 345.

⁵⁶ Ayrıntılı Bkz. Necdet Tosun, *Bahâddin Nakşibend Hayatı, Görüşleri, Tarikatı*, 346-349.

*Ez derûn şev âşinâ ve'z birûn bigâne-veş
În çonîn zibâ reviş kem mî buved ender cehân
İçeriden hakka âşina ol, dışarıdan ise habersiz gibi davran
Bu tür güzel bir usul cihanda az bulunur.*⁵⁷

Soyyigit'in icazetli olduğu⁵⁸ üçüncü dönem Melâmîlerinin silsilesi Nakşibendiliğin Müceddidiyye koluna dayanmaktadır.⁵⁹ Gölpınarlı, eserinde üçüncü dönem Melâmîlerinden Muhammed Nuru'l Arabî'nin, Nakşibendi silsilesini şu şekilde ele almıştır: Seyyit Muhammed Nur, Trabzon'lu Mustafa Efendi, Kazzan'lı Abdülhalik Efendi, Mehmet Niyaz Kulu, Molla İdris, Molla Muhammed Abd, Huda Kulu, Ahmed-i Mekki, Habibullahı Buhari, Ma'sum-i Serhendi, İmamı Rabbâni Ahmed-i Fâruki, Hâce Muhammed Bâkibillah, Hâcegi Semerkandi, Hâce Derviş Muhammed, Hâce Muhammed Zâhidi Bedahşi, Hâce Nasîrüddin Ubeydullah Ahrârı Semerkandi, Hâce Ya'kubi Çerhi, Hâce Aleaddini Attar, Hâce Muhammed Bahâddîni Nakşibend Ebu Bekr Muhammed.⁶⁰

Soyyigit'in ailesi de Nakşibendi Tarikatına mensuptur. Babası Nakşibendi şeyhi, Hacı Muhiddin Efendi'dir. Annesi ise, Hacı Muhiddin Efendi'nin amcası Molla Muhammed Efendi'nin kızıdır. Soy yigit'in annesi de aynı sülâlenin manevi feyzi ile yetişmiş, çok genç yaşta Hakkın Rahmet-i Rahman'ına kavuşmuş Fâtıma Hanım'dır. Buradan anlaşılmaktadır ki, Soy yigit'e tasavvufî tohumlar ailesi veçhesiyle Nakşibendilikten ekilmeye başlamıştır. Soy yigit, İzmir'e imam olarak tayin edildikten sonra Melâmîliğe yönelmiştir. Bu duruma ailesi ilk başlarda sıcak bakmamış ve itiraz etmiştir. Ailesi, Soy yigit'in Nakşibendi çizgide devam etmesini istemiştir. Melâmîliği yakından tanımaya başlayan Nakşibendi şeyhi olan Soy yigit'in babası, zamanla oğullarının bu veçhede ilerlemesine rıza göstermiş olup, hatta vefatlarından önce de

⁵⁷ Necdet Tosun, "Nakşibendiye", *Türkiye'de Tarikatlar* (İstanbul: İsam Yayınları, 2011), 671-672.

⁵⁸ Yoldaş, *İzmir ve Çevresinde Melâmîlik*, 44.

⁵⁹ Azamet, "Muhammed Nuru'l- Arabi", 30/ 557- 560.

⁶⁰ Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, 241.

diğer oğullarına Soyyiğit'e intisap etmelerini tavsiye etmiştir.⁶¹ Yukarıda Nakşîbendilik tarihinde de belirttiğimiz gibi aslında Melâmîlik ile Nakşîbendilik arasında benzerlikler aşîkârdır. Elbette genel kaideler ve yöntemler konusunda farklılık olacaktır. Bu durum iki farklı tasavvufî kol olmaktan ibaret olup Nakşîbendilik ile Melâmîlik arasında özellikle giyim kuşam noktasında benzerlikler olduğu gibi diğer farklılıklar ve benzerliklere tezimizin konusu ve kapsamı gereği girilmeyecektir. Sadece Soyyiğit'in Melâmîlik serüveni açısından bu bilgilerle yetinilmiştir.

1.4. Melâmîlik ve Hüseyin Sabri Soyyiğit

Bu başlıkta Soyyiğit'in Melâmîliğe geçiş serüveni ele alınıp sonrasında da Melâmîlik hakkında genel bilgi verilecektir. Soyyiğit'in bir Melâmi olması ve Tasavvufî görüşlerinin de Melâmi bakış açısıyla devam etmesinden dolayı bu bölümde Melâmîlik hakkında genel bilgi verilmiştir. Soyyiğit, Melâmîlik öncesi Nakşîbendilik ve kısa süre de olsa Kâdirilik sohbetlerine katılmıştır. Ulaştığımız bilgilere göre Soyyiğit'in Kâdirilik serüveni, Nakşîbendilik serüveninden kısa olmuştur. 1948-1949 yıllarında, Trabzon'dan İstanbul'a geldiğinde hafızlık ve diğer İslâmî ilimler konusunda dersler almıştır bu zaman diliminde Kâdirilik sohbetlerine katılmış ama herhangi bir icazet almamıştır. Soyyiğit, manevî arayışına devam etmiştir çünkü hem Nakşîbendilikte hem de Kâdirilikte aradığı zevki bulamamıştır. Soyyiğit, Kumanlıoğlu'nun sohbetlerine katılmış ve aradığı tadı burada bulmuştur. Kumanlıoğlu ile tanışmasından sonra Melâmîlik serüveni başlamıştır. Soyyiğit, 19 yıl şeyhinin yanında bulunmuştur. Şeyhi, Soyyiğit'e o kadar fazla güvenmiştir ki, oğlu Hasan Fehmi Kumanlıoğlu'nu da eğitmesi için Soyyiğit'e teslim etmiştir. Ahmet Kumanlıoğlu, sadece ailesini değil tüm ihvanı Soyyiğit'e yönlendirmiştir. Kendisinden sonra ihvanın seyr-ü sülûklarının Soyyiğit tarafından devam ettirileceğini belirtmiştir. Kumanlıoğlu, vefatından bir gün önce Soyyiğit'i yanına çağırıştır. Ona bazı öğütlerde bulunmuştur.

⁶¹ Soyyiğit, *Divan*, Bkz:XI.

Şerîata bağlı kalmasını ve ihvan arasında ayrımcılık yapmamasını ve telkini aldığı gibi devam ettirmesini öğütlemiştir. Soyyiğit şeyhi Kumanlıoğlu ile böyle bir olay yaşayınca “Ey mürşidim cansın bana” ilâhisini yazmıştır.⁶²

*Ey mürşidim cansın bana
Canlar feda olsun sana
Ettin himmet ben kuluna
Sensin hayat veren bana*

*Hem ârifsin hem kâmilisin
Şahâdetle bilirsin
Kemâlinle görünürsün
Nur-i Huda senden bana*

*Sır olmuşsun gâfilana
Nur olmuşsun ârifana
Yaktın baştan başa vallah
Canım kurban can sultana*

*Şeyhim benim mutlak sözü
Kur'an özü gördüm billah
Buldurandır Hakkı ayan
Fenâfillah senden bana*

*Telkinine uymasaydım
Sadâkatle bilmeseydim
Göremezdim şeyhim seni
Köle olam sultan sana*

⁶² Yoldaş, İzmir ve Çevresinde Melâmilik, 48.

*Nasihatin başım üzre
Her emriniz yüzüm üzre
Sana hizmet şeref bize
Lâyık olam can Sultana*

*Sabri'n senin yolundadır
Himmetinle yanındadır
Emir senden söz senindir
Şeyhim delil oldu bana.⁶³*

Soyyîğit yukarıdaki şiirinde Melâmilik serüvenini açıkça gözler önüne sermiştir. Şeyhe olan bağlılığını şiirinde ifade etmiştir. Anlaşılmaktadır ki; onun tasavvuf anlayışında sadâkat önemli bir yere sahiptir. Soyyîğit tasavvufî terbiyenin kâmil ve ârif insan tarafından verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu ifadelere şiirinde açıkça yer vermiştir. Soyyîğit şeyhinde Kur'an'ın özünü gördüğünü ifade etmiştir. Anlaşılmaktadır ki şerîate olan bir bağlılık aramış ve bu durumu da şeyhi Kumanlıoğlu'nda gözlemlemiştir. Bu sebeple de Kumanlıoğlu'na intisap etmiştir. Şerîatsiz Melâmiler olmadıklarını da açıkça ifade etmiştir.

Melâmilik, melâmet anlayışını benimseyenlere verilen isimdir. Melâmetiyye sözlükte, nefislerini kınayanlar ve Allah'ın eminleri anlamında kullanılmaktadır.⁶⁴ Melâmilik, Muhammed Nuru'l-Arabî'ye nispet edilen bir nakşi koludur. Muhammed Nuru'l-Arabî nakşî icazetlerinin ardından 3. Devre Melâmiliğin piri olmuştur.⁶⁵ Melâmilik kendi içerisinde 3 döneme ayrılmaktadır: Birinci devre "Melâmetîlik" ya da "Kassârilik"; ikinci devre, "Bayrâmî-Melâmilik" ve üçüncü devre ise "Nûrîlik" olarak adlandırılmaktadır. Bunlardan Bayrâmî Melâmilik ve Nûrîlik göstermiş oldukları

⁶³ Soyyîğit, *Divan*, 11.

⁶⁴ Abdurrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü Letâifu'l-a'lam fi işarati ehli'l- ilham*, çev. Ekrem Demirli (İstanbul: İz Yayıncılık, 2004) s.539.

⁶⁵ Bu görüş ile ilgili bkz. Ramazan Muslu, *Anadolu'da Tasavvuf Yolları*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017) s. 116.

faaliyetleri nedeniyle Osmanlı tasavvuf kültür tarihi açısından önemli bir yere sahip olmuşlardır.⁶⁶

Melâmet anlayışında, hallerin gizli tutulması, nefislerin hor görülmesi ve ihlası hiç elden bırakmamak vardır. Kişinin şahsındaki iyilikleri halk arasında zuhur ettirme çabasının olmaması temel prensiplerdendir. Nitekim halk arasında övülmek ile yerilmek arasında bir farkın olmaması gerektiği anlayışı Melâmi anlayışın temel özellikleri arasındadır. Yapılan amelin ihlasla yapılması gerektiği, nefis adına bir pay olmadan her şeyin Allah için olması gerektiği inancı Melâmiler tarafından benimsenip uygulanmaktadır.⁶⁷ Melâmilik hakkında yazılmış ulaşılabilen en eski eser Sülêmi'nin Melâmet Risâlesi'ni tercüme eden Ömer Rıza Doğrul da tercümesinde Melâmilerin özelliklerine değinmiştir. Melâmilerin en temel özelliği riyadan uzak durmalarıdır. Melâmilere göre riyadan kurtulmanın çaresi ihlaslı olmaktır. Melâmilere göre ihlas; kulluğu gerçek anlamda yaşamak ve her şeyi Allah için yapmaktır. Melâmilerin bir başka temel özelliği, her zaman Allah'a karşı hüsnüzan içinde olup, nefse karşı da suizan halinde olmaktır. Melâmiler, nefsi levm ederek kınama halinde olurlar böylelikle nefsin hastalıklarından kurtulmuş olurlar. Melâmiler halka karşı kendi iyiliklerini gizleyerek nefislerini eğitme metodunu benimserler. Halka karşı kendilerini kötü gösterme ve nefislerini levm etme özelliği Melâmiliğin en temel prensibidir.⁶⁸ Bu özellikten dolayıdır ki, Melâmilerin yaşadıkları tasavvufi tecrübeler kerâmetler şeklinde anlatılmamıştır. Yaşadıkları tasavvufi tecrübeler elbette vardır ama onlar bu tecrübeleri gizli tutmayı çok önemli bulmaktadırlar. Anlaşılmaktadır ki; Melâmilere göre kişi yaşadığı tasavvufi tecrübeyi anlatırsa riyâ yapmış olur. Halleri gizli tutmak ihlaslı olmak yönünden ve nefsin hastalıklarını yenip kâmil insan olmak için temel bir prensiptir.

⁶⁶ Ayrıntılı bkz. Muslu, *Anadolu'da Tasavvuf Yolları*, s. 153-157.

⁶⁷ Şihabuddin Sühreverdi, *Gerçek Tasavvuf (Avarifü'l-Mearif)*, çev. Dilaver Selvi (İstanbul: Sistem Matbaacılık, 2010), S. 90-91.

⁶⁸ Ömer Rıza Doğrul, *Melâmet*, (İstanbul: İnkılâp Kitapevi, 1950), 62-66.

Melâmilik, bir tarîkat mı yoksa bir meşrep mi sorusu Tasavvuf araştırmacıları tarafından tartışılmıştır. Bazı görüşlere göre bir meşrep olarak ele alınmıştır. Melâmilik, yapılan bazı çalışmalarda Bayrâmiliğin bir kolu olarak ele alınmıştır.⁶⁹ Bazı görüşlere göre de Melâmilik bir tarîkattır. Diyanet İslam Ansiklopedisi'nde bir tarîkat olarak isimlendirilmektedir. Horasan bölgesinde oluşmuştur ve süreç içerisinde tüm İslam dünyasına yayılmıştır. Melâmilik, Türkler arasında; 3. Devre Melâmileriyle yaygınlık göstermektedir.⁷⁰ Kurucusunun Hamdûn Kassâr olduğu çoğu kaynaklarca ittifak edilmektedir.⁷¹ Hamdûn Kassâr'dan önce henüz sistematik bir şekilde olmasa bile ilk sûfilerde Melâmi meşrep içerisinde var olanlar bilinmektedir.⁷² Melâmiliğin kurumsallaşmasından önce; İbrahim b. Edhem, Abdullah b. Mübarek, Fudayl b. İyâz, Şakik-ı Belhî ve Hâtim Esam gibi tanınmış zahitler melâmet düşüncesinde yetiştiği bilinmektedir.⁷³ Hamdûn Kassâr ile kurumsallaşan Melâmilik oluşum tarihi içinde üç ana bölüme ayrılmaktadır. Bu bölümler şu şekildedir:

1- Melâmiyye-i Kassâriyye (Tarîkat- ı Aliyye-i Sıddikiyye) : Bu bölüm, üçüncü hicri yüzyılda, Nişabûr'da, oluşmuştur ve kurucusu adının da verildiği Hamdûn Kassâr'dır.

2- Melâmiyye-i Bayrâmiyye (Tarîkat-ı Aliyye-i Bayrâmiyye): Bu bölüm dokuzuncu hicri yüzyılda Bolu'nun Gönyök kazasında oluşmuştur ve Emir Sikkini'ye mensuptur.⁷⁴

⁶⁹ Haşim Şahin, "Bayramiyye", *Türkiye'de Tarikatlar*, ed. Semih Ceyhan (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), 797.

⁷⁰ <https://islamansiklopedisi.org.tr/melamiyye>

⁷¹ Mustafa Kara, "*Hamdûn el- Kassâr*", *DİA*, (İstanbul: TDV yayınları, 1997), 15/455-456.

⁷² Mehmet Necmettin Bardakçı, "Tasavvufun Teşekkül Devrinde Melâmetîlik ", *Uluslararası Melâmetîlik ve Seyyid Muhammed Nur'ul-Arabi Sempozyumu Bildirileri*, ed. Rıdvan Yıldırım, (Ankara: Grafik tasarım, 2016), S.19-21.

⁷³ Ergün Öztürk, *Ebu Abdurrahman es-sülemi ve "el-melametiyye" Adlı Risalesi Çerçevesinde Melâmetîlik ve ilkeleri*, (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 86.

⁷⁴ Bkz. Abdurrezzak Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, 394-401.

3- Melâmiyye-i Nûriyye (Tarîkat- ı Aliyye-i Nakşibendi'ye) : Bu bölümdekiler, on üçüncü hicri yüzyılda, Üsküp'te zuhur etmişlerdir ve kurucusu da Seyyid Muhammed Nûr'ul-Arabî'dir.⁷⁵ Melâmilik sufilere tarafından bazen eleştirilere tabi tutulmuş olup bazen de benimsenmiştir. Melâmiliğin oluşum aşamalarında tasavvufa tepki olarak oluştuğu daha sonraki aşamalarda ise tasavvuf tarihinde bazen bir meşrebin adı bazen de bir tarîkat adı olarak yer almaktadır.⁷⁶

Muhammed Nûr'ul Arabî, Melâmiyye'yi Nûriyye'nin bir devamıdır. Bayrâmî Melâmileri gibi vahdet-i vücud temellidirler. Bayrâmî Melâmileri Osmanlı Dönemi etkisi olan Melâmilerken, Melâmiyye'yi Nuriyye ise Son Osmanlı Dönemi Melâmilerin silsilesinin dayanağıdır.⁷⁷ Türk tasavvufunda Melâmi meşrebin bir başlangıcı olan Muhammed Nûr'ul Arabî birçok tarîkattan icazet almıştır. "Arap Hoca" veya Hazret-i Ali'nin "Noktatü'l Beyân" isimli eserini şerh ettiğinden dolayı "Noktacı Hoca" lakabıyla bilinen Muhammed Nûr'ul-Arabî evvela Nakşibendi Şeyhi Yusuf Efendi'den sonra İbrahim eş-Şemarikî'den Üveysiyye, Şabâniyye ve Ekberiyeye tarîkatlarından sonra yine Nakşî meşayihinden Abdulhâlik Kazanî'nin halifesi Şeyh Mustafa el-Trabzonî'den hilâfet almıştır. Böylelikle Şabânîlik, Nakşibendilik, Üveysîlik ve Ekberîlikten aldığı irfanı kendi metoduyla kaynaştırarak neşr-i tarîkat eylemiştir.⁷⁸ Tezimizin ana konusu Soyyiğit'in silsilesinin geldiği Melâmi meşrep Melâmiyye'yi Nuriyye'ye dayanmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde, devletin bazı meselelerini eleştirdikleri için 2. Devre Melâmileri faaliyetlerinde kısıtlanmalar ve zorluklar yaşamıştır. Türk dünyasında da yayılım gösteren 3. Devre Melâmileri ise Cumhuriyet Dönemi'nde tekkeler kapatılınca herhangi bir kısıtlama yaşamamıştır. Cumhuriyet Dönemi tarîkatların ve tekkelerin

⁷⁵ Cavit sunar, *Melâmilik ve Bektâşilik* (Ankara: Ankara üniversitesi basımevi, 1975), 9.

⁷⁶ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar*, 132.

⁷⁷ Öztürk, *Melâmetîlik ve ilkeleri*, 118-122

⁷⁸ Mustafa Tatcı, "Melâmet ve Melâmetîliğe Takriz", *Uluslararası Melâmilik ve Seyyid Muhammed Nûr'ul-Arabî Sempozyumu Bildirileri*, ed. Rıdvan Yıldırım, (Ankara: Grafik tasarım, 2016), S. 1-13.

kapatılmasıyla Bayrâmilik de diğer tarikatlar gibi faaliyetlerini sürdürememiştir. Bayrâmilik tarikatı faaliyetlerini sürdüremese de, Bayrâmilik içinde oluşan Melâmilik ve 3. Devre Melâmileri Melâmiyye’i Nuriyye balkanlarda ve Türkiye’de faaliyetlerini o günlerde de şimdilerde de sürdürmektedirler.⁷⁹ Herhangi bir kısıtlama olmamıştır. Melâmiyye’de o dönemlerde yasaklanan herhangi bir tekke vb. durumların diğer tarikatlarda olduğu gibi olmaması etkili olmuş olabilir. Melâmiyye’de mekân olarak belirli bir tekke yoktur. Şeyhin evinde ya da herhangi bir mekânda bir arada sohbet şeklinde olmaktadır.⁸⁰ Melâmiliğin özellikleri arasında kıyafete bağlılık yoktur. Halleri gizli tutup riyaya sebebiyet vermemek ve riyakârlıktan uzak durmak önceliklerdendir. Melâmilik üç esasa dayanmaktadır: farza ve sünnete bağlı olmak, kalp kırmamak, ekmeğini alın teri ile kazanıp kimseye muhtaç olmamak üzere üç temel esastır.⁸¹

Melâmilikte icazetli olan,⁸² Soyyiğit, 3. Devre Melâmilere dayanmakta olup Cumhuriyet Dönemi’nde faaliyetlerini İzmir’de devam ettirmiştir. Günümüzde de etki alanları halifeleri tarafından İzmir başta olmak üzere Ankara, İstanbul, Bursa, Konya, Trabzon’da olmaktadır.⁸³

Türkiye’de Melâmilik sempozyumunda 18. Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş; Melâmiliği şu sözlerle özetlemektedir: “ Melâmilikte ‘Ene’den, ‘Nahnu’ya, ‘Nahnu’dan ise ‘Hû’ya geçiş gayreti vardır. Yani kısaca ‘Ben’den ‘Biz’e, ‘Biz’den ise ‘O’na giden yoldur Melâmilik.”⁸⁴

⁷⁹ Abdurrezzak Tek, *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*, 401.

⁸⁰ Gölpınarlı, *Melâmilik ve Melâmiler*, 300.

⁸¹ Cavit sunar, *Melâmilik ve Bektâşilik*, 18.

⁸² Yoldaş, *İzmir Ve Çevresinde Melâmilik*, 48.

⁸³ Bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=KA3eLT3XsD0>

⁸⁴ Ali Erbaş, “Melâmilik Sempozyumu Açılış Konuşması”, *Uluslararası Melâmilik ve Seyyid Muhammed Nur’ul Arabî Sempozyumu Bildirileri*, ed. Rıdvan Yıldırım, (Ankara: Grafik tasarım,2016), s. 13-19.

1.5. Eserleri

Soyyigit'in altı adet yazılı eseri mevcuttur. Üç adet eseri sohbetler ve mektuplardan oluşmakta olup bir adet şiirlerinden oluşan divanı, bir adet ilâhilerinden oluşan eseri ve bir adet de akl-ı selime hitap adında eseri mevcuttur.

1.5.1. Sohbetler ve Mektuplar-1

Soyyigit'in mektuplar şeklinde yazıya aldığı eserinde ayetler ve hadislerin de bilgi kaynağı olarak kullanıldığı görülmektedir. Örneğin; önsözünde “Sana ne iyilik gelirse Allah’tandır.” Nisa Suresi’nin 79. Ayet-i kerimesini anlattığı konuyu delillendirmek için kullanmıştır.⁸⁵ Başka bir bölümde; “Beni gören Hakkı gördü!” hadisi ile konu desteklenmiştir.⁸⁶ Anlaşılmaktadır ki: Soy yigit Kuran ve sünneti bu eserinde bilgi kaynağı olarak kullanmıştır.

Soyyigit'in bu eserini eserden bazı kesitlerle sunacağız: Eserinde, hem ayet-i kerimelere hem hadislerle hem de sûfilerden beyitlere yer verilmiştir. Ayrıca ara ara kendi şiirleriyle konuları desteklediği görülmektedir. Örneğin eserde şu cümleler yer almaktadır: “Şerîatla hakîkat bir vücuttur. Bu vücudun bir kanadı hakîkat-ı Muhammediyye, bir kanadı da tafsilat-ı Muhammediyye’dir.” Bu sözleriyle şerîat ve hakîkati zıt görenlere karşı bir delillendirmeye gitmiştir. “Habibim beni sevdiğini söyleyenlere de ki: Bana tabi olun ki Allah da sizi sevsin ve affetsin.” Al-i İmran suresinin 31. Ayet-i kerimesi ile de sünnete uymanın önemiyle konuşmalarını delillendirdiği görülmektedir. Beş vakit namaza ek olarak teheccüd namazının Hz. Muhammed’in sünneti olduğu örneği ile de konu pekiştirilmiştir.⁸⁷ Muhammedî Melâmilik nedir? Şerîat ve Kur’an’ın ayrılmaz bir bütün olduğu meseleleri, tevhit nedir? İlim, zikir, yedullah sırrı, mürşid-i kâmil vb. konular eserde açıklanmıştır.

⁸⁵ Hüseyin Sabri Soy yigit, *Sohbetler ve Mektuplar-1* (İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2005) s. 3.

⁸⁶ Soy yigit, *Sohbetler ve Mektuplar-1*, s. 128.

⁸⁷ Soy yigit, *Sohbetler ve Mektuplar-1*, 7.

Soyyigit bu eserinde kendi şiirleri ile de konuları pekiştirerek anlatmaktadır. Soy-yigit'in konuşmalarında üzerine dikkat çektiği, sünnet ve Kur'an sentezinin önemine dair bir şiiri ile konuyu örnekleyelim.

*Ehl-i sünnet olmayanlar, Melâmi olamaz.
Kur'an yolundan gitmeyenler huzur bulamaz.
Şeriatı olmayan, Hakîkate eremez.
Yürü yavrum, sen, Hak Resul'ün izinden yürü!*

*Ehl-i tevhid helalle, haramı fark edendir
Bunları fark ettiren de Kur'an-ı Kerim'dir.
Kur'an-i Kerim peygamberin mucizesidir.
Yürü yavrum, sen, Hak Resul'ün izinden yürü!⁸⁸*

1.5.2. Sohbetler ve Mektuplar – 2

Bu eserde tarikatların dejenere oluşu, derviş ve şeriatın neler olduğu, Melâmi kavramının ayrıntılı anlatılması, güzel ahlak, bazı fıkhi meseleler ele alınmıştır. Sohbetler ve mektuplar-1 eserinden farklı olarak vatan sevgisi ve ekonomik meseleler ele alınmıştır. Yine birinci eserden farklı olarak melâmet konusuyla esere başlanmıştır. Melâmet kavramı temel başlıklar altında hususi ele alınmıştır. Örneğin eserin önsözünde melâmet bahsi şu şekilde geçmektedir: “Muhterem Dostlarım! Melâmete, ehil olmayanların yaptığı tahribatı düzeltmek hiç de kolay olmuyor. Siz dostlarımıza can-u gönülden tavsiyemiz, bu eserleri okumanız, okumanız tekrar tekrar okumanızdır. Lütfen ‘ okuyun’ diyoruz.”⁸⁹ Bu sözlerle melâmet anlayışındaki farklılıklar ve verilen zararların gözler önüne serildiği görülmektedir. Bu eserde, bu tahribat hakkında bilgiler ve bu tahribatı giderici tavsiyeler yer almaktadır.

⁸⁸ Soy-yigit, *Sohbetler ve Mektuplar-1*, 100.

⁸⁹ Hüseyin Sabri Soy-yigit, *Sohbetler ve Mektuplar-2* (İzmir: Tıbyan Yayıncılık, 2005) ,1.

Eserde Kur'an-i Kerimden ve hadislerden⁹⁰ örnekler mevcuttur. Örnekle izah edilecek olursa: Kur'an-ı Kerim'den “ Oku”⁹¹ emri ve “ Hiç okuyanla okumayan bir olur mu?”⁹² Ayetleri ve bunlara ilave olarak hadislerden “Beşikten mezara kadar ilim tahsil ediniz.” , “ Ömrünüzden bir saat kalsa dahi farz ibadetten başka yine ilim okuyunuz.”⁹³ Sözleri ile giriş yapılmış olup ilmin değeri vurgulanarak konular ayet ve hadis ile desteklenerek ele alınmıştır. Soyyiğit bu eserinde ilmin önemine sık sık değinmiştir. Yine kendi ifadesiyle eserden örnek verilecek olursa: “ ...Her izne çıkışta bir kitap al. Âlimlerle tanış. İlimlerinden ve eserlerinden faydalan. Vakitlerini çok iyi değerlendirmesini bil. Askerde gün sayanlardan olma. En iyi dost, kitaptır. Bu hususta bana da malumat ver, beni sevindirmiş olursun.”⁹⁴

1.5.3. Sohbetler ve Mektuplar- 3

Hüseyin Sabri Soyyiğit bu eserde namaz, abdest, temizlik, oruç, hac, zekat gibi fikhî meseleleri, râbıta, murâkabe, zikir, gibi tasavvufî kavramları, iman, salih amel, taklit ve tahkik gibi akâide dair meseleleri ele almıştır. Bunlara ek olarak bir diğer farklı nokta da; Melâmet kavramı ve melâmetin bir tarîkat değil de meşrep olduğu mevzusu diğer kitaplara nazaran daha belirgin ele alınmıştır. Melâmetin Tarîkat mı yoksa bir meşrep mi olduğu meselesi Tasavvuf Tarihinde de tartışılan bir konu olmuştur. Kimi araştırmacılar tarîkat demiştir kimileri de bir ekol olarak isimlendirmiştir.⁹⁵ Soyyiğit, Melâmeti bu eserinde net bir şekilde bir meşrep olarak öne sürmüştür.

Kur'an ve sünnet temelli bir anlatım metodu benimsenmiştir. Bazı mektuplarda konuları kendi şiirleriyle dile getirmiş olup bazen de başka sûfilerin sözleriyle anlatmıştır. Kitaptan örnekler verecek olursak, Melâmilerdeki farklılıkları ifade etmek

⁹⁰ Bkz. Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar-2*.

⁹¹ Kur'an-ı Kerim Meâli, Halil Altundaş- Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), Alâk 96/ 1

⁹² Zümer 39/ 9; Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar-2*, 1.

⁹³ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar-2*, 2.

⁹⁴ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar-2*, 47.

⁹⁵ Ayrıntılı bkz. Necdet Tosun, *Bahâddin Nakşibend Hayatı, Görüşleri, Tarîkatı*. 345.

adına da şu sözler söylenmiştir eserde: “ Öyle bir ortamda melâmet’e intisap ettik ki ‘ Biz melâmiyiz diyenlerin birçokları, tamamen şerîatın ahkâmından uzaklaşmışlar. Haramı helal itikat etmişler. Bunlar değil tevhid ehli olmak; ifadeleriyle İslam’ın dışına çıkıyorlardı.”⁹⁶

Soyyîğit eserde, kendi şiirlerini yazmıştır. Örneğin bir şiirinde hadis kullanmaya verdiği ehemmiyeti uygulamalı olarak gösterdiği, vatan sevgisini ifade ettiği dizeleri şu şekildedir:

“*Cennet* vatanım, sana asla ayak bastırmam
Uğruna ölüm de senden asla ayrılmam
Sensiz cennet verseler de ebediyen kanmam
Vatan sevgisi imandandır! bunu bilelim.”⁹⁷

Bir başka dizelerde de tevhidin ehemmiyeti temalı bir örnek mevcuttur:

“ İlm-i tevhit ile daim ileri
Zaferin mübarek olsun kardeşim.”⁹⁸

1.5.4. Akl-ı Selime Hitap

Soyyîğit bu eserinde aklı bölümlere ayırıp akl-ı selimi izah etmiştir. Şerîat ve melâmet ikilisinin bölünmez bir bütün olduğunu Muhammedî Melâmilik olarak da ifade edilen tasavvuf anlayışlarının diğer melâmi zihniyetlerden farklı yanları daha detaylı vurgulanmıştır.

Tasavvufî kavramlardan olan fenâfillah kavramı için ayrı bir bahis açılmıştır. Nefsi mücadele, himmet, tevbe, dervişlikte sadâkat, Alevîlik ve Sünnîlik gibi diğer eserlerden farklı mevzulara da değinilmiştir. Ayet ve hadisler, kendi şiirleri ve sufilerin sözleri ile konular anlatılmıştır. Eserden bazı örneklerle eserin içeriğini ifade edelim.

⁹⁶ Hüseyin Sabri Soyuyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar-3* (İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2005) ,3.

⁹⁷ Soyuyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar-3*, 170.

⁹⁸ Soyuyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar-3*, 11.

Zuhûrata tabi olmak
Kaderine razı olmak
Dervişlikte kemal bulmak
*Dervişlerin emelidir.*⁹⁹

Bir diğer sözlerinde melâmet kavramının içeriğine dair ifadeler mevcuttur.“ Melâmette Allah sevgisi, peygamber sevgisi, din sevgisi, vatan, millet, bayrak ve sancak sevgisi, insan sevgisi vardır. İkiliğe düşmemek, partizan zihniyetle kimseye düşmanlık yapmamak başlıca gayemiz olmalıdır.”¹⁰⁰

Bir diğer dörtlüklerinde ise dervişlik ve vahdet-i şühûd hakkında ifadeleri gözükmektedir.

Biz dervîşiz, biz dervîşiz
Hakk’a gönül biz vermişiz
Gündüz gece zikretmişiz
*Hak’tır bizim şuhudumuz.*¹⁰¹

1.5.5. Divan

Soyyîğit’in Divanı bir araştırmanın konusu olmuştur. O araştırmanın bulgularına göre divanda 100’den fazla ilahi dörtlüklerinin yer aldığı ve genel itibariyle, ilahi, mana, tevhid ve Hz Muhammed temalı şiirlerin yer aldığı belirtilmiştir.¹⁰²

Bu eser Soyîğit’in şiirlerinden oluşur. Eserin sonunda şiirlerinde geçen ayet-i kerimeler ve hadis-i şerifler için özel bir başlık açılmıştır. Şiirlerdeki Arapça ve Farsça gibi yabancı kelimeler için sözlük bulunmaktadır. Örneğin; sözlükte, vahdet-i vücûd, ülfet, zikri-i hafi, zat-ı hak, şah-ı merdan, tafsilat, letafet gibi kelimelerin anlamlarına yer verilmiştir.

⁹⁹ Hüseyin Sabri Soyîğit, *Akl-ı Selime Hitap* (İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2008) ,104.

¹⁰⁰ Soyîğit, *Akl-ı Selime Hitap*, 55.

¹⁰¹ Soyîğit, *Akl-ı Selime Hitap*, 76.

¹⁰² Elif Sena Avlar, “Nûriyye Melâmileri Divanlarında Yer Alan Bestelenmiş İlâhiler”, *Dini Araştırmalar* 67, (Aralık 2024), s. 339-368.

Soyyigit eserin önsözünde bu eserin yazılma amacı olarak, mürşidi Ahmet Efendi'nin, ilahi yaz emri üzerine bu şiirleri yazdığını ifade etmektedir. Bu şiirlerden bestelenenler mevcuttur. Bunun üzerine yazdığı ilahilerin Allah'ın lütuf ve kereminin olduğunu ifade eder. Melâmetin dejenere olduğu, şerîata kem gözle bakanların olduğu yıllarda, mürşidinin bu görevi verdiğini şu şekilde ifade eder: “ İşte bu dönemde mürşidim Ahmet Efendi Hazretleri: Sabri Efendi, şerîatıyla, hakîkatiyle tevhide hizmet edeceksin! buyurarak bizi görevlendirdi.”

Soyyigit'in Tasavvuf anlayışı birlik üzerinedir. Divanında yer alan, elenmişiz benliklerden, var olmuşuz Hak varlıktan ifadesiyle de bu durumu belirtmiştir. Divanında gül bizimdir şiirinden bir bölüm şu şekildedir;

Aşkın beni kül eyledi

Yaktı, yıktı yok eyledi

Canan bizi gül eyledi

Gül bizimdir gül kokarız!

Süzülmüşüz varlıklardan

Elenmişiz benliklerden

Var olmuşuz Hak varlıktan

*Gül bizimdir gül kokarız.*¹⁰³

Güftesi Hüseyin Sabri Soyğit'e ait olup divanında bestelenmiş şiiri de mevcuttur. Bu şiir Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT), tarafından 2015 Ramazan Sevinci programında sanatçı İhsan Güvenç tarafından yayınlanmış bir ilahidir.¹⁰⁴ Divan'daki, nazarım sen, şiiri şu şekildedir:

Aldın canımı benden

Yıktın varımı neden?

¹⁰³ Hüseyin Sabri Soyğit, *Divan*, Bkz: 398-399.

¹⁰⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=5Wm4kcJINos>

*Gönlüm ayrılmaz senden
Her yüzden nazarım sen*

*Gözüm kulağım sensin
Dilim düşüncem sensin
İlmim iradem sensin
Her yüzden nazarım sen*

*Yok, Senlik benlik; var hu
Evvel, ahir derim hu
Zahir batin illa Hu
Her yüzden nazarım sen*

*Zahir oldun hem ayan
Görünürsün her zaman
Sensin bana din iman
Her yüzden nazarım sen*

*Şefâât ettin bana
Doyurdun kana kana
Bakarım senden sana
Her yüzden nazarım sen*

*Gönlüm miraç gâhındır
Kiblem vechullahındır
Makâm-ı şehââdettir
Her yüzden nazarım sen*

*Ayniyettedir safâ
Kelâmla olmaz îfâ*

Sabri ahde et vefâ

*Her yüzden nazarım sen.*¹⁰⁵

Soyyîğit, Melâmilik serüvenini özetleyici mahiyette bir şiir yazmıştır. Divanında yer alan bu şiirde, Muhammed Nûr'ûl Ârabî ve Melâmilik hakkında bilgi vermiştir. Melâmilikte ehl-i sünnet olmanın ve Kur'an-i Kerim ile amel etmenin önemi de aktarmayı hedeflemiştir. Şiir şu şekildedir:

YÜRÜ YAVRUM

Ehl-i sünnet olmayanlar, Melâmi olamaz

Kur'an yolundan gitmeyenler huzur bulamaz

Şerîatı olmayan hakîkate eremez

Yürü yavrum, sen, Hak Resul'ün izinden yürü!

Ehl-i tevhid helalle haramı fark edendir

Bunları fark ettiren de Kur'an-ı Kerim'dir

Kur'an-ı Kerim peygamberin mucizesidir

Yürü yavrum, sen, Hak Resul'ün izinden yürü!

Huzuru, Hak Resül'ün yanında bulacaksın

Emrolunduğun gibi dosdoğru olacaksın

Nisbet varlıkları Hak emriyle atacaksın

Yürü yavrum, sen, Hak Resül'ün izinden yürü!

Ulu Mevla'nın haremine aşkla girilir

Sevgiye mazhar olanlar elbette sevilir

Halde tevhid edenlere buyurun denilir

Yürü yavrum sen Hak Resül'ün izinden yürü!

¹⁰⁵ Soyîğit, Divan, s.31.

*Kurb-i ferâizi, nevâfili bulacaksın
Makâmat-ı tevhidi aşkla yaşayacaksın
Kur'an'ın hikmetlerini böyle çözeceksin
Yürü yavrum, sen, Hak Resül'ün izinden yürü!*

*İçin dışın abdestli, tertemiz olacaksın
Uzarlarda sandığın kendinde bulacaksın
Dil tarif edemez, hâlini yaşayacaksın
Yürü yavrum, sen, Hak Resül'ün izinden yürü!*

*Hak mürşidin telkini yolları açacaktır
Gaflet perdesi kalkar göz hakka bakacaktır
Enfûs âfak bir vücut, gayrı ne bulacaktır?
Yürü yavrum, sen, Hak Resül'ün izinden yürü!*

*Vahdet kesret bir oldu, bunu edelim şuhud
Kulluk bizim şanımız, gelin edelim sücûd
SABRÎ miraç edenler ederler hep teşehhüd
Yürü yavrum, sen, Hak Resül'ün izinden yürü!¹⁰⁶*

Soyyîğit yukarıdaki şiirinde tasavvufun bir hal dili olduğunu, dil tarif edemez, hâlini yaşayacaksın dizelerinde açıkça ifade etmiştir. Aynı zamanda mürşid ile bağlantı olması gerektiğini ifade etmiştir. Şerîate uymayanların melâmi olamayacağını da net bir ifade ile ortaya koymuştur. Anlaşılmaktadır ki Soyîğit'in Tasavvuf anlayışında şerîatin önemi büyüktür. Soyîğit, kelime-i tevhid hakkında önemine binaen bir şiir yazmıştır, kelime-i tevhid ile kişide olan değişimlere şiirinde yer vermiştir. Şiirindeki birkaç dörtlük şu şekildedir:

¹⁰⁶ Soyîğit, *Divan*, s. 448-449.

LÂ İLÂHE İLLALLAH

*Tevhidin özü budur
Arşı kürsü durdurur
Âşık mâşuk buldurur
Lâ ilâhe illallah*

*Cennete dahil eder
İçinden hüznü gider
Gönlünde zuhur eder
Lâ ilâhe illallah*

*Lezzetine doyulmaz
Zikirsiz hiç durulmaz
Âşık sohbetisiz olmaz
Lâ ilâhe illallah*

*Besmele tamamlanır
Üç mertebe bundadır
Mümine Hak ayandır
Lâ ilâhe illallah*

*Zikirlerin âlâsı
İsm-i âzam duası
Siler kalbinden pası
Lâ ilâhe illallah*

*SABRÎ diyelim Allah
Allah Allah illâllah
Muhammed Resûlullah
Lâ ilâhe illallah¹⁰⁷*

¹⁰⁷ Soyyiğit, Divan, s. 132-133.

Soyyigit, zikirsiz hiç durulmaz ifadesi ile sürekli zikir halinde olmayı ifade etmiştir. Anlaşılmıştır ki onun tasavvuf anlayışında zayıf zikir mevcuttur. Zikir ile hüzünlerin gittiğini ifade etmiştir.

1.5.6. Gönülden Gönüle İlâhi Sohbet

Soyyigit, bu eseri ikinci divan olarak basmıştır. Bu divanı yazma amacını şu sözleriyle açıklar: “ Bir sohbet eder; dervişan onu anlayamaz. Mürşit de bu sohbeti, ilahi durumuna getirir. Güzel makamla okununca dervişler etkilenir. Manayı da idrak edip fehmederlerse çok daha faydalı olur.”¹⁰⁸ Soyğit, ilahileri bir tebliğ metodu olarak kullanmıştır. İlahiler vesilesiyle ihvanı tefekküre yönlendirmiştir. Sohbetlerin öncesinde ya da sohbetin içinde ilahi molası vermiştir.¹⁰⁹

Eserden örnek verecek olursak, şiirlerinde ayet ve hadislerin önemini de vurgulamıştır. Bir şiirinde şu şekilde ifade etmektedir:

Ayet, hadis alabilmek

Bunlarla hem amel etmek

Hak Resule ümmet olmak

*Ariflerin kemalidir.*¹¹⁰

Soyyigit başka bir şiirinde de Kur'an ile amel etmenin önemini şu şekilde ifade etmiştir:

Dervişler Hakk'a gönül verenlerdir

Emre sadık Hak yoldan gidenlerdir

Hak ile batılı fark edenlerdir

Dervişler Kur'an'la amel ederler

¹⁰⁸ Hüseyin Sabri Soyğit, *Gönülden Gönüle İlâhi Sohbet*, (İzmir: Tibyan yayıncılık, 2012). Bkz. Önsöz.

¹⁰⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=5JGnz-kncV4&t=173s>. İlahilerin içerisinde her kıtadan sonra 3 kere toplu şekilde Allah zikri çekilmektedir. Soyğit ihvanına bunu her ilahide uygulamayı tavsiye etmiştir. Bu videoda uygulaması mevcuttur.

¹¹⁰ Soyğit, *Gönülden Gönüle İlâhi Sohbet*, 5.

*Dervişler kaderine razı olurlar
Mürşidinin gönlünde yer tutarlar
Kesret vahdet daim tevhit ederler
Dervişler Kur'an'la amel ederler.¹¹¹*

Soyyiğit, hem yurt içine hem de yurt dışına tebliğ yapmaktadır. Hollanda dervişlerinin kendisine olan muhabbetini ve sadâkatini şiirinde ortaya koymuştur. Bir şiirinde bunu açıkça ifade etmektedir. Hollanda dervişlerini anlattığı şiiri şu şekildedir:

SADÂKATTİR HÜNERLERİ

*Hollanda'nın dervişleri
Hakka gönül verenleri
Mevlâm sever ol canları
Sadâkattir hünerleri*

*Hakka gönül vermiş bunlar
Zikirle huzur bulanlar
Ol dost ile buluşanlar
Sadâkattir hünerleri*

*Can dostlarım dikkat edin
Çokça hakkı zikreleyin
Tefekkürle Allah değin
Sadâkattir hünerleri*

*Aşkınız aşkullah olsun
Gönlünüze sevgi dolsun
Hak erenler sizi sevsin
Sadâkattir hünerleri*

¹¹¹ Soyyiğit, *Gönülden Gönüle İlâhi Sohbet*, Bkz. 177-178.

*Hollanda'da dergah vardır
İçi zikirle pür nurdur
Dervişleri sevindirir
Sadâkattir hünerleri*

*Şeriatla münevverler
Hakikatle müşerreffer
Aşkla zevkle Allah derler
Sadâkattir hünerleri*

*Telkinimiz Hak mürşitten
Hakkı diyet eyleyenden
Hak kelâmı söyleyenden
Sadâkattir hünerleri*

*Mevlâm size lütfeylesin
Ulu Mevlâm sizi sevsin
Hak mürşitten ayırmasin
Sadâkattir hünerleri*

*Birbirinizi seviniz
Asla gönül yıkmayınız
Râbitanız rehberiniz
Sadâkattir hünerleri*

*Size dualar ederim
Hak'tan iyilikler dilerim
SABRİ'mizle yürüyelim
Sadâkattir hünerleri.¹¹²*

¹¹² Soyyiğit, Gönülden Gönüle İlâhi Sohbet, s. 28-29.

Soyyigit yukarıdaki şiirinde tasavvuf anlayışına özgü kavramları da zikretmiştir. Bu şiirden Soyyigit'in etki alanı anlaşıldığı gibi Tasavvuf anlayışında önemli bulduğu kavramlar da ifade edilmiştir. Râbıta, sadâkat, iyilik, hakikat, zikir ve dua gibi kavramlar şiir üzerinden aktarılmıştır. İhvanına şiirsel bir metotla tasavvufî yaklaşımını anlatmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

TASAVVUFÎ GÖRÜŞLERİ

1.1. Tasavvufî Görüşleri

Bu bölümde Soyyiğit'in tasavvufî görüşlerini eserlerinden ve sohbetlerinden bulgularla bazı mutasavvıflardan örnekler vererek ele alacağız.

1.1.1. Tasavvuf

Tasavvufun ne olduğu meselesi tartışmalı bir mevzu olup farklı tarifler yapılmaktadır. Literatürde, kimi sûfiye göre yün giyenler, kimine göre züht ve takva ehli kimine göre de giyinmeye önem vermeyenler şeklinde olmak üzere bu konuda birçok tarif bulunmaktadır.¹¹³ Tasavvuf, insanlık tarihinde ilgi duyulan konulardan biridir. Tasavvufun ne olduğu meselesi, insanlık tarihiyle beraber değişiklik arzeden bir mevzudur. Sûfiler tasavvufun tarifinde bazen farklı anlamlar kullanmaktayken bazen de aynı anlamları kullanmışlardır. Kimi sufiye göre tasavvuf ahlak eğitimiymişken kimine göre nefis ile alakalı bir durum, kimine göre de kalbin tezkiyesidir. Anlaşılmaktadır ki; farklı meselelere göre tasavvufun ne olduğu meselesinde değişimler olmaktadır.¹¹⁴ Sûfiler bulundukları hallere göre tasavvufu tarif etmişlerdir.¹¹⁵ Yaşanılan tecrübelerle göre sûfinin söyledikleri kendi ferdi içsel durumuyla alakalı olduğu için sûfilerin tasavvuf tanımları arasında tam bir benzerlik olması söz konusu değildir.¹¹⁶ Nitekim sahâbe arasında da kişisel farklılıklar mevcuttur. Bu durum gayet tabî bir durum olup, sahâbe arasındaki bu farklılıklar onların islâmı yaşama ve anlama durumlarında da etkili olmuştur.¹¹⁷ Kimi sahâbi cengâverliği kimi de ilmi yönüyle bilinmektedir. Daha

¹¹³ Ebû Nasr Serrâc et-Tûsi, *el-Lüma'*, Ed. Abdülhalim Mahmûd-Tahâ Abdülbâkî Sürûr (Mısır: Dâru'l-kütübi'l-hadîse, 1960) 21.

¹¹⁴ Ethem Cebecioğlu, "Prof. Nicholson'ın Kronolojik Esaslı Tasavvuf Tanımları", *AÜİFD, Ankara 1987*, s.389.

¹¹⁵ Göktaş, *Mahmut Sami Efendi Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri*, 68.

¹¹⁶ Muhammet Mustafa Çakmaklıoğlu, *Tasavvuf*, (Ankara: Bilay Yayıncılık, 2020) Bkz.232-242.

¹¹⁷ Süleyman Uludağ, *Tasavvufun Dili 1* (İstanbul: Mavi Yayıncılık, 2006) 176-177.

sonraları oluşan fırkalar, mezhepler ve tarikatlar sahabe dönemimdeki bu farklılıkları örnek göstermişlerdir. Bu vesile ile durumlarının meşru olduğunu ispatlamaya gayret etmişlerdir.¹¹⁸

Tasavvuf, sûfilerden bazısına göre, yün anlamına gelen “ suf ” kelimesinden türemiştir. Kuşeyrî(ö.465/1072), Hücûrî (ö. 465/ 1072) ve bazı sûfiler tasavvufun Arapça bir kelimedenden türemediğini iddia etseler de birçok sûfi aksini iddia edip yün kelimesinden türediğine ittifak etmektedir.¹¹⁹

Günümüz tasavvuf araştırmacılarından örnek verecek olursak; Cebecioğlu durumu şöyle açıklamaktadır: Tasavvuf kelimesinin yün giymek anlamında kullanıldığını ifade edip birçok sufiye göre örnek tasavvuf tariflerine yer verip, son olarak kendi tasavvuf tarifini yapmıştır. Cebecioğlu'nun yaklaşımına göre tasavvuf tarifi şu şekildedir: “ Biz tasavvufu şöyle tanımlarız: Kur'an-ı Kerim'i Hz. Resûlullah (s.a.s) gibi yaşamaya çalışmak.”¹²⁰

Yukarıda bazı tasavvuf araştırmacılarının literatürdeki tasavvuf tariflerine ek olarak Soyyiğit'in tasavvuf anlayışını ele alalım.

Soyyiğit'in yaklaşımına göre tasavvuf bir tecrübedir. Kişinin kendi yaşantısında tecrübe etmeden kitaplardan elde edilen bilgilerle vuslata varmanın mümkün olmadığını iddia etmektedir. Bu görüşleri, şu cümleleriyle ifade etmektedir: “Görüyorum ki tasavvufu bulmuş, kitaplardan okumuş, bilmiş. O kadar da güzel anlatıyor ki hayret hayret! Fakat kendisinde bir kıpırdama, bir hareket yok. Aman Allah'ım! Anlattığı kelimeler dağları yerinden oynatır, zelzeleye tutulur enfüs-afak. Bu neden kıpırdamıyor?”¹²¹ Bu sözleriyle Soyyiğit, tasavvufun bilgidan öte bir hal ve tecrübe

¹¹⁸ Uludağ, *Tasavvufun Dili 1*, S. 176-177.

¹¹⁹ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Bkz. S. 28-33.

¹²⁰ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, (Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009), “Tasavvuf”, 629-634.

¹²¹ Hüseyin Sabri Soyyiğit, “Tevhidin Yaşantısına Girmek”, *Muhammed'i Melamet Dergisi* 44(Ekim 2022), 10-11.

edilirliğini ifade etmekte olup başka dizelerinde ise tasavvufun tecrübe edilmesi gerektiğini şu sözleriyle delillendirmektedir: “Kuru laf ile menzile erilmez. Yürü haliyle hallen, zevkiyle zevki yap ol. Bihuruf-u lafz-u savt sohbe ermek, zevkiyle zevki yap olmak halden öte öyle bir hal ki tarife girmez. Doktor Hanım, doğum doktoru, yüzlerce çocuk doğurtur, ama anne olamaz. Çocuk doğurmanın acısına, zevkine, iç duygularıyla hallenip anne olmanın zevk-u safasına doğurmadan ulaşmak mümkün mü?”¹²²

Anlaşılmaktadır ki; Soyyiğit, tasavvufî görüşünü açıklarken örneklendirerek herkesin anlayacağı basit bir dil kullanmaktadır. Hayat ile benzetmeler yaparak, yaşantılar üzerinden anlatmaktadır. Bu vesileyle ihvanlarını tefekküre yönlendirmektedir. Doğum doktorunun anneliği tecrübe etmemesi ile çocuk doğurtma konusunda bilgili olması arasındaki fark ve tasavvufu bilen ve yaşayan arasındaki fark arasında benzetme kurmakta olup tasavvufun tecrübi yönünü aktarmaktadır. Doğum doktorunun işini çok iyi bilmesi ile anne olması aynı şeyler değildir. Soyyiğit’e göre tasavvuf hocası da kitaptan, kâğıttan buldukları ile çok iyi bir hoca olabilir ama ehl-i hal olamaz.¹²³ Yani ehl-i hal olmak ve tasavvuf muallimi olmak aynı şey değildir.

Tasavvuf ve diğer ilimler arasında bazı farklılıklar mevcuttur. Diğer islâmi ilimler gibi tasavvufun da kaynakları elbette Kur’an ve sünnettir ancak başlıca farklar da mümkündür. Tasavvuf, kitâbi bir ilim değildir. Tasavvuf kitapları okunarak şeyh ya da sûfi olunamaz. Fıkıh ya da hadis ilmine dair kitap okunması durumunda fıkıh ya da hadis hocası olunabilmekteyken aynı şey tasavvuf ilmi için geçerli değildir. Çünkü tasavvuf tecrübi bir ilimdir. Başka bir deyişle söz ilmi değil hal ilmidir. Tasavvuf ilminde bahsi geçen manevi tecrübelerin sözle anlatılması mümkün olmadığı için bu tecrübeleri tatmayanın bilemeyeceği belirtilmektedir.¹²⁴ Soyyiğit, tasavvufun tecrübi yönünü ve diğer ilimlerden farkını belirtmektedir.

¹²² Soyyiğit, “Tevhidin Yaşantısına Girmek”, 10.

¹²³ Soyyiğit, “Tevhidin Yaşantısına Girmek”, 10.

¹²⁴ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Ve Tarikatlar*, 26-28.

1.1.2. Şerîat

Şerîat, dindeki ilâhi yol için kullanılmaktadır.¹²⁵ Şerîatın sözlük anlamlarından biri yol olup dinin zahiri yönü ile ilgili kaideleri kapsamaktadır.¹²⁶ Şerîat iki anlamda kullanılmaktadır. Birincisi; Kur'an ve hadisteki bilgi ve hükümlerin tamamıdır. İkincisi; Kur'an ve hadisteki zahiri hükümler, bilgiler ve fıkıh ilmidir. Tasavvuf tarihinin ilk kaynaklarında bu mevzu daha çok şerîat- hakikat veya şerîat- asavvuf olarak ele alınmaktadır. İlk kaynaklara ve araştırmalara ek olarak bu iki kavrama ilave iki kavram daha eklenmiştir. Şerîat- Tarîkat- Hakikat- Mârifet şeklinde dört kavram halini almıştır.¹²⁷

Hücvîrî 'ye göre, şerîat ve hakikat birbirinden ayrılamaz bir bütündür. Bu iki kavramı ayıranların olduğunu belirtmektedir. Buna ilaveten bu iki kavramı ayıranları şu gerekçelerle eleştirmektedir. Nasıl ki ruh, bedenden ayrıldığında beden murdar olup bedenden bahsedilemez, şerîat ve hakikat de birbirinden ayrılamaz bir bütündür. Hakikatsiz şerîatın bir riya olduğunu savunmaktadır.¹²⁸ Şerîat kulun fiili olup kulluğa sarılmakla alakalı bir terim olarak kullanılmaktadır.¹²⁹

Soyyîğît'e göre şerîat; Allah tarafından Hz. Muhammed'e vahyolunan, indirilen ilahi emirler ve kurallardır. Soyîğît'in yorumuyla, şerîatın içerisinde, Tarîkat-ı Muhammediye, Hakikat-ı Muhammediyye, Ma'rîfet-i İlâhiyye mevcuttur. İlk dönem sûfilerinden Hücvîrî gibi Soyîğît de şerîatı olmayanın, hakikatinin olmasının mümkün olamayacağını iddia etmektedir. Hücvîrî'nin delillendirmede kullandığı örneğin aynısını Soyîğît'in de kullandığını görmekteyiz. Soyîğît de Hücvîrî gibi, ruhun bedensiz,

¹²⁵ Rağîp El- İsfahânî, *Müfredat*, çev. : Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu (İstanbul, Çıra Yayıncılık, 2012) 546.

¹²⁶ Gökteş, *Mahmud Sami Efendi Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 80.

¹²⁷ Uludağ, *Tasavvufun Dili*, 257.

¹²⁸ Hücvîrî, *Keşfü'l Mahçup*, çev: Süleyman Uludağ(İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010) 440.

¹²⁹ Selahaddin ed-Dimeşki el-Ekberi, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, ed. Zafer Erginli (İstanbul: Kalem Yayınevi, 2006) “ Şerîat- Hakikat” 964-965.

bedenin de ruhsuz olamayacağını, şeriat ile hakikatın ayrılmasının mümkün olamamasıyla benzeştirmektedir.¹³⁰

Soyyigit, şeriatın önemine vurgu yapmaktadır. Küçük ve büyük fark etmeksizin her türlü ihmalin felaketlere yol açacağını belirtmektedir. Soy-yigit'e göre şeriatın ahkâmına uymayanın kabı delik demektir. Ona göre, delik kapta hakikatın durması mümkün değildir. Allah'ın emirlerine itaat etmeyi, şeriata sımsıkı sarılmayı tavsiye etmektedir.¹³¹

Soyyigit'e göre hakikate giden yol şeriattan geçmektedir. Eğer bir mümin hakikati zevk edememişse bunun sebebi şeriatindeki ya da teslimiyetindeki eksiklikten kaynaklanmaktadır.¹³²

Melâmilik hakikatine ermek için şeriata olan bağlılığın önemi vurgulanmaktadır. Şeriatın bütün kurallarına uyulması gerektiği tavsiye edilmektedir. Melâmiliğin madde üstü ve siyaset üstü bir durum olduğu belirtilmektedir.¹³³

Soyyigit, şeriat ve hakikat arasındaki doğru orantıyı abdest örneğiyle anlatmaktadır. Maide 6'ya göre namazdan önce abdest alınması emredilmektedir.¹³⁴ Ayet-i Kerimedeki abdest uzuvlarının zahiri yönüne ek olarak, hakikat yönünün de tefekkür edilmesi vurgulanmaktadır. Ağız Allah'ın nehyettiklerinden, dedikodudan, mâlâyânîden ve haram olan şeylerden yıkanabilmelidir. İnsan dilini nefsaniyetten yıkayıp Allah'ın zikrine bağlayabilmelidir. İnsan gözünü, nefsin etkisinden kurtararak Allah'ın nuruyla bakabilmelidir. Başa abdest suyu değdiğinde, abdest başın içine verilip, başın içindeki yanlış düşünceler, nefse meyletmeler temizlenmelidir.¹³⁵

¹³⁰ Soy-yigit, *Sohbetler ve Mektuplar* 2, 71-74.

¹³¹ Soy-yigit, *Sohbetler ve Mektuplar* 2, 71-74.

¹³² Soy-yigit, *Sohbetler ve Mektuplar* 2, 71-74.

¹³³ Soy-yigit, *Sohbetler ve Mektuplar*- 2, 73- 74.

¹³⁴ El- Mâide 5/6.

¹³⁵ Soy-yigit, *Sohbetler ve Mektuplar*-3, 61-64.

Şerîatın ehemmiyetine dair, Soyyiğit'in dervişlerine yönelik şu tavsiyeleri önem arz etmektedir: “Derviş adımını göre göre atar. Dervişin her hâli murâkabeli ve kontrollüdür. Derviş, Allah’a gönül vermiş, kadere rıza gösteren, emre itaat eden, al denileni alıp at denileni atan insandır.”¹³⁶

Soyyiğit'in yaklaşımına göre göre, mümin, zahir abdestle Mekke'ye; mâna abdestiyle de âşıklar kiblesi vechullaha dönmektedir. Soyyiğit'in tasavvufi yorumuyla, ruhani ve mânevi olan abdest ile kılınan namaz, müminlere miraçtır.¹³⁷ Soyyiğit hak yolunda ilerlemek için, şerîatı bilmenin ehemmiyetini şu dörtlülle ifade etmektedir:

Şerîatı bileceksin

Gerçek ümmet olacaksın

Hak Resule uyacaksın

*Dosta vuslat etmek için.*¹³⁸

Soyyiğit'in tasavvuf görüşüne göre Melâmilik muhakkak şerîatla olmaktadır. şerîatsız, abdestsiz Melâmiler olmaz tabirini kullanmaktadır. Soyyiğit'in değerlendirmesine göre abdest ile mürşit, içini ve dışını temizlemektedir. 2002 yılında Makedonya'da, Soyyiğit'in de silsilesinden olan Pir Seyyit Muhammed Nur'u anma programında, Makedonya Müftüsü bizzat kendisi gelerek Soyyiğit'e, şaşkınlığını ifade etmiştir. Makedonya'da tanıdığı Melâmilerin şerîatı kabul etmediklerini belirtip, Soyyiğit'in sohbetinden sonra Melâmilere dair bilgilerinin değiştiğini belirtmiştir. Soyyiğit şerîatlı Melâmiler tabiriyle Melâmiler içerisindeki farkını ortaya koymaktadır. Soyyiğit, şerîat konusuna oldukça fazla önem vermektedir.¹³⁹

1.1.3. Hakîkat

Şerîat ve hakîkat birbirine bağlı kavramlardır. Şerîat, kulun nefsi üzere zâhiri hükümleri muhafaza etmesi durumuyken hakîkat ise, hakkın bâtini hükümleri kulun üzerine muhafaza etmesidir. Şerîat kazanılan; hakîkat ise lütuf ve hibe edilen

¹³⁶ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar*-3, 63.

¹³⁷ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar*-3, 63.

¹³⁸ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar*-3, 123.

¹³⁹ Soyyiğit, “*Sohbetler ve Mektuplar*- 3”,126.

şeylerdendir.¹⁴⁰ Hakikat sözlükte ‘gerçek’ manasına gelir ve Arapça bir kelimedir. Sûfiler; şeriat, tarikat, hakikat ve marifet olmak üzere, Allah'a ulaşma yolunda dört mertebe kabul etmektedirler. Sûfiler, bunlardan ilkinin âvam, ikincisinin havas (seçkinler), üçüncüsünün havassu'l-havas, dördüncüsünün de ehass-ı havassü'l havas'a ait olduğunu söylemektedirler.¹⁴¹ Görüldüğü üzere hakikat, şeriatın üstüdür ve kişiyi Allah'a ulaştırmada bir makamdır. Hakikat makamı, âvam üstü bir meseledir.

Şeriat üstü bir makam olan Hakikat, âvamin zevk edemeyeceği bir durum olduğunu yukarıda belirttik. Soyyiğit de ihvanlarına âvam ve havas farkını öğretmektedir. Bir gün Soyyiğit'in ihvanlarından bir tanesi bir avam ile kavga etmiştir. Bu durumu ihvan, Soyyiğit'e anlatmıştır. İhvan, Soyyiğit'in haklı ve haksızı tayin etmesini beklemektedir. Soyyiğit mevzuu dinlemeksizin âvama haklı olduklarını belirtmiştir. Yani ihvanı haklı bulmamıştır. İhvan bu duruma oldukça şaşırmıştır. Soyyiğit'in dinlemeksizin karar vermesinden dolayı tekrar dinlemesi gerektiğini tekrarlamıştır. Soyyiğit cevap olarak, dinlemeyeceğini ve sâlikin, tevhit ile yaşaması gerektiğini, zevk etmesini, halkı sevip, halk yüzünden de hakkı sevmesi gerektiği sözlerinin arkasından, sen failin Allah olduğunu bilir, bir de itiraz mı edersin demiştir. Dikkat etmesi gerektiğini söyleyip, kavga ettiği kişinin haklı olduğunu, çünkü onun seviyesi ile kendi seviyesinin aynı olmadığını belirtmiştir. O âvamdır ama ihvan havas ehlidir, hakikati bilendir sözleriyle âvamin hakikat ehli olmayıp zevk edemeyeceğini belirtmektedir. Soyyiğit bu olay üzerinden âvam ve havas farkını ihvanlarına açıklamaktadır.¹⁴²

Soyyigıt'in yaklaşımına göre, hakikat ilmine âşına olanlar, onu şeriatla giydirenlerdir. Şeriat cânı gönülden bağlananlar hakikat ilmine erenlerdir. Soyyiğit tarafından ifade edildiği üzere, Şeriat ve hakikat zarf ve mektup gibidir. Mektubun sırrını zarf muhafaza etmektedir. Zarfsız mektup, bozulmadan sahibine ulaşamaz.

¹⁴⁰ Hücveri, *Hakikat Bilgisi*, çev. Süleyman Uludağ, 440.

¹⁴¹ Cebecioğlu, “*Hakikat*”, 243.

¹⁴² Hüseyin Sabri Soyyiğit, “Canda Cananı İncitmeyelim”, *Muhammedi Melâmet Dergisi*, 41 (Mart-Nisan 2022), 8-9.

Göstermiş olduğu bu örneklerle Soyyiğit, hakikat yolunda şeriatın ehemmiyetini belirtmektedir.¹⁴³

Soyyiğit, hakikat makamını metaforlarla anlatmaktadır. Bu konuda bal ve kavanoz metaforunu kullanmaktadır. Şu cümlelerinde hakikat metaforu görülmektedir: “Düşün bir kere! Balı koymaya bir kavanoz, sütü koymaya bir tencere nasıl ki şarttır. Hakikat ilmi de ancak sadâkât ve ihlâsla Allah rızası için şerîata bağlı olanlara verilebilir.”¹⁴⁴

Soyyiğit’e göre şeriatı olduğu halde hakikatten bihaber kişiler mevcuttur. Ona göre melâmet yolu hakikat yoludur. Soyyiğit tarafından ifade edildiği üzere hakikat yolu sadece melâmet yolu değil, Allah ve Resulü’ nün ilmidir.¹⁴⁵

1.1.4. Tarikat

Tasavvuf tarihi içerisinde 12. yy ve sonrası Gazzali’nin(ö.505/1111) etkisiyle Tarikatlar Dönemi olarak bilinmektedir. Gazzali’nin sistematize ettiği ehl-i sünnet tasavvufu, Gazzali’den sonra tekkesi, zaviyesi, şeyh ve mürid münasebetleriyle ilk tarikatların kurulduğu dönem olmuştur. 12. yy siyasi otoritelerin zayıflamasına bağlı olarak halkın manevi otoritelere sığındığı bir dönem olarak bilinmektedir.¹⁴⁶ “Tarikatı ‘sâliki hakikate götüren yol’ şeklinde tanımlayan sûfiler, dinin zahirî ve şeklî kısmı olan şeriatın kurallarına uyulmadan tarikatla hakikate ulaşamayacağını vurgulamıştır. Bunu ifade etmek için meselâ şeriatı gemiye, tarikatı denize, hakikati inciye; şeriatı cevizin dış kabuğuna, tarikatı iç kabuğuna, hakikati meyvesine; şeriatı çembere, tarikatı çemberden merkeze giden yarıçaplara, hakikati merkeze; şeriatı meşaleye, tarikatı bu meşale ile yol almaya, hakikati maksada ulaşmaya; şeriatı bakırı altın yapmaya yarayan

¹⁴³ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar-3*, 123-124.

¹⁴⁴ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar-3*, 124.

¹⁴⁵ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar-3*”,125.

¹⁴⁶ Yılmaz, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, 144-145.

simya ilmine, tarîkatı bu ilmin kullanılmasına, hakîkatî altının elde edilmesine benzetmişlerdir.”¹⁴⁷

Tarîkatta şeyh adında bir öğretmen gözetiminde hak yolunda ilerlemek isteyen müritler tarafından takip edilen bir metotun olması esastır. Birey için, farzların ve vaciplerin dışında takip etmesi gereken nafîleler de mevcuttur. Özellikle hak yolunda ilerlemek isteyen müridin, sünnetlere başvurması esas kabul etmiştir. Tarîkatlar şerîata bağlı olan ve olmayan şeklinde iki ana kısma ayrılmaktadır.¹⁴⁸

Soyyîğît, tarîkatların dejenere oluşuyla alakalı özel bir başlık açmıştır eserinde. Şerîata bağlı olmak Soyîğît için son derece ehemmiyetli olduğu için özellikle de şerîattan sapan tarîkatlara yönelik olumsuz eleştirilerine kitabının bir bölümünde yer vermiştir.¹⁴⁹ Bu olumsuz eleştirilerine ek olarak başka bir eserinin önsözünde tüm tarîkatlara karşı saygılı olunması gerektiğini ifade etmektedir. Anlaşılmaktadır ki, oluşum aşamasındayken tarîkatların genel yapısına karşı değilken, ileriki süreçlerde tarîkatlarda olan bozulmalara yönelik bir eleştiri mevcuttur.

Şeyh ve mürid ilişkisine eserlerinde ara ara yer veren Soyîğît, bir rehber gözetiminde kişinin manevî ilerleyişinin olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bunlara ilaveten şerîattan kopuk bir tarîkata saygı göstermemektedir. Eserlerinden bazı örneklerle tarîkat hakkındaki görüşlerine yer verecek olursak: “Bütün tarîkatlara saygımız, sevgimiz sonsuzdur. Şerîatı olanlara, Allah’a secde edenlere, helali, haramı, hakkı batılı seçenlere Allah razı olsun der; imanda, İslam’da kardeş olduğumuzu ihvanımıza arz ederim.”¹⁵⁰

¹⁴⁷ Reşat Öngören, “Tarîkat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/95-100.

¹⁴⁸ Cebecioğlu, “Tarîkat”, 627.

¹⁴⁹ Soyîğît, *Sohbetler ve Mektuplar-2*, 37-42.

¹⁵⁰ Soyîğît, *Divan*, Bkz: II.

Soyyigit'e göre tarikatların dejenere oluşu, dervişlerin şeyhleri uçurması ile başlamıştır. Soy-yigit bu hususta şunu belirtmektedir: Şeyhlerde ilham ve murâkabe hali olmalı ve şeyhler riyâkârlıktan uzak durmalıdırlar. Soy-yigit, şeyhlerin şeyh olmayıp da ermek ve bilmek hastalığına yakalandığını iddia etmekte olup, geçmiş velilerin kitaplarından nakiller bahsederek kendilerini esrarengiz perde arkasına aldıklarını ifade etmektedir. Soy-yigit bu süreçte tarikatların dejenere olduğunu ifade etmektedir. İlhamı mazhar olmayı ve şeyh delil oldu bana sözlerinin anlam ve şuhûdu içerisinde zevk yapmayı bize ve dostlara nasip et, duası bu konunun ehemmiyetine binaen görülmektedir.¹⁵¹

1.1.5. Melâmet

Kınamak ve ayıplamak anlamına gelen melâmet, ıstılâhi manada yaptığı iyilikleri gösteriş olur endişesiyle gizlemek manasında kullanılmıştır. Melâmetin temel özelliği riyâdan kaçınarak gizliliğe riayet edip şöhretten kaçınmaktır. Bu hareket, Melâmetîlik veya Hamdûn Kassâr'dan nispetle Kassârîlik şeklinde isimlendirilmektedir. Melâmet ehli insanların övgülerinden kaçındıkları için, manevi sırlarının ifşa olmasından uzak durmaktadırlar. Nefislerinin gururlanmasından çekindikleri için kendilerini gizlemeyi tercih etmektedirler.¹⁵² “Horasan evliyasından Hamdûn Kassâr sûfîlik yolunda gelişen şekilciliğe karşı ortaya konulan Melâmetîlik akımının kurucusu kabul edilmektedir.”¹⁵³

Riyâzetin, nefsi terbiye ve tezkiye etmenin aracı olarak kabul edilmiş olan melâmet, Kalenderîlik, Kübrevîlik, Mevlevîlik, Bayramîlik, Halvetîlik gibi tarikatların de temelini oluşturmuştur.¹⁵⁴ “Melâmet konusunu akımın ortaya çıktığı dönem ve

¹⁵¹ Soy-yigit, *Sohbet ve Mektuplar*-2, 40-41.

¹⁵² Ali Bolat, “ Muhiddin İbnü'l- Arabî'de Melâmet Tasavvuru, “ *Tasavvuf ilmi ve Akademik Araştırma Dergisi*”, 10/23 (2009), 457-469.

¹⁵³ Tolga Keskin, “Halvet Der- encümen Ve Melâmet Kavramlarının Fütüvvet Ve Ahilik Teşkilatlarında Ekonomik Zihniyet Ve Uygulamalara Etkisi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 104 (2022), 350.

¹⁵⁴ Bahir Selçuk, “Fuzûlide Melâmet Kavramı”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 16/2 (2007), 487- 502.

bölgeden soyutlayarak bir tasavvuf makamı olarak temellendiren İbn-i Arabî (ö. 1240) sâlikleri âbidler, sûfiler ve melâmetiler şeklinde üç gruba ayırmış ve bunların en üstününün melâmetiler olduğunu söylemiştir. Ona göre melâmetiler Allah'ın kendisine yönelttiği ehlullahtan bir grup olup bir an bile ibadetten geri kalmazlar ve rubûbiyet kalplerini istilâ ettiğinden dolayı riyasete karşı bir istek duymazlar. İbn Arabî'ye göre melâmet velâyet makamlarının en üstünüdür ve bu makamın üstünde sadece nübüvvet makamı bulunmaktadır.¹⁵⁵

Gölpınarlı'nın değerlendirmesine göre, melâmet ehlinin özelliği ve sûfilerden farkı, halktan ayrılmamaları, Allah'a ulaşmanın zikirle, rüyalarla, geleneklerle, törenlerle olamayacağını, bu amaca, alçak gönüllük, Hakka bağlanmak ve halka hizmetle erişilebileceğini kabul etmeleridir. Bu ana prensip, melâmet ideolojisini halka yayan, esnafı ve sanat erbabını teşkilatlandıran fütüvvet anlayışını da meydana getirmiştir.¹⁵⁶

Melâmet düşüncesinin orijinal yönünü ortaya koyan müstakil kaynak, Ebu Abdurrahman Sülemî'nin Risâletü'l-Melâmetiyye'sidir. Onun verdiği bilgilerden hareketle Melâmiliğin ilkeleri ve usulü hakkında fikir edinmek mümkündür. Sülemî bu eserde, tanınmış Melâmi şeyhlerinin görüşlerini bir usul dâhilinde sunmuş, onların beyanlarını Kur'an-ı Kerim ve Sünnet ile ya da sahabe sözleriyle desteklemeye çalışarak, kabul edilebilir melâmet anlayışının çerçevesini ortaya koymayı amaçlamıştır.¹⁵⁷ Sülemî'nin bu eseri melâmet düşüncesinin tespiti açısından temel başvuru kaynağıdır. "Melâmilerin ismi Kıyâme suresinin¹⁵⁸ en-nefsü'l-levvâme (kendini kınayan nefis) üzerine yemin edilen ikinci ayetinden gelmektedir."¹⁵⁹

¹⁵⁵ Keskin, "Halvet Der-encümen ve Melâmet", 350.

¹⁵⁶ Keskin, "Halvet Der-encümen ve Melâmet", 350.

¹⁵⁷ Ali Bolat, "Melâmet Tasavvuru", 457-469.

¹⁵⁸ El-Kıyâme, 75/2.

¹⁵⁹ Ali Bolat, "Melâmet Tasavvuru", 457-469.

Soyyigit'in değerlendirmesine göre melâmet, feny tamda beky bulmak, kelm- hak'la sohbet etmektir. Zatından zatına mazhar düşerek, velyetle velilerle, nbvette nebilerle haşrolmak, kesret vahdet tevhit ederek muhabbetullah etmektir. Soy-yigit'in düşüncesine göre Melâmet diğer tariktlar gibi değildir. Melâmi meşreb tarikat üstü bir hakikattir. Melâmiler nefsini levmetmiş, benliğinden geçip Hak benliğine ulaşmış, ehl-i hl, ehl-i zevk, ehl-i mndırlar.¹⁶⁰

Soyyigit, gerçek melmilerin günlük hayatlarında da melâmi meşreble hareket etmelerini istemektedir. Bir melâmi dünya pazarından geçip, ukbnın cazibesinden yakasını kurtaracak, terk-i dünya, terk-i ukba ve terk-i terk edecektir. Gerçek melâmi halde tevhit edendir.¹⁶¹ Soy-yigit şu dizeleriyle melmileri ifade etmektedir:

Kur'an, Hadis rehber bizde

Hak aşkı var gönlümüzde

Hakk'ın zikri kalbimizde

*Melâmiler derler bize.*¹⁶²

Soyyigit'in yaklaşıma göre bir melâmi, Kur'an-i Kerim'in canlı rneği olmalıdır. Melâmi kişi, varlıktan benlikten geçip hak benliğine ulaşan ahkâm- şeriye, ahlâk- Muhammediye ile halkın hüsn-i teveccühünü kazanan zat- muhteremdir.¹⁶³

Soyyigit, yanlış anlaşılmalara bir cevap olarak, Melâmiliği konuşmalarında ve sohbetlerinde ayrıntılı olarak açıklamaktadır. Melâmiliğin bir tarikat, bir mezhep, bir din olmadığını vurgulamaktadır. Melâmet bir meşreptir; Hak mürşidin telkin ettiği bir Hakikattir. Soy-yigit kendisinin rehberliği ile melâmi meşrep hakkındaki yanlış anlaşılmaların ve konuşmaların silindiğini iddia etmektedir. Çünkü melâmi meşrep hakkında sünnetten uzak bir algı olmaktadır. Soy-yigit tüm bunların aksine sünnetin bir melminin günlük hayatında olması gerektiğini vurgulamaktadır. Kur'an-i Kerim

¹⁶⁰ Soy-yigit, *Sohbetler ve Mektuplar*-3, 221-224.

¹⁶¹ Soy-yigit, *Sohbetler ve Mektuplar*-3, 65.

¹⁶² Soy-yigit, *Sohbetler ve Mektuplar*-3, 225.

¹⁶³ Soy-yigit, *Sohbetler ve Mektuplar*-3, 225.

ışığında, ehl-i sünnet itikadı ile pir Seyyid’e layık hizmet vermeyi şiar edinmektedirler. Pir Seyyid Muhammed, 3. Devre Melâmiliğin kurucusudur, onun zamanında Melâmiliğe, Melâmet-i Nuriye ismi verilmiştir.¹⁶⁴

Kişi melâmet yoluna girdikten sonra fenâfillaha da ulaşacaktır. Bu durum da, Hak mürşidin emrine itaat, telkinine sadâkatle; aşkla, zevkle, zikrullah ile olur. Soyyiğît şu cümlelerinde bu durumu daha ayrıntılı ifade etmektedir: “Melâmet, bizi nisbet fiilden fiilullaha, nisbet sıfattan sıfatullaha, nisbet vücuttan vücudullaha geçirir. Bu öyle bir ifade, öyle bir terim, öyle bir hakikat ki melâmet’e uğramayan, fenâfillah olamaz, kemâlata eremez.”¹⁶⁵

Soyyiğît’in yaklaşımına göre tüm tarikatların özünde Melâmilik vardır. Melâmilik şekilden ibaret değildir, öz ve manadır. Soyyiğît’in Melâmilik hakkında yaklaşımı şu şiirinde mevcuttur:

SIRRINI BİLENLER

*İhvânımız cihanşümûl bir hakîkata sahiptirler
Tatlı dil, güler yüz, hoşgörüyle Hakka bağlıdırlar
Aşkla, zevkle, muhabbetle örnek hareketler yaparlar
İhvânımız uruç, nüzûl etmenin sırrını bilirler*

*Pîr Seyyid Muhammed Nur Gavs-ı Azamların hâtemidir
Yirminci asrın Gavsıdır Pir ikmâl-i tevhid etmiştir
Mürşid-i Kamiller aynen Pîr’e vekâlet etmektedir
İhvânımız uruç, nüzûl etmenin sırrını bilirler*

*Pîr Seyyid Muhammed Nur hiçbir şey eksik bırakmamıştır
Pîr ihvanını râbîta ile Allah’a bağlamıştır
Üstadımız, başka bir Pîr’e ihtiyaç bırakmamıştır
ihvânımız uruç, nüzûl etmenin sırrını bilirler*

¹⁶⁴ Soyyiğît, *Sohbetler ve Mektuplar*-3,227.

¹⁶⁵ Soyyiğît, *Sohbetler ve Mektuplar*-3, 229.

*Şeriat, tarikat, hakikatı Pîr öğretmiştir
Telkin, tarifle ihvana vuslatın sırrın vermiştir
Telkine sadâkatle ihvanımız aynen zevk etmiştir
İhvânımız uruç, nüzûl etmenin sırrın bilirler.*

*Geçmiş Peygamberler bir kavme, bir millete Peygamberdir
Hazreti Muhammed Mustafa inse, cinne Peygamberdir
Geçmişteki gavs-ı âzamlar, bir tarikatın gavsıdır
İhvânımız uruç, nüzûl etmenin sırrını bilirler*

*Pîr Seyyid Muhammed Nûr, bütün tarikatların gavsıdır
Hakiki tarikatların özünde Melâmîlik vardır
Çünkü Melâmîlik suret, şekil değil; öz ve mânâdır
İhvânımız uruç, nüzûl etmenin sırrını bilirler.*

*Sırat-ı müstakimde telkine sadâkatle giderler
Bu telkinle ihvanımız pazarda hâlvet ederler
Kesretten vahdeti, vahdetten de kesreti seyredeler
İhvânımız uruç, nüzûl etmenin sırrını bilirler*

*Muhammedî Melâmîlikte edep, erkân, ahlâk şarttır
Güzel ahlâk ile Pîr Efendimizin temsilcisidir
Allah, peygamberi gönlünde miraç ettirenlerdir
İhvânımız, uruç, nüzûl etmenin sırrını bilirler*

*Bütün tarikatlardaki dervişan kardeşlerimizdir
İhvânımızda herşeyden önce aşk, sevgi hâkimdir
Hüseyin Sabri, bunlar halkla Hakkı tevhid etmişlerdir
İhvânımız uruç, nüzûl etmenin sırrını bilirler.¹⁶⁶*

Soyyîğit, tüm tarikatlara sevgi ile yaklaşmıştır. İhvanına kimseyi dışlamalarını tavsiye etmiştir. Yukarıdaki şiirinde de görüldüğü gibi Melâmîliğin

¹⁶⁶ Soyyîğit, Divan, 356-357.

bütün tarîkatlarda bulunduğunu benimsemiştir. Soyyiğit bunun gerekçesi olarak da Melâmiliğin şekilci yönünün olmadığını, bir öz ve mana olduğunu ifade etmiştir. Ona göre herhangi bir şekile bağlı olmadan mana aleminde yaşanan melâmilik tüm tarîkatları kapsamıştır.

1.1.5.1. Muhammedî Melâmet

Muhammedî Melâmet kavramı, melâmi meşrep içerisinde Soyyiğit'e has bir kavramdır. Bu kavramın zuhur etme serüvenine bakıldığında, melâmet anlayışına yönelik yanlış bilinenler ve bir takım eleştiriler neticesinde, Soyyiğit kendilerinin, yanlış yolda olan melâmi fırkadan farkını ortaya koymak için zorunlu olarak bu kavramı kullanmıştır. Melâmet anlayışında şerîatın olmadığı yönünde yapılan konuşmalar ve diğer tarîkatların eleştirilerine bir cevap olarak halkı aydınlatmak amacıyla özellikle bu kavram kullanılmaktadır. Soyyiğit'in şu cümleleriyle bu mecburiyet ifade edilmektedir: “Bize Muhammedî Melâmileriz demek mecburiyeti hâsıl oldu. Niye Muhammedî diyoruz? Hz. Muhammed (s.a.s)’i hâle getirdi de onun için. Sabri Hoca’yı, Mehmet Hoca’yı, Hasan Hoca’yı sildik, kaldırdık. Hz. Muhammed (s.a.s)’i meriyete getirmek mecburiyetimiz vardı. Ne var Muhammedî Melâmette? Şerîat-ı Muhammediyye, ahlâk-ı Muhammediyye, ahkâm-ı şer’iye var. Vuslat-ı yarla halvet var. Sevgi var, hoşgörü var. Kontrol var. Her hâliyle örnek insan olma var. Ne yok Muhammedî Melâmette? Muhammedî olanlarda yalan yok, haram yok.”¹⁶⁷

Muhammedî Melâmet mertebesinin nasıl gerçekleştiğine yönelik şu telkinler mevcuttur. Her nefes zikrullah ile ve sürekli abdestli hal ile maddî ve manevî temizlik telkin edilmektedir. Soyyiğit, sohbetlerinde ve şiirlerinde abdestli melâmileriz kavramıyla bu durumu daha belirgin şekilde ifade etmektedir. Bu temizlenme halinden sonra beklenen bir doğuş vardır. Zulmetler nura gark olacak, karanlıklar aydınlanacak, gerçekler zahir olacaktır. Bunların akabinde de Hz. Muhammed Mustafa (s.a.s)’in

¹⁶⁷ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar-2* , 153-154.

doğuşu tecelli edecektir.¹⁶⁸ Soyyiğit Muhammedî Melâmilik hakkında düşüncelerini aşağıdaki şiirinde anlatmıştır. Muhammedî kavramı ile ne kastedildiğine şiirden ulaşılmaktadır. Kitaplarında açıkladığı bu kavramı, şiir üzerinden daha veciz şekilde aktarmıştır.

MUHAMMEDÎ DERLER BİZE

*Ziya saldı nurun bize
Doldu sevgin gönlümüze
Huzur verdin cümlemize
Muhammedî derler bize*

*Ehl-i sünnet dervişleriz
Hakkı batılı seçeriz
Hak yolundan gidenleriz
Muhammedî derler bize*

*Şahadeti verenleriz
Kendi nefsin bilenleriz
Dünya ukba geçenleriz
Muhammedî derler bize*

*İlm-i ledün sâlikiyiz
Sır ilmin vârisiyiz
Hak dostunun şâhidiyiz
Muhammedî derler bize*

¹⁶⁸ Hüseyin Sabri Soyyiğit, “Muhammedî Melâmet Nasıl Gerçekleşir?”, *Tasavvuf Kültürünü Yaşatma Ve Aydınlatma Derneği* 5/27 (2019), 10.

*Daim salat vardır bizde
Zikri daim gönlümüzde
Canan söyler dilimizde
Muhammedî derler bize*

*Hak Rasûlün izindegiz
Çok şükürler yanındayız
Emre sadık ümmetleriz
Muhammedî derler bize*

*Güzel ahlak emelimiz
Doğruyu söyler dilimiz
Kur'an bizim şahidimiz
Muhammedî derler bize*

*Nurlu yoldan gidenleriz
Pîr Seyyid'in dervişiyiz
Sabri nefse arifleriz
Muhammedî derler bize.¹⁶⁹*

1.1.6. Abdest

Abdest, başta namaz olmak üzere bazı ibadet ve ameller yerine getirilmeden önce yapılan dini temizliktir. Arapça kelime manasıyla, güzellik ve temizliktir.¹⁷⁰ Tasavvufta abdestli olmak bazen maddî bazen de manevî izahta kullanılmıştır. Bazı tasavvuf erbabı tarafından ise her iki mana ile kullanılmıştır. Melâmilikte kişinin sürekli abdestli olması beklenir. Bu abdest ile hem maddî hem de manevî temizlik

¹⁶⁹ Soyyiğit, *Gönülden Gönüle İlâhi Sohbet*, 197-198.

¹⁷⁰ Abdulkadir Şener, "Abdest", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV yayınları, 1988), 1/ 68-70.

kastedilmektedir. Melâmi mürşidi Soyyiğit, sohbetlerinde ve yazılarında hem beden ile hem de ruh ile abdestli olunması gerektiğini ihvanlarına telkin etmiştir.¹⁷¹

Başka tarikatlardan örnek verecek olursak, Bektaşilikte, abdestimi bozmadım deyimi manevî izah ile kullanılmaktadır. Bektâşi biri bu deyimi kullandığında sözünden dönmediğini ve kararlı olduğunu izah etmektedir. Tarıkata girerken kişiye abdest aldırılmaktadır ve Bektâşi babası yani Bektâşi şeyhi tarafından kişiye öğütler verilmektedir. Bu öğütler; elini tek, dilini pek ve belini bek tut şeklindedir. Bu üç söze riayet eden Bektâşi kişi, ben abdestimi bozmadım veya abdestimde şüphe yok demektedir.¹⁷²

15. yy mutasavvıflarından, Cemâli Halvetî(ö. 1494) tarafından abdestin önemine dair özel risale ele alınmıştır. Bu risalede maddî temizlenmenin yanında manevî temizlenmenin nasıl olacağı yönünde bilgiler sunmaktadır. Bedenin yanında ruhun da temizlenmesi gerektiğini vurgulayan Halvetî, ruhun abdestinin nefis tezkiyesi ve Allah'tan başka her şeyden el etek çekmekle mümkün olacağını belirtmektedir. Bu zor işte kişiye bir şeyhin yardımcı olabileceğini ifade etmiştir.¹⁷³

Soyyiğit, abdest konusunda Cemâli Halvet-i gibi düşünmektedir. Abdestin manevi ve maddi boyutunu beraber ele almıştır. Bu konuda Melâmi olma yolunda adım atanlara özellikle telkinlerde bulunmaktadır. Kişinin dışı ile birlikte içinin de yıkanması gerektiğini vurgulamaktadır. Hem iç temizlik hem de dış temizlikten oldukça fazla bahsetmektedir. Soyyiğit'in bu görüşleri şu cümlelerinden anlaşılmaktadır: “Bütün kötülükler insanın içinden gelir. Şu insanoğlu, boy abdestiyle, abdest sularıyla hep dışını yıkar. Ya bu insanın içi nasıl yıkanacak? Hasedi, inadı, gururu, kibiri, öfkesi,

¹⁷¹ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar*-2, 104.

¹⁷² Ayrıntılı bkz. Cebecioğlu, “*Abdestimi Bozmadım*”, 12.

¹⁷³ Leyla Alptekin Sarıoğlu, “Abdestin Sırları Hakkında Tasavvufi Bir Risale: Terceme-i Esrâr-ı Vuzu’ ”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 20, (İstanbul 2018), 283- 306; Bkz. Mehmet Serhan Tahşi, “ Cemâl-i Halvetî” , *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*(İstanbul: TDV Yayınları,1993) 7/ 302-303.

bütün kötülükleri insanın içinden gelir.”¹⁷⁴ Bu sözleri ile de anlaşılmaktadır ki, bir Melâmi hem içini hem dışını temiz tutmalıdır. İnsanın içinin zikir ile temizleneceğini vurgulamaktadır. İhvanlarına sohbetlerinde ve yazılarında sürekli, “ İçin dışın tertemiz abdestli olacaksın.”¹⁷⁵ Sözünü telkin etmektedir. Abdestin çift taraflı tutulması gerektiğini benimsemektedir. Hem iç hem de dış temizlik melâmi yolda beraber zikredilen kavramlar arasında sayılmaktadır.

Soyyiğit, abdestin maddî ve manevî yönüne karşılık, “ Zikirle içimizi, suyla dışımızı” tabirini kullanarak bir özet mahiyetinde vurgu yapmaktadır. Al-i İmran suresinde 191. Ayet-i Kerime “ Ey iman edenler, çok zikrediniz”¹⁷⁶ ile sözlerini taçlandırmaktadır. Buna binaen, Allah’ın zikriyle içimizi, şerâatın abdestiyle de dışımızı yıkacağız sözlerini telkin etmiştir.¹⁷⁷

Soyyiğit, iç âleme nasıl abdest aldırırız, iç âlemi nasıl temizleriz ve temiz tutarız sorusuna bir cevap ve yöntem sunmaktadır. Bunların cevabı bolca zikretmektir. Zikir ile nefsanî kötülükler temizlenmektedir. Kötü sözler insanın içinden çıkmaz, bir melâmi kötü sözler söylememelidir. Soyyiğit bu konuda “ Tatlı dilinizle, hikmetli sözlerinizle etrafa nur saçacaksınız.”¹⁷⁸ Yaklaşımını benimsemiştir.

Soyyiğit, abdest konusunu metafor ile anlatmaktadır. Onun metaforunda, nasıl ki, tarlayı sürerler, taşını, kökünü temizlerler. Gönül bahçesi de Allah’ın zikriyle temizlenmeli ve bu vesileyle haset, inat, gurur, kibir, öfke gibi Allah tarafından istenmeyen olumsuz durumlar yok edilmelidir.¹⁷⁹

Soyyiğit’in abdestin çift taraflı olması gerektiğini destekleyen bir diğer sözleri de şu şekildedir: “ Dışımızı yıkıyoruz ama su neyi çıkartır? Teri çıkartır, kiri çıkartır.

¹⁷⁴ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar-1*, 162.

¹⁷⁵ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar-1*, 162.

¹⁷⁶ Âl-i İmrân, 3/ 191.

¹⁷⁷ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar-1*, 163.

¹⁷⁸ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar-1*, 164.

¹⁷⁹ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar-1*, 164.

Cünüp olursan da cünüplüğünden kurtarır. Ama hasedi yıkamaz su, inadı yıkamaz, gururu yıkamaz, kibiri yıkamaz. Nefsâni olan kötülükleri su yıkamaz. Ne yıkar? zikrullah yıkar.”¹⁸⁰ Soyyiğit, insan vücudunda ihtilalin zikrullah ile olacağını vurgulamaktadır. Onun değerlendirmesine göre iç temizlik zikir ile olmaktadır.¹⁸¹

Abdeste maddî ve manevî temizlik şeklinde mana veren Soyyiğit, bu yaklaşımıyla tasavvuf ehli ile aynı görüşü benimsemektedir. Melâmi meşrepte olduğu gibi birçok tasavvuf erbabı da abdestin iç ve dış temizlik olduğunu, zâhiri ve bâtini manalar ile ihvanlarına anlatmaktadırlar. Tasavvuf tarihi için ehemmiyeti büyük mutasavvıflardan Hücvîrî de eserinde abdest konusu için özel başlık açmış olup abdestin her iki manasına da yer vermektedir. Bedeni su ile temizlemeyi kalbi ise tevhid ile temizlemeyi ifade etmektedir.¹⁸²

1.1.7. Zikir

Zikir Arapça bir kelime olup, unutmamanın zıttı, hatırlamaktır. Lisanın, kalbin ve sırrın zikri olmak üzere üç çeşit zikir mevcuttur. Zikrin hakîkati zikredilen Allah’tan başkasını unutmaktır. Zikir âşık kişinin şarabı, muhiblerin sağlamca bastığı yerdir. Lisanın zikrinde sürekli tekrar ile bir tat vardır ve kalpten yardım alınır. Kalbin zikri, havasın zikri olup, kalpte tasavvur şeklinde zikretmektir. Sırrın zikri ise, havassu’l havasın zikri olup zikirde kaybolmaktır.¹⁸³

Şehâbeddin es-Sühreverdî, Melâmetiyye usulünde yapılan zikrin dil, kalp, sır ve ruhla olmak üzere dört aşamada olduğunu belirtmiştir. Ruhla zikir yapıldığında sır, kalp ve lisan susar; bu müşâhede makamının zikridir. Sırla zikir olduğunda, kalp ve dil zikretmez; bu heybet makamının zikridir. Kalp zikrettiğinde dil susar; bu da Allah’ın nimet ve lütuflarının ifadesi olan zikirdir. Kalp zikirden gafil olduğunda, dil zikre

¹⁸⁰ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar-1*, 92.

¹⁸¹ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar-1*, 92.

¹⁸² Ayrıntılı Bkz. Hücvîrî, *Keşfu’l- Mahcûb*, 353-357.

¹⁸³ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, “Zikir”, 728.

yönelir; bu da âdet olarak yapılan zikirdir. Bu zikirlerin her birinin incelikleri ve âfetleri vardır. Ruhla yapılan zikrin âfeti sırrın bu zikri farketmesi, sır ile yapılan zikrin âfeti kalbin bu zikre muttali olması, kalp ile yapılan zikrin âfeti nefsin bunu farketmesi, nefisle yapılan zikrin âfeti ise zikrini büyüterek karşılığında sevap umması ve bununla yüksek makamlara çıkacağı yanılgısında olmasıdır.¹⁸⁴

Sûfiler Keff suresi 24. Ayet-i Kerimeyi¹⁸⁵ zikir için referans almıştır. Unuttuğun zaman Rabbini zikret manasını iki açıdan değerlendirmektedirler. Birinci manaya göre Allah'tan başkasını unuttuğun an zikre dur, ikincisi de kendi zikrinde kendini unuttuğunda Rabbini zikrettir. Zikirde müridin, Allah'tan başkasını unutması çok mühimdir. Müridin diğer makamlara geçebilmesi için zikri hakiki manada zevk etmesi gerekmektedir. Zihnini boşaltıp Allah'ı kalben ve dil ile beraber müşahade etmesi beklenmektedir. Müridin yeteneğine göre zikir verilmelidir. Bu durum bu işin uzmanı mürşit tarafından, sûfiye verilmelidir. Bu sorumluluk bir uzmanlık gerektirmektedir. Sûfinin hangi halde olduğunu anlayıp, haline göre zikrin verilmesi sorumluluğu ehil kişi mürşid-i kamil tarafından gerçekleşmektedir.¹⁸⁶

Soyyîğit, zikir niçin verildi sorusuna cevaplar ile zikrin ehemmiyetini aktarmaktadır. “ İnsanların hayırlısı, öfkesini, benliğini yenendir. İşte siz yavrularımıza ve kardeşlerimize Allah'ın zikri bunun için verildi.”¹⁸⁷ Soyîğit, zikir ile elde edilenleri de şu cümleleriyle özetlemektedir: “Zikrullah, iç âlemimizdeki kötülüğü iyiliğe, nârı nura inkılap ettirecektir inşallah! Vücudunuza, ruhunuza ve kalbinize Allah sevgisi, Allah aşkı, muhabbeti hâkim olursa bundan iyi ne var ki! O zaman sizin elinizden, dilinizden kimseye zarar gelmez.”¹⁸⁸ Bu sözlerde de görüldüğü gibi zikreden kişi

¹⁸⁴ Reşat Öngören, “Zikir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yayınları, 2013), 44/ 412-413.

¹⁸⁵ Keff, 18/ 24.

¹⁸⁶ Mehmet Kasım Özgen, “ Tasavvuf Felsefesinde Zikir Kavramı”, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/2, (2013) , 215-227.

¹⁸⁷ Soyîğit, Sohbetler ve Mektuplar-1, 29.

¹⁸⁸ Soyîğit, Sohbetler ve Mektuplar-1,30.

zararsız kişidir. Zikir vesilesiyle içi dışı temizlenen kişi başkalarına zarar vermekten uzak tutulmaktadır.

Zikrin çeşitlerinden kalp ve dil ile zikir Melâmilikte zevk edilmektedir. Kalp ile hafî zikir, dil ile ise cehrî zikir olmaktadır. Bazı tarîkatlarda hafî zikir bazı tarîkatlarda da cehî zikir kullanılmaktayken bazılarında ise her ikisini de görmek mümkündür. Melâmi meşrepte de her iki zikir çeşidi yani hafî ve cehrî zikir, mürşidi kâmil tarafından telkin edilmektedir. Soyyiğit'in şu sözlerinde bu bilgilere ulaşılmaktadır: “ Melâmilik'te cehrî zikir Hz. Ali'den, hafî zikir de Hz. Sıddık'tan (r.a.) gelmektedir. Melâmet tarîkatında, melâmet tarîkattan öte bir hakîkattir. Hem cehri, hem hafi zikir, Hz. Sıddık (r.a.), Hz. Ali yoluyla devam etmektedir. O günden bugüne kadar bütün zikrullahlar bu zat-ı muhteremlerin yoluyla gelir.”¹⁸⁹ Soyyiğit, melâmetin temelini zikrullah ile atıldığını ifade etmektedir. Ona göre ehli zikir fenâfillaha doğru ilerlemektedir. Kişi zikir ile nisbet fiilden, nisbet sıfattan ve nisbet vücuttan geçmektedir. Soyyiğit'e göre, melâmette bu üç mertebe sağlam olunca temel sağlam olur ve üzerine sağlam bina kurulmaktadır. Bunlardan geçen kişi sırattan, sorgudan ve kabir azabından geçip ehlullah makamına erişmekte ve Allah dostu olmaktadır. Veliler bu telkin ile yetişmektedir.¹⁹⁰

Soyyiğit, zikir konusuna Kur'an-i Kerim'den örneklerle atıfta bulunmaktadır: “ Kur'an-i Kerim'de birçok zikir ayeti vardır. Zikir kelimesi türevleriyle üç yüze yakın kullanılmıştır.”¹⁹¹ Bu sözlerine binaen örnek ayet ile sözlerini desteklemektedir. Ahzab suresi 43. Ayeti-i Kerime, “ Ey iman edenler Allah'ı çok zikredin”¹⁹² onun sözlerinin delili niteliğindedir.¹⁹³

¹⁸⁹ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar*-3, 183.

¹⁹⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=gIUCDCPjTkM>

¹⁹¹ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar*-3, 48.

¹⁹² El- Ahzâb, 33/43.

¹⁹³ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar*-3, 48.

Soyyigit'in eserlerinde kullandığı ifadeler arasında ruhun abdestli olması vardır. Ona göre ruhun abdesti, zikir ile mümkündür. Melâmet anlayışında, iç ve dış temizliğin yapıldığı abdest, önemli konular arasındadır. Şu sözlerinde bu konunun ehemmiyeti görülmektedir: “Zikirsiz hiçbir şey olmaz. İç temizlik zikirle olur. Aşk, sevgi, muhabbet zikirle tecelli eder. Ruhun abdestini zikir verir.”¹⁹⁴

Soyyigit, zikrin kendi kendine değil de bir kâmil mürşit ile öğrenilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ona göre zikir konusunda bir eğitim olmalıdır. Zikrin, zikir ehlinen öğrenilmesi gerektiğini belirtmektedir.¹⁹⁵ Sohbetlerinde zikir konusundaki görüşlerini evliyalardan örneklerle şu şekilde anlatmaktadır; Zikir yapanların kendilerine faydası nedir sorusuna cevabı şu şekildedir. Zikrin iç temizleyici olduğunu söylemekte olup, kişinin kendini kinden, nefretten, inattan, yalandan ve tüm olumsuz duygulardan arındırması gerektiğini savunmaktadır. Kişi hak mürşidin verdiği tevbe ve zikir ile kişi huzura erişmektedir. Zikir ile kişi kendini melek haline getirmelidir. Yani kişi, öfke, nefret gibi duygulardan arınıp insanın içini tertemiz yapmalıdır. Zikir ve seyr-ü sülûk ile, bütün Allah dostları; Mevlâna(ö. 1273), Yunus Emre(ö. 1320), Beyazıt-ı Bistâmi(ö.874), Hacı Bayram Veli(ö. 1430), Somuncu Baba, Şeyh Bedrettin(ö. 1412), Muhyiddin İbnü'l Arabi(ö. 1240) gibi evliyalar mürşidi kamilden zikrullah ile yetişmişlerdir. Soy-yigit'e göre kendi iç kötülüğü halletmeden saadet bulunamaz. Derviş Allah ve Rasûlünü gönlünde miraç ettirmelidir. Zikir ile, mûminden tertemiz bir gönül beklenmektedir.¹⁹⁶

Soyyigit, Hz. Muhammed'in hayatından örnek ile zikir ve nefis konusuna örnek vermektedir. Soy-yigit eserinde şu ifadeleriyle bu örneği anlatmıştır. Hz. Muhammed Medine'de bir gün ashabına zikir yaptırırken, dışardan görenler gülüp Muhammed yeni cûmbüş bulmuş kendine demişler bunun üzerine ashap pencereleri kapatalım deince

¹⁹⁴ Soy-yigit, *Sohbetler ve Mektuplar*-3, 48.

¹⁹⁵ Soy-yigit, *Sohbetler ve Mektuplar*-3, 49.

¹⁹⁶ https://www.youtube.com/watch?v=A_9xBjJPPeI

Hz Muhammed, hayır dışarı çıkıp zikre durun ki size deli desinler demiş. Hz. Muhammed nefis ile mücadele ettirmiş sahabeye. Her türlü olumsuzluklardan zikir ile temizlenmeyi hedeflemektedir. Soyyiğit, eserinde bu rivayete yer vermiştir. Zikir konusun önemini Hz Muhammed'in uygulamasıyla örneklendirmiştir.¹⁹⁷

Zikir ve nefis arasında bağlantı kuran Soyyiğit, nefisle mücadeleyi bol bol zikir ederek sürdürmeyi telkin etmektedir: “Kendisinde Allah ve Rasulü’nü söz sahibi edenler, zikrullah ile nefisini yenmişler, gururu, kibiri, inadı silmiş atmışlar. Bu zat-ı muhteremler, emre itaat, telkine sadâkat, kadere rıza ile kemâl bulmuşlar.”¹⁹⁸

Soyyiğit, ihvanlarının sürekli zikri hafiye devam etmelerini gerektiğini telkin etmektedir. Hayatta yaşanan birçok sıkıntının zikir eksikliğinden olduğunu belirtmektedir. Dışarıda ve normal hayatta zikre devam edilmesi gerektiğini telkin etmektedir.¹⁹⁹

Kişinin hayatının birçok noktasında zikre devam etmesini söyleyen Soyyiğit, ihvanlarına ilahilerin içinde de zikir yapılmasını tavsiye etmiştir. Zikir çeşitlerinden cehri zikir, ilahilerin içinde uygulanmaktadır. Uygulama şekli, tek nefeste üç defa Allah zikridir. Toplu bir şekilde yapılmaktadır ve ilahi sözlerinin arasında uygulanmaktadır. Buna örnek video mevcuttur. Videoda da görüldüğü gibi ihvan sohbet öncesi ilahilerle ve ilahi arası zikir ile sohbeti beklemektedirler. Örnek verdiğimiz videoda 2. Dakikadan sonra ilahi ve tek nefeste toplu Allah zikri mevcuttur.²⁰⁰ Soyyiğit ihvanına ayakta kıyam zikrini yaptırmaktadır.²⁰¹ Yuvarlak şekilde, kol kola girilip, bir ayak önde diğer ayak geride olup, Allah dedikçe ritim tutarak bir ileri bir geri şekilde daire olunup zikir

¹⁹⁷ https://www.youtube.com/watch?v=A_9xBjJPPeI

¹⁹⁸ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar*-3, 109.

¹⁹⁹ https://www.youtube.com/watch?v=A_9xBjJPPeI

²⁰⁰ https://www.youtube.com/watch?v=E_j9ufnuq7g

²⁰¹ Kıyam zikri, cehri zikir çeşitlerinden biridir. Sağa sola gitme şeklinde kelime-i tevhit, Allah, ve Hu gibi şeyhin yönlendirmesiyle ayakta sesli yapılan bir zikirdir. Bkz: Meriç Düzbaş, “Türk Din Müsikisinde Kıyâmi Âyin Türlerinin Değerlendirilmesi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10/1, 132-160.

yapılmıştır. Örnek videoda da görüldüğü üzere, ayakta hareket halinde ritim ile kıyam zikri toplu şekilde yapılmıştır.²⁰²

Zikir ve güzel ahlak arasında bağlantı kuran Soyyiğit, zikir ile muzafferiyetlerin kazanılacağını belirtmektedir: “Sakın ha, zikri ihmal etmeyeceksin! Sakın ha, eski sözlerden, niçin, niyelerden, dedi demedilerden hiç kullanmayasın. Allah’ın zikri muzaffer olmanıza yeter. Gönül yıkmayacaksın yavrum. İnsan darıltmayacaksın. İnsanın gönlü Allah’ın mekânıdır. Bu zikrin kemâlinde güzel ahlâkın tecelli ettiğini göreceğiz inşallah!”²⁰³

Soyyiğit cennet ve cehennemin kişinin kendinde olduğunu belirtmektedir. Ona göre, inat, öfke, kıskançlık gibi kötü halleri içinde bulunduran cehennemi içinde bulundurmaktadır. Zikir, sevgi, birlik, iyilik gibi güzel halleri kendi içinde bulunduran kişi, cenneti içinde bulundurmaktadır. Soyyiğit, ihvanına zikir ile içinizdeki cehennemi söndürün telkini vermektedir.²⁰⁴

Soyyiğit, divanında zikir hakkında şiir yazmıştır. Şiirinde, sohbetlerindeki ifadeler gibi zikirin önemini ve faydasını detaylandırmıştır. Soyyiğit’in bakış açısına göre zikir insanın yolunu açar ve insana huzur verir.

ZİKREDENLER HUZUR BULUR

Bu âleme nazar eyle

Ulu Mevlâya şükreyle

Gündüz gece zikir eyle

Zikredenler huzur bulur

²⁰² <https://www.youtube.com/watch?v=QTAFfCbg028>

²⁰³ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar*-3, 110.

²⁰⁴ https://www.youtube.com/watch?v=A_9xBjJPPeI

*Telkin üzere zikreyleyen
Sohbeti haktan dinleyen
Aşkla zevkle Allah diyen
Zikredenler huzur bulur*

*Zikir, senin yolun açar
Dostun diyarına uçar
Etrafına rahmet saçar
Zikredenler huzur bulur*

*Sırat, mizandan geçirir
Bekâ iline uçurur
Hak nuruyla cemâl görür
Zikredenler huzur bulur*

*Velâyette velilerle
Nübüvvette nebilerle
Hak erenler dostlar ile
Zikredenler huzur bulur*

*Zikri Hakla huzur bulan
Bulur her derdine derman
Olur ona yollar âsan
Zikredenler huzur bulur*

*Hakkı zikir, emri haktır
Ehlinden almak da şarttır
Hakka aşk ilân etmektir
Zikredenler huzur bulur*

Hakka kulluk edeceksin
Şuhud üzre duracaksın
Hikmetlere ereceksin
Zikredenler huzur bulur

Hak huzurun verdi bize
Doldu sevgi gönlümüze
Sabri dua et sen bize
*Zikredenler huzur bulur.*²⁰⁵

Soyyiğit yukarıdaki şiirinde zikirin kişiye mürşidi tarafından verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Soyyiğit gündüz gece zikreleyen ifadesi ile sürekli zikir halinde olunması gerektiğini açıkça ifade etmiştir. Onun tasavvuf anlayışında belirli sayıyaya takılmak yerine , her hal ve mekanda sürekli zikir tavsiye edilmiştir.

1.1.8. Tevhid

Arapçada birleştirmek anlamında kullanılan tevhid iki bölüme ayrılmaktadır. Bunlar, kusîdî tevhid ve şuhûdî tevhittir. Kulun ve Allah'ın iradesinin bir noktada birleşmesine kusûdî tevhid; sâlikin vecd halinde mâsîvâyı terkederek sadece hakkı görmesi de şuhûdî tevhittir.²⁰⁶

Bir tasavvuf terimi olan tevhid Abdullah Herevî (ö. 1089) gibi bazı sûfilere göre makamların sonuncusudur. Tasavvufta amaç tevhidi bilmek ve yaşamaktır. Tasavvufi terbiyeyi tamamlayan sâlik, tevhidi yaşar ve kâmil insan olur. Bazı sûfilere göre, Allah'tan başka ilah yoktur ibaresi, Allahtan başka hiçbir varlık yoktur şeklinde anlamlandırılmıştır. Bu görüş çerçevesinde vahdet-i vücûd anlayışı tezahür etmiştir.²⁰⁷

Serrac, Lüma eserinde tevhid ile ilgili şu şekilde diyaloga yer vermiştir: “ Yûsuf b. Hüseyin Râzî'den bana ulaşan habere göre Zünnûn Mısırî'nin huzurunda biri şöyle

²⁰⁵ Soyyiğit, *Divan*, 655-656.

²⁰⁶ Cebecioğlu, “*Tevhid*”, 659.

²⁰⁷ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 44.

sordu: ‘Tevhidin ne olduğunu bana haber verir misin?’ Zünnûn şu karşılığı verdi: Tevhîd, Allah'ın eşyanın içine girmeyen kudretini, eşya ile bütünlemeyen sanatını bilmek, her şeyin sebebinin (illet) Allah'ın sanatı olduğunu ve O'nun sanatında bir ârıza bulunmadığını kavramaktır. Göklerde ve yerde Allah'tan başka müdebbir yoktur. Allah, senin vehim ve tasavvuruna gelen her şeyden ayrı ve farklıdır.”²⁰⁸ Bu tevhit türleri avamın tevhididir. Serrac aynı eserinde havasın tevhidi hakkında da atıfta bulunmaktadır. Havasın tevhidi hak ile kaim olmaktır, his ve hareketini hakkın iradesine bırakmaktır.²⁰⁹

Kelâbazi, Ta’arruf adlı eserinde tevhidin 7 esasını belirtmektedir. Bunlar: ezeli olanı sonradan olandan ayırt etmek, kadim ve ezeli olanı sonradan olan tarafından idrak edilir olmaktan tenzih etmek, Hakk ile halkın vasıflarını eşit tutmamak, Hakk’tan illeti kaldırmak, mahlukun kuvvetiyle meydana gelen fiillerin Allah’ı değiştirmeyeceğini bilmek, sevap işlendiği için Allah sevindi, günah işlendiği için üzüldü, diye düşünmemek, düşünür ve temyiz eder olmaktan Hakkı tenzih etmek ve son olarak o kıyas yapmaktan beridir demek.²¹⁰

Soyyîğit’in düşünce sisteminde tevhid, haktan başkasını görmemektir. Hak ile bir olmaktır. Soyîğit, diğer sûfiler gibi tevhidi birlemek ya da birleştirmek manasında kullanmıştır. ona göre ehl-i tevhid, bulunduğu yerin itimadını kazanan kişidir. İşyerinde itimat edilen, helalinden kazanç sağlayan kişidir. Hakkı olmayan şeyde hak iddia etmeyendir. Ahde vefa gösteren, emaneti koruyandır. Sözünün doğruluğunda şahit istenmeyendir. Halka hizmet, Hakk’a hizmet prensibini şiar edinen ve güzel ahlakıyla düşmanları kendisine dost edendir.²¹¹ Soyîğit’in bu cümlelerinden de anlaşılmaktadır

²⁰⁸ Serrac, *Lüma*, 28.

²⁰⁹ Serrac, *Lüma*, 29.

²¹⁰ Kelâbâzî, *Ta’arruf*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergah Yayınları, 1992), 195.

²¹¹ Bu bölüm için Bkz. Soyîğit, *Sohbetler ve Mektuplar-1*, 13-20.

ki: Soyyiğit, halka hizmeti Hakk’a hizmet olarak düşünmektedir ve tevhidi birlemek manasında kullanmaktadır.

Başka sözlerinde Soyyiğit, Melâmilik’in diğer tarikatlar gibi olmadığını buna binaen tüm tarikatlara saygının, sevginin ve hürmetin tam olması gerektiğini tavsiye etmektedir. Gerekçe olarak da “ O tarik ki Allah’a giden yol” ifadesini kullanmaktadır.²¹² Soyyiğit’in bu cümlelerinde tevhid ilkesi gereği tüm tarikatlara saygı ve sevgi çerçevesinde bir tutumla yaklaştığı anlaşılmaktadır.

Soyyiğit tevhide oldukça fazla önem vermektedir. Tevhidin başkalığı yok ifadesiyle kendine has bir izah yapmış olup Sohbetler ve mektuplar-1 kitabının bir bölümünde bu ifadesini açıklamaktadır.²¹³

Soyyiğit, Hakkı ve Peygamberi aramak için bir yerlere gitmeyi eleştirmektedir. Soyyiğit’in bakış açısına göre tevhid, Hakkın her yerde olduğunu ifade etmektedir. Soyyiğit’in şu ifadeleri bu yaklaşımını destekler: “ Eğer başka yere gider de Allah, Peygamber ararsanız, yemin edeyim kulağınızı çekerler bak! Tevhidin başkalığı yok. Nere gitsen Hakka gidersin. Kimi sevsen Hakkı seversin. Kime sövsen Hakka söversin. Dikkat et, canda cananı incitme sakın!”²¹⁴

Soyyiğit’e göre tevhid ilmi hal ilmidir. Tevhid kelam ile tarif edilemez bir durumdur. Soyyiğit, sohbetlerinde müritlerine hallerinin ahlak ve yaşantılarının tevhid olmasını telkin etmektedir. Tevhidin râbıtasıyla tüm engellerin aşılabacağını ifade etmektedir. Soyyiğit’in “ Her yüzden nazarım sen” ifadesinde tevhide dair yaklaşımı anlaşılmaktadır. İhvanına şu öğütleri vermektedir: Lâ ilâhe illallah tevhidinde Allah’ın rızasına; Muhammedün Resulullah’ta da habibinin sevgisine ulaşmayı telkin etmektedir.²¹⁵

²¹² Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar-1*, 17.

²¹³ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar- 2*, 155-168.

²¹⁴ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar-2*, 155.

²¹⁵ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar-3*, 9.

Soyyig it, tevhit ehlinde olması gereken özellikleri sohbetlerinde ve eserlerinde belirtmiştir. Ona göre bir tevhid ehlinde haset, inat, öfke, gurur ve kibir gibi hal ehli olmaya engel vasıflar olamaz. Tevhid ehli, her şeyin faalini Allah bilir. Bu yüzden olaylar karşısında ve insan ilişkilerinde neden, niçin, niye ve nasıl gibi soruları sormamalıdır. Tevhidi zevk eden ve haline geçiren s likte bu tür olumsuz haller olmamalıdır. Ona göre tevhid ehli kişi, halkın içinde Hak ile olma halini zevk edendir. Bu yüzden Soy ig it, ‘ her yüzden nazarım sen’ ifadesini kullanmıştır. Tevhid ehl-i kişi haktan gayri bir şey görmemelidir ve her durumda hakkı zikretmelidir. şöyle ki: Ayaktayken Allah’ı, Allah’ın efal-i İl hisiyle zikreder, otururken Allah’ı, Allah’ın sıfat-ı İl hiyesiyle zikreder, yaslanırken Allah’ı, Allah’ın zat-ı İl hiyesiyle zikreder.²¹⁶ Soy ig it’in yaklaşımına göre kişi, ayaktayken, otururken, yaslanırken Allah’ı zikrederse makam-ı velayete yükselerek tevhid ehl-i olmaktadır. Soy ig it, tevhidin değişim sürecini bu şekilde izah edip, zikirden tevhide bir geçiş sunmuştur.²¹⁷

Soy ig it’in tevhit hakkında, aşağıdaki şiirinde eserlerinde bahsettiği yaklaşımları mevcuttur. Halka hizmeti hakka hizmet olarak düşünen Soy ig it, tevhit ehlinde bu yaklaşımın olması gerektiğini düşünmektedir. şiirinde belirttiği gibi halkla hakkı bir görmeyi tevhit ilkesi olarak benimsemektedir. Soy ig it’e göre tevhit birliktir. Bu yaklaşımlarına şu şiirinden ulaşılabilir:

EHL-İ TEVHİD DERLER

Hakka gönül verenleriz

Hak mürşitten bulanlarız

Hakkı haktan sevenleriz

Ehl-i tevhid derler bize.

²¹⁶ Muhammed Nur’ul- Arabî başlığında Melâmilikte tevhidin 7 makamını yazmıştık. Tevhidi efal, tevhidi sıfat ve tevhidi zat, fena makamlarına aittir. Cem, Hazret l Cem ve Cem l Cem; Bekâ Makamlarına aittir. Ahadiyyet l Cem ise Makamı Muhammedi Makamına aittir. Soy ig it burada bu makamların nasıl elde edileceğini ifade etmiştir.

²¹⁷ Bkz. Soy ig it, *Akl-ı Selime Hitap*, 254- 258.

*Fenâfillah olanlarız
Tecelliye erenleriz
Gerçek derviş olanlarız
Ehl-i tevhid derler bize*

*Şükrederiz Rabbimize
Aşkın zevkin verdi bize
Düştü sevgin gönlümüze
Ehl-i tevhid derler bize*

*Hamd ederiz Rabbimize
Sonsuz sevgi verdi bize
Doğar envar kalbimize
Ehl-i tevhid derler bize*

*Emre mutî sadıklarız
Sadâkatta bulanlarız
Candan içre sevenleriz
Ehl-i tevhid derler bize*

*Kemâlimiz aşk iledir
Hak mürşidin himmetidir
Canda cânan sevgisidir
Ehl-i tevhid derler bize*

*Biz Allah'a gönül verdik
Şahâdet sırrına erdik
Kâmil iman tasdik ettik
Ehl-i tevhid derler bize*

*Hikmet ile nazarımız
Dostumuzu çok severiz
Sevgisine erenleriz
Ehl-i tevhid derler bize*

*Melâmiler fedailer
Varını Hakka verenlerdir
Hakla halkı bir görenler
Ehl-i tevhid derler bize*

*Şuhud üzere duranlarız
Kendi nefsin bilenleriz
Sabrı Allah diyenleriz
Ehl-i tevhid derler bize.²¹⁸*

1.1.9. Sevgi

Sevgi, buğzun zıttı olup, kişinin iyi olduğunu bildiği veya zannettiği şeye gösterdiği meyildir. Kur'an-i Kerim'de hem Allah için hem de insanlar için kullanılmaktadır. Allah'ın sevdiği insan çeşitleri ayetlerde anlatılmaktadır. Örneğin Allah, tevbe edenleri, takva ehlini, sabredenleri ve temizlenenleri sevmektedir.²¹⁹ Soyyiğit'in yaklaşımında, Allah'ın sevdiği insanlar, tefekkür edenlerdir. "Tefekkürlü insanlar mana ehli insanlardır. O yüce sultanın itimadını kazananlar, sevgisine mazhar düşenlerdir." ²²⁰

Soyyiğit'in telkinleri arasında sevgi bahsinde, halkı seveceksin çünkü halk haktan ayrı değildir, şiarı temeldir. Allah sizi sevsin sevdiklerinden hiç ayırmasın duası ihvanları için sürekli yaptığı dualar arasındadır. Şerre gidilen kapıların kapatılması,

²¹⁸ Soyyiğit, *Divan*, 638-639.

²¹⁹ Süleyman Uludağ, "Sevgi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV yayınları, 2020), 30/ 384-386.

²²⁰ Soyyiğit, *Akl-ı Selime Hitap*, 121.

hayra giden kapıların ise açılması gerektiğini vurgulamaktadır. Mürşidi hak bil hakkı seversen, dizeleriyle hak sevgisi ve mürşid sevgisi arasında bağlantı kurmaktadır. Soyyiğit, gözden, kulaktan, ayaktan şerre kapı açılmasını değil de hak mürşid emrine kapı açılması gerektiğini belirtmektedir.²²¹

Soyyiğit için sevmek ve sevilme, tasavvuf öğretileri arasında güçlü bir yere sahiptir. Şu cümleleriyle bunu beyan etmektedir: “ Sevgi, muhabbet gönüller fetheder. Topun tüfeğin yapamadığını sevgi, muhabbet yapar. Gayemiz iyiliktir. Allah bizi inandığımız Hak yolda hiçbir zaman mahcup etmesin.”²²²

Melâmet düşüncesi ve sevgi birbirinden ayrılamaz bir bütündür. “ Hak mürşid enfüs âfak her zerrede fâil-i hakîkinin Allah olduğunu bildirmiştir. Tevhid-i Sıfatta, bütün sıfatların hayat, ilim, semi, basar, irade, kudret, kelam, tekvin, Allah’ın sıfatları olduğunu, mürşid-i kâmil hem telkin etmiş hem de yaşatmıştır.”²²³ Soyyiğit bu yaklaşımını ifade eder ve bu yaklaşıma sahip olan kişi, kesret vahded tevhid etmiştir. Soyyiğit’e göre, bu görüşlere sahip olan kişi sevginin hâkim olmasını isteyen kişidir.

224

Soyyiğit, Melâmiliğin ilkelerinin insanlar arasında benimsenmesi durumunda dünyada düşmanlığın olamayacağını ifade etmektedir. Melâmiliğin ilkelerinden biri tevhid bölümünde de bahsedildiği herkesin bir olmasıdır. Dolayısıyla birlik anlayışı gereği herkes birbirini severse dünyada düşmanlık kalmaz. Soyyiğit’in bakış açısına göre, insanın silahı barış ve sevgi olmalıdır. Melâmi düşüncede başkalarını eleştirmek, kötü görmek vb. olumsuz düşünceler yer almaz.²²⁵ Kişi ekseriyetle kendisini kötüler. Melâmi düşüncenin dünyada hâkim olması fikrinden yola çıkarak, toplumda huzur ve selamet daha da artmış olur. Soyyiğit şu cümleleriyle insanların birbirini ayrıştırmaması

²²¹ Ayrıntılı dinleyiniz. <https://www.youtube.com/watch?v=BtuI1sOgpDU>

²²² Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar*-3, 12.

²²³ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar*-3, 187.

²²⁴ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar*-3, 188.

²²⁵ Ayrıntılı okuyunuz. Hücvi, *Keşfü'l Mahcub*, 123- 128.

gerektiğini ifade etmektedir: “ İnsana nasıl ihanet edilebilir? Her çeşit insanı getir bir yere. Aralarında nasıl ayırım yaparsın? İnsanlar birinci, ikinci, üçüncü sınıflara ayrılacak, biri öbürünü sömürecek, zulmedecek, ezecek... Bu insanlığa sığar mı?”²²⁶

Yukarıdaki yaklaşımlardan da anlaşıldığı gibi, melâmi düşüncenin başkalarını eleştirmeme ve insanlar arasında ayırım yapmama ilkesi vardır dolayısıyla bu yaklaşımlara sahip olan toplumda barış sağlanmış olur. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Soyyiğit Melâmi düşüncenin toplumda saadet, huzur ve barış getireceği yaklaşımını benimsemiştir.

Soyyiğit, seven ve sevilenin bir olduğunu telkin etmektedir. “ Seven sevilen aynıdır. Seven, sevilenin aynasıdır. Hatta perdeyi aralayıp kaldırabilse, sevdiği varlıkta, kendini sevdiğini görür. Ben, sen; sen, ben olmuşuz sırrına erer, ben sen olursam kendimi severim.”²²⁷ Soyyiğit, melâmet düşüncesiyle insanların birbirine daha da yakın olabileceğini savunmaktadır. Sevgi ile tevhid edilebileceğini düşünmektedir. “ Melâmet, değil 3-5 kişinin; kâinatın yüzünden perdeyi kaldırır. Melâmet, vahdeti, şuhûd etmek, şuhûd üzere durabilmektir.”²²⁸ Soyyiğit, İslam dininin sevgi dini olduğu gerekçesiyle insanlar arasında ayırımın olmaması gerektiğini ifade etmektedir. Şu sözlerinden bu yaklaşımı anlaşılmaktadır: “İslam dini; birlik, beraberlik, sevgi, muhabbet dinidir... Hiçbir varlık, aralarına gölge düşürmemeli.”²²⁹

Melâmet düşüncesinde insanların farklı değil aynı olduğu fikri esastır. Kişi başkasını sevdiğinde aslında kendisini sevmektedir. Karşısındaki kişi başka bir kişi değildir yine kendisidir. Soyyiğit’in, şu sözlerinde bu bakış açısı anlaşılmaktadır: “ Biz insanları; şekillerimiz, kalabalık oluşumuz aldatıyor. Hâlbuki insanlar mana olarak aynıdırlar. Ruh haktan, hakkın tecellisidir.”²³⁰

²²⁶ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar*-3,188.

²²⁷ Soyyiğit, *Akl-ı Selime Hitap*, 120.

²²⁸ Soyyiğit, *Akl-ı Selime Hitap*, 121.

²²⁹ Soyyiğit, *Akl-ı Selime Hitap*, 40.

²³⁰ Soyyiğit, *Akl-ı Selime Hitap*, 120.

Soyyigit, tüm insanların birbirinin aynısı olduğunu ifade etmiştir. Tevhid anlayışı gereği tüm insanların birbirini sevmesi gerektiğini benimsemiştir. Soy yigit'in yaklaşımına göre, Melâmiliğin ilkelerinden olan başkalarını eleştirmemek ve kötülememek, toplumda sevgiyi arttırmaktadır. Soy yigit Divanında yazdığı bir şiirinde sevgiyi anlatmıştır ve yukarıdaki düşüncelerine yer vermiştir:

*...Sevgi muhabbet gönülleri fetheder
Bütün kötülükler kayıp olur gider
Güzel ahlaklı olmak bizlere yeter
Sevelim sevillelim mümin kardeşler*

*Sevilir insan, insanda hikmetler var
Yedi âzasıyla Allah'a secde var
Teşehhütte gerçek şahâdet veren var
Sevelim sevillelim mümin kardeşler*

*Senlik benlik davasın kökünden yıkmış
İnsanlık yolunda kemâle erişmiş
Sabri dostlarından hep bunu dilemiş
Sevelim sevillelim mümin kardeşler.²³¹*

1.1.10. Râbîta

Râbîta, Arapça kelime anlamıyla bağlayan ve ilgili demektir. İstîlâhî manada ise, müridin tefekkür ve tahayyül gücünü kullanarak zihni planda mürşidiyle beraber olması demektir. Râbîta psikolojik muhtevası sebebiyle insani bir olaydır. Bir insanın annesine, babasına, öğretmenine, kardeşine, Kur'an-i Kerim'e ve Allah'a duyduğu sevgi râbîtadır. Hiçbir mutasavvıfa göre râbîta bir insanı tanrı edinmek olmamıştır. Şeyhe olan sevgi, tasavvufu tatmış kişiler tarafından anlaşılmaktadır.²³²

²³¹ Soy yigit, *Divan*, 125-126.

²³² Ayrıntılı Bkz. Cebecioğlu, " Râbîta", 507.

Cumhuriyet Dönemi mutasavvıflarından Mahmut Sami Ramazanoğlu, râbitanın lüzumunu tasavvuf için önemli görmektedir. Ramazanoğlu râbitanın ehemmiyetini şu sözleriyle anlatmaktadır: “ ... Zikir ve fikir râbitasız kazanılmaz. Râbita da kolay değildir. Çünkü nefse muhalefet ve mücadele lazımdır. Bu da zamana muhtaçtır. Râbitada mürşidin hayalini tefekkür etmeğe lüzum yoktur. Muhabbet lazımdır. Zaten bir insan sevdiğini daima gözü önünde bulundur.”²³³ Ramazanoğlu’na göre râbitada mesafe önemli değildir. Râbitayı örneklendirerek anlatan Ramazanoğlu uzaklık ve yakınlık durumunun cismâniyet için olduğunu belirtip, ruhaniyette uzaklık ve yakınlık mefhumunun olmadığını belirtir. Nasıl ki güneş şarktan doğar ve tüm âlemi aydınlatırsa ruhâniyet için de durum bu şekildedir.²³⁴

Râbita, Nakşîbendilikte murakabe makamından sonra bırakılırken bazen yine yapılabilmektedir. Diğer tasavvuf okullarında ise, kavram olarak direkt râbita olmasa bile mana olarak râbita yapılmaktadır.²³⁵ Tasavvuf yollarından biri olan Melâmilikte de râbita, seyr-ü sülûk için önemli kavramlardan birisidir.²³⁶ Râbita kâmil insan olma yolunda metot olarak kullanılmaktadır. Hüseyin Sabri Soyyiğit eserlerinde ve sohbetlerinde râbitanın ehemmiyetini oldukça fazla vurgulamıştır.²³⁷

Soyyiğit’in tasavvufî görüşleri arasında olan râbita, kemâleti tamamlamak için gerekli olanlar basamaklardandır. Soyyiğit’in düşüncesine göre, kişi râbita yapmalıdır ve râbitayı zevk etmelidir. Râbita yapan kişi ilm-i ledün sırrını tecelli etmektedir. Birçok tasavvuf okulunda olduğu gibi Melâmi düşüncede de râbita, kişiye mürşidi tarafından telkin edilmektedir.²³⁸

Soyyiğit’in râbita ile ilgili aktardıkları arasında, râbitanın kişinin ilham almasına vesile olması da mevcuttur. Râbita yapan kişi, ilham kaynaklarını da açmaktadır. Şu

²³³ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe* (İstanbul: Erkam Yayınları, 1985) 6/ 151.

²³⁴ Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 6/157.

²³⁵ Bkz. Cebecioğlu, “Râbita”, 507.

²³⁶ Bkz. Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar*-2, 14.

²³⁷ Bkz. Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar*-3, 181.

²³⁸ Bkz. Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar*-2, 14.

cümleleriyle bu konuyu aktarmaktadır: “ Râbitamıza sarılıp, hikmetleri tefekkür edeceğiz. Kemalimize mani olan her şeyden uzak; tevhid ile hemdem olacağız. İlham kaynaklarımızı mürşidin telkiniyle açacağız inşallah.”²³⁹

Soyyîğît’in, telkin ettiği râbîta diğer bazı tasavvuf erbabına göre farklıdır. Bazı tasavvuf erbabına göre râbîta şeyh vesilesi ile basamak basamak Allah’a olmaktadır, Melâmilikte doğrudan Allah’a râbîta olmaktadır. Soyîğît, yazılarında bu konuyu özellikle belirtmektedir. Doğrudan Allah’a râbîta yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Râbitanın istilâhî manalarından birisi de Allah’a olan bağlılıktır.²⁴⁰ Soyîğît’in tasavvufî görüşü de bu minvalde olup, ihvanını direkt Allah’a bağlı olmakla telkin etmektedir. Onun bu görüşleri şu sözleriyle anlaşılmaktadır: “ Bizler ihvanımıza kendimizi değil; Hakk’ı talim ve telkin etmekle görevliyiz. Râbitamız da mutlak olan Hakk’adır.”²⁴¹

1.1.11. Akıl

Akıl Arapçada, men etmek anlamında kullanılmaktadır. Bunu sebebi ise, kişiyi anlamsız ve kötü işlerden uzaklaştırmasıdır.²⁴² “ Kur’an-ı Kerîm’e göre insanı insan yapan, onun her türlü aksiyonlarına anlam kazandıran ve ilâhî emirler karşısında insanın yükümlülük ve sorumluluk altına girmesini sağlayan akıldır. Kur’an’da akıl kelimesi biri geçmiş, diğerleri geniş zaman kipinde olmak üzere kırk dokuz yerde fiil şeklinde geçmektedir.”²⁴³

Akıl, bazı islâmî alanlarda bilgiye ulaşma yöntemi açısından yerilirken, bazı alanlarda ise övülen bir bilgi yöntemidir. Örneğin Kelam ilmi açısından aklın ehemmiyeti bilginin kaynağı açısından ilk sıralardadır. Tasavvuf ilmi açısından ise akıl,

²³⁹ Bkz. Soyîğît, *Sohbetler ve Mektuplar*-2, 14.

²⁴⁰ Bu görüş için ayrıntılı bakınız. Cebecioğlu, “ Râbîta”, 507.

²⁴¹ Bkz. Soyîğît, *Sohbetler ve Mektuplar*- 3, 8.

²⁴² Fehmi Soğukoğlu, “ Kelâm ve Tasavvuf’ta Aklın Tasnifi”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/1(Haziran 2020), 513-540.

²⁴³ Süleyman Hayri Bolay, “ Akıl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/ 238-242.

bazen yerilirken bazen de övülmüştür.²⁴⁴ Sûfilerin düşünce yapısında dünyadan uzaklaşıp ahirete yönelmek, nefsin arzularını terkedip dinin emir ve yasaklarına uygun yaşamak esas alındığı için akıl tarif edilirken özellikle bu düşünce yapısına dikkat etmişlerdir.²⁴⁵ İmandan sonra en büyük nimet olarak görülen akla ahireti kazanmaya vesile olması dolayısıyla büyük değer vermişlerdir.

Erken dönem sûfilerinden Muhâsibî(ö. 857) akıl için özel bir eser ele almıştır. O dönemin kelamcılarıyla benzer akıl tarifleri yaptığı eserinde akli övücü bir tutum içerisinde olduğu gözlenmektedir. Muhâsibî'nin, Kitâbü'l- Akl eserinde akıl, ruhun özü ve insan bedenine konulmuş bir nur olarak tarif edilmektedir. Kelâbazi(ö. 990) ise Allah'ı sadece akıl sahiplerinin bilebileceğini vurgulamaktadır.²⁴⁶

İslâm düşünce tarihinde akli , nefsânî arzuların zıddı olarak görmek hâkim bir anlayıştır ve bu anlayışın yaygınlık kazanmasında Hâris el-Muhâsibî ve Hakîm et-Tirmizî(ö. 932) gibi ilk dönem sûfilerinin etkisi büyüktür. Bu iki sufiye göre akıl hidayet, hevâ dalâlet; akıl ziynet, hevâ leke; akıl saadet, hevâ şekavettir. Akıl konusuna başka sûfilere göre daha geniş alan veren Muhâsibî bu konuda *el- 'Akl ve fehmü'l- Kur'an*, Hakîm et-Tirmizî de *Kitâbü'l- 'Akl ve'l-hevâ* adlı eserlerini yazmışlardır. Muhâsibî'ye göre akıl yaratılmış bir meleke olup bedendeki bir nur olduğu için ne maddedir ne de maddîdir. Muhasibi'ye göre akıl hak ile bâtılı ayırt etmeye yarar, Hakîm et-Tirmizî'ye göre ise akıl hak ile bâtılı birbirinden ayıran bir nur olarak ele alınır ve aklın karşısında hevâ yer almaktadır.²⁴⁷

Kelam ve Tasavvuf ilminde ehemmiyeti büyük düşünürlerden Gazzali ise akli, ağaç ve meyve metaforuyla anlatmaktadır. Bilgi ve akıl ile ağaç ve meyve arasında benzerlik kurup akli ilmin şerefi olarak nitelemektedir.²⁴⁸

²⁴⁴ Soğukoğlu, “ Akıl Tasnifi”, 513-540.

²⁴⁵ Süleyman Uludağ, “ Akıl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/ 246-247.

²⁴⁶ Soğukoğlu, “ Akıl Tasnifi”, 526-528.

²⁴⁷ Uludağ, “ Akıl”, 246-247.

²⁴⁸ Soğukoğlu, “ Akıl Tasnifi”, 513-540.

İslam düşünce sisteminde aklın insan bedenindeki yeri de tartışılan mevzular arasındadır. Bu konu hakkında Ebû Hanîfe başta olmak üzere bazı âlimler aklın insan bedenindeki yeri olarak beyni göstermişlerse de çoğunluğa göre aklın mahalli kalptir. Sûfilerin benimsedikleri görüş de bu son görüştür. Yani sufilere göre aklın yeri kalptir. Bundan dolayıdır ki sûfi ideolojisinde akıl ve aşk arasında bağlantı kurulmaktadır.²⁴⁹

Soyyîğît'in düşünce sisteminde, dervişin manevi merdiveninde akla büyük önem verdiği sohbetlerinde ve eserlerinde gözlenmektedir. Soyîğît, akı yeren değil öven bir sûfi ve düşünürdür. Bu görüşlerini eserlerinden akıl hakkındaki düşüncelerini alıntılararak ele alacağız. Soyîğît, akıl konusuna oldukça ehemmiyet göstermektedir. Bu konuda akl-ı selime hitaben eserini yazmıştır. Soyîğît akı üç kısma ayırmaktadır:

1- Maişet Akı

2- Ahiret Akı

3- Akl-ı Külli

Birincisi, idare-i maişet(geçim) akı, nefis akı, dünya akı. Buna akl-ı maaş denilmektedir. İkincisi: Ahiret akı, Günah sevap etkisiyle hareket eden akıl, cehennem korkusu ve cennet ümidiyle dolu olan akıldır. Bir diğer tabir ile akl-ı meaddir. Üçüncüsü ise; Akl-ı külli, yani dünya ve ukba aklından öte geçebilen akıldır. Soyîğît'e göre, bu tür akıl Allah'la mülakata girebilen, sohbeti Hak'tan dinleyen akıldır. Bu tür bir teşbih ile bu aklın ehemmiyetini anlatmaktadır. Buna akl-ı selim de denildiğini ifade etmektedir. Bu tür akıl, adımını göre göre atar, tefekkürlü ve muhâkemeli bir akıl çeşidi olup hal ehlidir. Soyîğît'e göre düşünen insan; her haliyle örnek insan, adımını göre göre atan insandır. Bu insanın sözü sohbeti kontrollü olmalıdır.²⁵⁰ Soyîğît akl-ı selim tabirini şu dizelerinde açıklamıştır:

²⁴⁹ Uludağ, “ Akıl”, 246-247.

²⁵⁰ Soyîğît, *Akl-ı Selime Hitap*, 266-270.

Bak şu dervişin haline

Âlem hayran ahvâline

Akıl ermez kemâline

*Kesret vahdet tevhit etmiş.*²⁵¹

Soyyigit'e göre akl-ı selim kişi hal ehli olup kâmil insan olmuş şekilde dünyanın isteklerinden, hatta daha ileri bir seviye olarak cennet ve cehennem kaygısını da aşmış olup tevhitini yaşamış ve haline geçirmiş kişidir.

1.1.12. İyilik

Tasavvuf literatüründe ihsan terimiyle ifade edilen iyilik, sûfi terminolojide ehemmiyeti büyük mevzular arasında yer almaktadır. İhsan, sözlükte bir işi güzel yapmak²⁵² ve başkalarına iyilik etmek şeklinde iki farklı manada kullanılmaktadır. Mutasavvıflar açısından ihsan, Cibril hadisin mahiyeti gereği tasavvufun asıl maksadı ve nihai amacı olarak ele alınmaktadır. İhsan kavramı birçok tasavvufi kavram gibi, seyr-ü sulûkte önem arzetmektedir. İhsan ve adalet kavramı bağlantılı kullanılmaktadır. İhsan doğrudan bir kişiye fayda sağlamak olmayıp, adalet ve hakkaniyet çerçevesinde iyilikte bulunmaktır. Hz. Muhammed'e bir gün kızı Fatıma'ya ev işlerinde yardımcı bulma talebi gelir. Bu talep üzerine Hz Muhammed, Bedir'in yetimlerinin buna daha layık olduğunu belirtir ve bu talebi adalet ve hakkaniyet çerçevesinde reddeder.²⁵³

Soyyigit'in ideolojinde iyiliğin ehemmiyeti oldukça büyüktür. İyiliğe farklı bir cepheden bakış açısı getirmektedir. Ona göre iyiliğin bir kesafet yanı bir de letâfet yanı vardır. İnsan, vücudunun bakımıyla kesafet yanını beslemektedir. Soyyigit'e göre insanın kesafet yanı değil de letafet yanı daha mühimdir. İnsanın letafet yanı zayıfladıkça ruhta, haset, kibir, inat, öfke, gurur, hayvaniyet yanının, kötülüklerin artması ve nefsanîyetinin güçlenmesi zuhur etmektedir.

²⁵¹ Soyğit, *Akl-ı Selime Hitap*, 269.

²⁵² Mustafa Çağrı, “İhsan”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000) 21/ 544-546.

²⁵³ Güldana, Gündüzöz-Soner, Gündüzöz. “Tasavvufta İhsan Teriminin Kavram Ağı Üzerine Analitik Bir Değerlendirme”, *İlâhiyat Tetkikleri Dergisi* 56 (Aralık 2021), 71-93.

Kişi hak mürşitten telkin aldığında letafet yanını güçlendirmektedir. Nefs-i emmâreye hizmet etmeden nefsin mertebelerini hak mürşidin telkiniyle kişi ilerlemektedir. Şu ifadeleriyle de Soyyiğit bu meseleyi ele almaktadır: “ Hak mürşidin gösterdiği yoldan yürüyerek nefs-i emmâreden nefs-i levvâmeye, nefs-i mülhmeden nefs-i mutmaineye yükselir. İşte o zaman Allah kulunu sever.”²⁵⁴

Soyyiğit’e göre kişinin seyr-ü sülûkunda, önemli olan, kişinin kendini sevdirmesidir. Etrafında sevilen bir insan olması, kâmil insan olmak için önem arz etmektedir. Kişi iyiliklerle sırat-i mustakimi bulmuş olur. Hak ile batılı, iyi ile kötüyü ayırt eden kişi Allah resulünün yolunu tercih etmiş olmaktadır. Soyyiğit’in düşüncesinde, Hz. Muhammed’in yolundan giden kişi; ezelle ebedi birleştiren, maziyi hal eden kişidir. Mazinin hal edilmesi tarifte mümkün olmayıp kişinin zevk etmesiyle bilebileceği bir durum olmaktadır. Bunlara ulaşmanın yolu iyilikten geçmektedir. Kişi güzel ahlak ile çevresine ışık tutup taklitten tahkik boyutuna geçmektedir. Soyyiğit şu sözleriyle bu durumu özetlemektedir. “ Tevhide gönül verenlere, varlığından benliğinden geçerek gerçek derviş, gerçek mümin olanlara selam olsun! Güzel ahlak ile çevresine ışık tutanlara, ailesine, yuvasına sahip çıkanlara, taklitten tahkike geçenlere selam olsun. Yüzlerce, binlerce selam olsun!”²⁵⁵

İyilik, Muhammed-i Melâmet şiarlarından biridir. İyilik ile bu süreç gerçekleşmektedir. Soyyiğit, sohbetlerinde bu konuyu oldukça fazla ele almaktadır. İyiliğin sonucunda kişide gerçekleşen değişimlerle beraber örneklendirmelerle ifade etmektedir. Şöyledir ki: “ Nedir bir dervişte Muhammediyet? Yalanı yok, haramı yok, zulmü yok, vurması yok. Tenezzül, tevazusu, iyiliği var, merhameti var. İşte sen O’sun yahut O sen. O’nun şer’atı ile, ahkamı ile, güzel ahlâkı ile giyineceğiz.”²⁵⁶

²⁵⁴ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar-1*, 67-68.

²⁵⁵ Soyyiğit, *Sohbetler ve Mektuplar-1*, 67.

²⁵⁶ Hüseyin Sabri Soyyiğit, “Allah’ın Yakınlığı Bizi Doğru Yola Getirmeli”, *Tasavvuf Kültürünü Araştırma Ve Yaşatma Derneği Dergisi*, 5/27 (2019), 6-7.

1.1.13. Sabır

Sabır, Allah'tan bir çıkış kapısının açılmasını beklemektir. Kimi sûfiye göre de sabır, sabırda sabretmektir. Yani sabrederken bile Allah'tan çıkış kapısını beklemeden sabretmektir.²⁵⁷ Sabır, başa gelen musibetlere dayanmak anlamına gelen bir Arapça kelimedir. Bir diğer manada ise, Allah'a ibadet esnasında isyana kaçmayarak beklemektir. Sabır olması için, musibetle karşı karşıya kalınması durumu gereklidir. Yani musibetin ilk anında sabır ortaya çıkar. Musibet yoksa sabır da yoktur.²⁵⁸

Hz Yakup için sabr-ı cemil kavramı kullanılmaktadır. Hüzün ve şikâyetini yalnızca Allah'a yapması beklenmektedir. Hz Yakup'tan. Mutasavvıflar belanın Allah'tan geldiğini, o yüzden kullara dertlerin anlatıldığında bir nevi Allah'ı kullara şikâyet etmiş olduğunu ifade ederler.²⁵⁹ Dolayısıyla sabreden derviş muradına ermiş sözü gereği de, dertlere sabredilmeli ve dertler insanlara şikâyet edilerek hikâye yapılmamalıdır. Sabır acı meyvesi tatlıdır atasözü gereği de, dertler ilk etapta zor olsa da aşıldıktan sonra iyilikler ve güzellikler gelmektedir.²⁶⁰ İnşirah suresinde anlatıldığı üzere, her zorlukla beraber bir iyilik vardır.²⁶¹ Önce zahmet sonra rahmet akmaktadır.

Soyyîğit, sabır konusunu sohbetlerinde sevgi ile bağlantılı şekilde ele almaktadır. Ona göre, sabır, sevgi ve muhabbet getirir. Şu dizeleriyle sabrın ehemmiyetini dile getirmektedir: “Deme şu niçin böyle, yerindedir ol öyle, bak sonuna sabreyle.”²⁶² Bu dizelerden anlaşılmaktadır Soyîğit olaylar karşısında sorgulamaya girilmemesi gerektiğini düşünmektedir. Her olanda bir hayır olduğunu düşünmektedir. Sonuna kadar sabırla gidilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Sabreden kişinin selameti bulacağını iddia etmektedir.²⁶³

²⁵⁷ Kelâbâzi, “*Ta'arruf*”, 143.

²⁵⁸ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, “Sabır”, 529.

²⁵⁹ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, “Sabır”, 530.

²⁶⁰ Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, “Sabır”, 530.

²⁶¹ el-İnşirah, 94/ 1-8.

²⁶² https://www.youtube.com/watch?v=E_j9ufnuq7g

²⁶³ https://www.youtube.com/watch?v=E_j9ufnuq7g

Soyyiğit, sabır konusunun ailedeki sevgiyi arttırdığını düşünmektedir. İhvanlarına ailede sabır konusunun ehemmiyetini telkin etmektedir. Sabır, sevgiye götürmektedir. Sabır ve sevgi konusunda bağlantı kurmaktadır. Sabrederek tatlı dilli olunması gerektiğini ifade eden Soyyiğit, sevgilerin artacağını dile getirmektedir. Mütevazı ve alçak gönüllü olması gerektiğini ifade etmektedir. Sabreden kişi mütevazı olur ve sevgiye sebep olur. Şu dizeleriyle sabırlı olunması gerektiğini özetlemektedir:

*Nefsâni hareketlerden koru onları
Sabırla, metanetle doldur ol canları
Ulu Mevlam muhafaza et ihvanları
Yuvalarında huzur, sevgi ver Allah'ım.*²⁶⁴

Soyyiğit, sabır konusunu ayet-i kerime ile desteklemektedir. Al-i İmran Suresi 200, Soyyiğit için sabırda şîardır. “ Ey Müminler, sabırlı olunuz, sabır yarışında düşmanlarınızı geride bırakınız, sürekli savaşa hazırlıklı olunuz ve Allah’tan korkunuz ki, kurtuluşa eresiniz.”²⁶⁵ Soyyiğit vatana ve millete karşı görevde sabırlı ve metanetli olmayı bu ayet-i kerime perspektifinde telkin etmektedir.²⁶⁶

Soyyiğit sabır konusunu vaazlarında ara ara hatırlatmakta olup ehemmiyetini ihvanına telkin etmektedir. Şu sözlerinde konuya hassasiyeti gözlenmektedir: “ sizden tekrar tekrar önemle ricam, sabrınızı sonuna kadar kullanın. Kanaatkâr olun. Hırsın sonu yoktur. En hırslı mahluk hayvandır. Koca ovaya, ot ambarına saldırır. Yiyeceği bir tutam ot. Hırs hayvaniyettir. Mümin kararlıdır, istikrarlıdır. Niçin, niyelere takılmaz, adımını göre göre atar.”²⁶⁷

²⁶⁴ Ayrıntılı Bkz. Soyyiğit, *Akl-ı Selime Hitap*, 150.

²⁶⁵ el-Âl-i İmran, 3/200.

²⁶⁶ Ayrıntılı Bkz. Soyyiğit, *Akl-ı Selime Hitap*, 38.

²⁶⁷ Bkz. Soyyiğit, *Sohbetler Ve Mektuplar-3*, 41.

SONUÇ

Bu araştırmanın kapsamında elde edilen bulgular, Soyyiğit'in tasavvufi yolculuğunun belirli bir arayış sürecinde şekillendiğini göstermektedir. Soyyiğit'in Melâmilik anlayışına yönelmeden önce Nakşibendi terbiyeden geçtiği, ardından Kadirîlik ile de temas kurduğu, ancak nihai olarak Melâmilik çizgisinde karar kıldığı anlaşılmaktadır. Bu süreç, onun tasavvufi kimliğinin farklı tasavvuf geleneklerinden beslenerek oluştuğunu göstermektedir. Diğer tasavvufi anlayışlara hakim olması kendi oluşturduğu tasavvufi görüşlerde etkili olmuştur. Onun tasavvuf anlayışında farklar ve benzerlikler bu noktada etken olmuştur.

Soyyiğit'in tasavvuf anlayışında bazı kavramlarda farklılık vardır. Râbita ve zikir bunlara örnek kavramlardır. Birçok tarîkatta râbitada, şeyhi tahayyül etme mertebesinde yola çıkılarak Allah'ı tahayyül etme şeklindeyken Soyyiğit'in tasavvuf anlayışında bu durum farklıdır. Soyyiğit, doğrudan Allah ile râbita kurulmasını telkin etmektedir. Bu konuda, eğer benim ile râbita yaparsanız beni de yakarsınız kendinizi de yakarsınız sözü ile râbitadaki farkını ortaya koymuştur. Zikir konusunda, sayılı zikir yerine çarşıda, pazarda, her yerde sayısız Allah'ın zikir edilmesini telkin etmektedir. Yani , Soyyiğit'in tasavvuf anlayışında zikir konusunda sayı mefhumu yoktur. Soyyiğit tezin bulgularına göre, Râbita ve zikir konusunda ailesinden gelen tasavvufi terbiye konusunda bir kırılma noktası yaşamıştır. Bu konuda Nakşî çizgiden ayrılıp Melâmi kimliğe sahip olmuştur.

Bu araştırmanın sonucunda anlaşılmıştır ki: Hüseyin Sabri Soyyiğit, tasavvufi görüşlerinin temelini ailesinden almıştır. Soyyiğit, tasavvufu öğrenmeden önce tefsir, hadis, fıkıh gibi islâmi ilimleri öğrenerek daha sonra tasavvufi karakterini geliştirmiştir. Bu bağlamda Şeriat merkezli bir tasavvuf anlayışı geliştirerek bu söylemini Muhammedî Melâmiler kavramı ile izah etmiştir. Soyyiğit bu kavram ile diğer melâmilerle farkını ortaya koymuştur. Muhammedî Melâmileriz kavramını ilk kez Soyyiğit kullanmıştır.

Soyyigit'in tasavvuf anlayışında bireysellikten ziyade biz bilinci merkeze alınmıştır. Soy-yigit özetle, insanı insanla bir ve bütün gören bir yaklaşım yansıtmıştır. Bu yaklaşım doğrultusunda herkesin birbirinin aynası olduğu görüşünü benimsemiş ve farklı inanç, tarikat ve tasavvufî oluşumlara karşı saygılı bir tutum sergilemiştir. Soy-yigit'in sahip olduğu tasavvuf anlayışı ayrıştırıcı değil birleştirici bir bakış açısını esas almıştır.

Soy-yigit'in yaklaşımına göre Melâmilik bir Tarikat değil meşreptir. Melâmiliğin bütün târikatların özünde olduğunu benimsemiştir. Tarikatlara karşı olmadığını ifade edip günümüzde Tarikatların dejenere oluşunu benimsemiştir. Bunun sebebi olarak da şeyhlerin kerâmet odaklı olduğunu öne sürmüştür.

Soy-yigit'e göre tasavvufî terbiye bu yoldan geçmiş icazetli kişiler ile olmalıdır. Bu konuda diğer tasavvuf erbabı ile aynı fikre sahiptir. Soy-yigit'in yaklaşımına göre nefis mertebeleri mürşid-i kâmil rehberliğinde geçilmelidir.

Araştırmanın sonucuna göre Soy-yigit, irşat metodunda yazılı eserler ve teknolojiyi birlikte kullanarak hem bilfiil ziyaretlerle hem de internet üzerinden geniş kitlelere ulaşmış bir mutasavvıftır. Tasavvuf anlayışı çerçevesinde müziğe yer vermiş ve ilahiler aracılığıyla irşat faaliyeti yürütmüştür. Özetle Soy-yigit,Tasavvufî görüşleri ile İzmir başta olmak üzere Türkiye'nin birçok yerinde irşat faaliyetlerinde bulunmuş etki alanı geniş bir mutasavvıftır.

KAYNAKÇA

- Acun, Fatma. “ Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne değişme ve süreklilik” *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (Aralık 1999), 155-167.
- Akoğlan, Nermin Kılıç. “Türkiye’de 1950’li Yıllarda Tüketim Kültürünün Gelişiminin Politik Bağlamları Üzerine Bir Okuma”. *Mülkiye Dergisi* 46/1 (Mart 2022), 225-249.
- Alagöz, Erkan. “Muhammed Nûru’l-Arabî’nin el-Envâru’l-Muhammediyye fi Şerhi Risâleti’l-Vücûd Adlı Eserindeki Tasavvufî Görüşleri” Antalya: Antalya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Algar, Hamid. “Nakşibendi’ye”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV yayınları, 2006, 32/ 342-343.
- Avlar, Elif Sena, “ Nûriyye Melâmileri Divanlarında Yer Alan Bestelenmiş İlâhiler”, *Dini Araştırmalar Dergisi* 67, (Aralık 2024), s. 339-368.
- Azamat, Nihat. “ Muhammed Nûru’l- Arabî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV yayınları, 2020, 30/ 557-560.
- Bolat, Ali, *Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmetilik*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.
- Bolat, Ali, *Muhammed Nûr’ul Arâbî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul: H Yayınları, 2015.
- Bolat, Ali. “ Muhyiddin İbnü’l- Arabî’de Melâmet Tasavvuru”, *Tasavvuf ilmî ve Akademik Araştırma Dergisi*”, 10/23 (2009), 457-469.
- Bardakçı, Mehmet Necmettin. “Tasavvufun Teşekkül Devrinde Melâmetîlik”, *Uluslararası Melâmilik ve Seyyid Muhammed Nur’ul-Arabî sempozyumu bildirileri*, ed. Rıdvan Yıldırım, Ankara: Grafik Tasarım, 2016, ss.19-21.
- Cebecioğlu, Ethem. *Muhammed Es ‘ad Erbili (ks) 3*. Ankara: Ankara Kalem Neşriyat, 2017.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri Ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.
- Cebecioğlu, Ethem. “Prof. Nicholson’ın Kronolojik Esaslı Tasavvuf Tanımları”, *AÜİFD*, Ankara 1987, s.389.
- Çağrııcı, Mustafa. “İhsan”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000) 21/ 544-546.

- Çakmaklıoğlu, Muhammet Mustafa, *Tasavvuf. Ankara: Bilay Yayıncılık, 2020.*
- Çetin, Kamile. “Klasik Türk Şairlerinde “Melâmet Giysisi”.*Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 12/23 (Mart 2024), 110-134.
- Düzbaş, Meriç. “ Türk Din Mûsikinde Kıyâmi Âyin Türlerinin Değerlendirilmesi”.*Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10/1, 132-160.
- Doğrul, Ömer Rıza, *Melâmet*. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 1950.
- Ed-Dimeşki el-Ekberi, *Selahattin. Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, ed. Zafer Erginli, İstanbul: Kalem Yayınevi, 2006.
- Erbaş, Ali. “Melâmilik sempozyumu açılış konuşması”, *Uluslararası Melâmilik ve Seyyid Muhammed Nur’ul Arabi Sempozyumu Bildirileri*, ed. Rıdvan Yıldırım, Ankara: Grafik tasarım, 2016. S. 13-19.
- Eroğlu, Hamza. “Türkiye Cumhuriyeti’nin Tarihi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 19/56 (2003), 435-456.
- El- Isfahâni, Rağıp. *Müfredat*, çev: Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu, İstanbul, Çıra Yayıncılık, 2012.
- Et- Tûsi, Ebû Nasr Serrâc. *el-Lüma’*, Ed. Abdülhalim Mahmûd-Tahâ Abdülbâkî Sürûr. Mısır: Dâru’l-kütübi’l-hadîse, 1960.
- Gündüzöz, Güldane - Gündüzöz, Soner. “Tasavvufta İhsan Teriminin Kavram Ağı Üzerine Analitik Bir Değerlendirme”. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 56 (Aralık 2021), ss. 71-93.
- Güvenç, İhsan, “ Her Yüzden Nazarım Sen”, 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=5Wm4kcJINos>
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Melâmilik ve Melamiler*. İstanbul: Devlet matbaası, 1931
- Göktaş, Vahit. *Mahmut Sami Efendi Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*. Ankara: Ankara Kalem Neşriyat, 2021.
- Hücvirî, Keşfu’l- *Mahcûb*, Çev: Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergah Yayınları, 2010.
- Hayri Bolay, Süleyman. “ Akıl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 1989, 2/ 238-242.
- Kara, Mustafa. “Cumhuriyet Türkiye’inde Tarikatlar” *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve kültür*. Ed. Semih Ceyhan, İstanbul: isam yay. 2015.

- Kara, Mustafa. “Hamdün el- Kassar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV yayınları, 1997, 5/ 455-456.
- Kâşânî, Abdürrezzak. *Tasavvuf Sözlüğü Letaifu’l-a’lam fi işaratı ehli’l- ilham*, çev. Ekrem Demirli, İstanbul: İz Yayıncılık, 2004.
- Kelâbâzî, Ta’arruf, çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergah Yayınları, 1992.
- Keskin, Tolga. “ Halvet Der- encümen ve Melâmet Kavramlarının Fütüvvet ve Ahîlik Teşkilatlarında Ekonomik Zihniyet Ve Uygulamalara Etkisi ”, *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 104 (2022), 350.
- Kılıç, Elife. “ Eskiçağ Yunan Felsefesi ve İbn Haldun’da Coğrafya ve İnsan İlişkisinin İncelenmesi”, *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 6/3 (2023), 338-346.
- Kur’an-ı Kerim Meâli. çev. Halil Altundaş- Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 17. Basım, 2014.
- Melâmi Düşünce Araştırma Derneği, “Muhammed Nur-ul Arabi Hazretleri”. Erişim, 10.05. 2024. <https://melamidusuncesi.com/pir-muhammed-nur-ul-arabi-hazretleri/>
- Melami Kültür Ve Sanat Vakfı, “ Ahmet Kumanlıoğlu Hayatı”. Erişim, 10.05. 2024. <http://meksav.org/index.php/tr/publications/ahmet-kumanlioglu/hayati>
- Muslu, Ramazan. *Anadoluda Tasavvuf Yolları*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Oğuz, Yılmaz. “Muhammed Nuru’l-Arabî Hayatı, Eserleri Ve Tasavvufî Görüşleri”. Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 5 (Mart 2016), 132-138.
- Öngören, Reşat. “ Tarîkat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları , 2011. 40/ 95-100.
- Öngören, Reşat. “ Zikir”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV yayınları, 2013, 44/ 412-413.
- Özgen, Mehmet Kasım. “ Tasavvuf Felsefesinde Zikir Kavramı”, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/2, (2013) , 215-227.
- Öztürk, Ergün. *Ebu Abdurrahman es-sülemi ve “el-melametiyye” adlı risalesi çerçevesinde Melâmetîlik ve ilkeleri*, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016. S.86.
- Ramazanoğlu, Mahmut Sami. *Musâhabe*. 6 Cilt. İstanbul: Erkam Yayınları, 1985.

Sarıoğlu, Leyla Alptekin. “ Abdestin Sırları Hakkında Tasavvufî Bir Risale: Terceme-i Esrâr-ı Vuzu’ ”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 20, (İstanbul 2018), 283- 306.

Selçuk, Bahir. “ Fuzîlide Melâmet Kavramı”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü* ,16/487-502.

Soyyigit, Hüseyin Sabri. “Allah’ın Yakınlığı Bizi Doğru Yola Getirmeli”, *Tasavvuf Kültürünü Araştırma ve Yaşatma Derneği Dergisi*”, 5/27 (2019), 6-7.

Soyyigit, Hüseyin Sabri. *Akl-ı Selim’e Hitap*. İzmir: Tibyan Yayıncılık, 1. Baskı, 2008.

Soyyigit, Hüseyin Sabri. *Sohbetler ve Mektuplar-1*. İzmir: Tibyan Yayıncılık,2.Baskı,2005.

Soyyigit, Hüseyin Sabri. *Sohbetler ve Mektuplar-2*. İzmir: Tibyan Yayıncılık,2.Baskı,2005.

Soyyigit, Hüseyin Sabri. *Sohbetler ve Mektuplar-3*. İzmir: Tibyan Yayıncılık,1.Baskı,2005.

Soyyigit, Hüseyin Sabri. *Gönülden gönüle ilahi sohbet*. İzmir: Tibyan yayıncılık, 2012.

Soyyigit, Hüseyin Sabri. *Divan*. İzmir: Tibyan Y. , Ekim 2005.

Soyyigit, Hüseyin Sabri. “Allah’ın Yakınlığı Bizi Doğru Yola Getirmeli”, *Tasavvuf Kültürünü Araştırma ve Yaşatma Derneği Dergisi*”, 5/27 (2019), 6-7.

Soyyigit, Hüseyin Sabri. “Tevhidin Yaşantısına Girmek”, *Muhammedi Melamet Dergisi* 44(Ekim 2022), 10-11.

Soyyigit, Hüseyin Sabri. “Canda Cananı İncitmeyelim”, *Muhammedi Melamet Dergisi*, 41 (Mart- Nisan 2022), 8-9.

Soyyigit , Hüseyin Sabri. “Muhammedî Melâmet Nasıl Gerçekleşir?”, *Tasavvuf Kültürünü Yaşatma ve Aydınlatma Derneği* 5/27 (2019), 10.

Soyyigit, Hüseyin Sabri, “Çok zikrediniz”Yayın Tarihi 2002.
<https://www.youtube.com/watch?v=40EGWQ54bWE>

Soyyigit, Hüseyin Sabri, “Melami İlahileri” Yayın Tarihi 2021.
<https://www.youtube.com/watch?v=gIUCDCPjTkM>

Soyyigit, Hüseyin Sabri, “Kendi İç Temizliği Gerçekleşmeden Selamet Bulamassın”Yayın Tarihi 2011.
https://www.youtube.com/watch?v=A_9xBjJPPeI

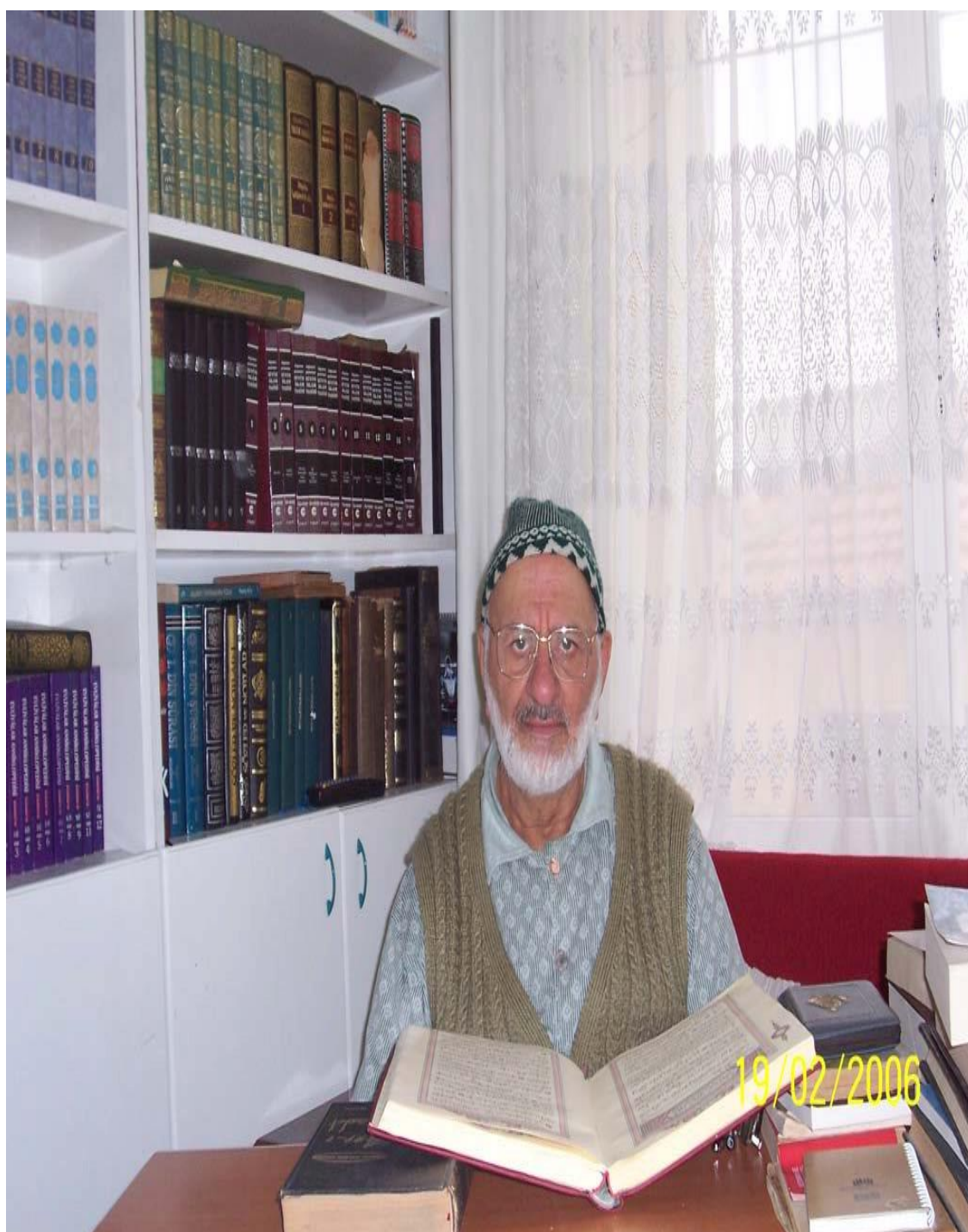
- Soyyigit, Hüseyin Sabri, “Sabır Sana Selamet Getirir” Yayın Tarihi 2020.
https://www.youtube.com/watch?v=E_j9ufnuq7g
- Soyyigit, Hasan Hilmi, “Bursa Ziyareti” Yayın Tarihi 2024.
<https://www.youtube.com/watch?v=KA3eLT3XsD0>
- Soğukoğlu, Fehmi. “ Kelâm ve Tasavvuf’ta Aklın Tasnifi”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 7/1(Haziran 2020), 513-540.
- Sühreverdi, Şihabuddin. *Gerçek Tasavvuf (Avarifü’l- Mearif)* , çev. Dilaver Selvi. İstanbul: Sistem Matbaacılık, 2010.
- Sunar, Cavit. *Melâmilik ve Bektaşilik*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1975.
- Şener, Abdulkadir. “Abdest”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.1/ 68-70. Ankara: TDV Yayınları, 1988.
- Şahin Haşim. “ Bayramiyye”. *Türkiye’de Tarikatlar*, ed. Semih Ceyhan. İstanbul: İsam Yayınları,2015.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvufun Dili 1*. İstanbul: Mavi Yayıncılık, 2006.
- Uludağ, Süleyman. “ Sevgi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.30/ 384-386. Ankara: TDV Yayınları. 2020.
- Uludağ, Süleyman. “ Akıl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/246-247. İstanbul: TDV Yayınları,1989.
- Tatcı, Mustafa. “ Melâmet ve Melâmetîliğe Takriz ”, *Uluslararası Melâmilik ve Seyyid Muhammed Nur’ul-Arabi Sempozyumu Bildirileri*, ed. Rıdvan Yıldırım, Ankara: Grafik Tasarım,2016. S. 1-13.
- Tasavvuf Kültürünü Araştırma Ve Yaşatma Derneği. “ Özgeçmişler”. Erişim, 10. 05. 2024. https://www.tasavvufdernegi.com/modules.php?name=Oz_Gecmisler
- Tasavvuf Kültürü Araştırma ve Yaşatma Derneği. Erişim, 10. 05. 2024.<https://www.tasavvufdernegi.com/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=132>
- Tahşi, Mehmet Serhan “ Cemâl-i Halvetî” , *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/ 302-303. İstanbul: TDV Yayınları 1993.
- Tek, Abdurrezzak. *Tarihi Süreçte Tasavvuf ve Tarikatlar*. Bursa: Bursa Akademi, 2022.
- Tosun, Necdet. *Bahâddîn Nakşibend Hayatı, Görüşleri, Tarikatı*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.

Yılmaz, Hasan Kamil. *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul Ensar Neşriyat,2022.

Yoldaş, Fatma Nur. *İzmir Ve Çevresinde Melâmilik*. İzmir: Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

EKLER











ÖZET

Hüseyin Sabri Soyyiğit, 1932 ve 2022 yılları arasında yaşayan Türk Mutasavvıftır. Ailesi Trabzon'da Nakşîbendi Tarîkatinde tanınmış ve bu tarîkata mensup kişiler olduğu için Soyyiğit'in Melâmiliğe geçişine onay vermemişlerdir. Bunun sebebi o dönem itibariyle Melâmilerin, şerîatsız ve sünnete uygun yaşamadıkları yönünde bilgilerdir. Soyyiğit, Muhammedi Melâmiler kavramını ilk defa kullanan kişidir. Bu kavram ile şerîatı yaşadıklarını ifade etmektedir. Ailesi başlangıçta karşı çıkmış olsa da sonraları Soyyiğit'in ahlakında ve yaşayışında gördükleri güzellik sebebiyle Melâmiliği onaylamışlardır. Bu çalışmada Soyyiğit'in, tasavvufi görüşleri ortaya konularak, etki alanı geniş bir mutasavvıf olduğu sonucuna varılmıştır. Tezimizdeki bulgulardan birisi de, Soyyiğit'in kullandığı tasavvufi kavramların günümüz dünyasının sorunlarına çözüm önerisi olduğu sonucudur. Soyyiğit, dünyada barış meselesini sevgi teorisi ile çözmeyi hedeflemektedir. Diğer tarîkat ve tasavvuf erbabını eleştirmeden herkesi sevmeyi tavsiye etmektedir. Karşımızdaki kişinin ayna görevini yaptığını, karşımızdakinde kendimizi gördüğümüzü ifade etmektedir. Herkesin bir olduğunu söylemekte olup kavgaların ve nefretlerin olmaması gerektiğini belirtmektedir. Uzak değil çok yakınsın, canda gönülde sen varsın, inandım ki sen benmişsin sözleriyle bunu ifade etmektedir. Yazılı ve sözlü irşat faaliyetlerini sürdüren Soyyiğit, günümüz insanına güncel irşat yöntemlerini de kullanmaktadır. Youtube üzerinden yayınlar ile uzaklara ulaşmayı hedeflemektedir. Tezimizin hedeflerinden olan Soyyiğit'in tasavvufi görüşlere sahip bir mutasavvıf olması, tezimizdeki bulgular doğrultusunda anlaşılmıştır ki etki alanı geniş, kullanmış olduğu tasavvufi kavram itibariyle de etkisi vefatından sonra da devam eden Melâmi meşrepli mutasavvıftır. Soyyiğit'in, İzmir, Ankara, İstanbul başta olmak üzere Türkiye ve yurtdışının birçok yerinde etkisi hâlâ sürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Melâmilik, Tasavvuf, Nakşîbendilik, Muhammedi Melâmilik, Sevgi, Hüseyin Sabri Soyyiğit.

ABSTRACT

Hüseyin Sabri Soyyiğit was a Turkish Sufi who lived between 1932 and 2022. His family, being prominent figures within the Naqshbandi order, did not initially approve of Soyyiğit's transition to the Melami path. This was due to the perception at the time that Melamis did not live in accordance with Sharia and the Sunnah. Soyyiğit was the first to introduce the concept of "Muhammadan Melamis," by which he expressed that Melamis indeed practiced Sharia. Although his family initially opposed his path, they later came to approve of it due to the beauty they observed in Soyyiğit's character and way of life. This study reveals that Soyyiğit was a Sufi with far-reaching influence, as demonstrated through his mystical views. One of the findings of our thesis is that the Sufi concepts employed by Soyyiğit offer potential solutions to contemporary global issues. Soyyiğit aimed to resolve the issue of world peace through a theory of love. He advised loving everyone without criticizing other Sufi orders or practitioners. He expressed that the person before us serves as a mirror, reflecting ourselves, and emphasized the unity of all human beings, stating that there should be no conflict or hatred. He conveyed this idea with the words: *"You are not far, you are very close; you dwell in my soul and heart; I have come to believe that you are me."* Continuing both written and oral guidance activities, Soyyiğit also utilized modern methods of spiritual instruction. He aimed to reach distant audiences through YouTube broadcasts. One of the objectives of our thesis was to demonstrate that Soyyiğit was a Sufi with profound mystical insights. Based on our findings, it has been concluded that he was a Melami-spirited Sufi whose influence extended widely and continues to be felt even after his death, particularly due to the mystical concepts he employed. Soyyiğit's influence remains strong in many places across Turkey, especially in İzmir, Ankara, and Istanbul, as well as internationally.

Keywords: Melamism, Sufism, Naqshbandi Order, Muhammadan Melamism, Love, Hüseyin Sabri Soyyiğit.